BIBLIOTECA CRITICĂ

694

d.bolintineanu

INTERPRETAT DE:

G. CĂLINESCU ● ȘERBAN CIOCULESCU ● A. DENSUȘIANU ● O. DENSUȘIANU ● M. EMINESCU ● P. V. HANEȘ ● I. HELIADE-RĂDULESCU ● N. IORGA ● AL. MACEDONSKI ● I. NĂDEJDE ● N. T. ORĂȘANU ● D. PĂCURARIU ● N. PETRAȘCU ● ION PILLAT ● AL. PIRU ● D. POPOVICI ● CORNEL REGMAN ● NICHITA STĂNESCU ● T. VÂRGOLICI ● T. VIANU ● PAUL ZARIFOPOL ● ȘI ALȚII

CU O CRONOLOGIE ȘI O BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

JUDEȚUL NEAMȚ BIBLIOTECA GENERALĂ PIATRA-NEAMȚ COD.

editura eminescu

Scanned with OKEN Scanner

„biblioteca critică"

D. BOLINTINEANU

Nr. Inv. 694 Nr. 2878 /1974

Scanned with OKEN Scanner

Coperta colecției: ION DOGAR MARINESCU

Nr. Inv. 697

BUCUREȘTI, 1974

Scanned with OKEN Scanner

„biblioteca critică"

Nr. 2878
JUDEȚUL NEAMȚ

D. BOLINTINEANU

Cuvînt înainte, antologie de texte,
cronologie și bibliografie de
D. PĂCURARIU

editura eminescu

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

BOLINTINEANU ÎN OPINIA CRITICĂ A CONTEMPORANILOR ȘI A POSTERITĂȚII

Destinul operei, ca și al vieții lui Bolintineanu, a fost cu deosebire capricios. Poetul a avut o copilărie tristă, minată o vreme de neînțelegerile dintre părinți, rămas orfan apoi, în seama rudelor. Debutul scriitoricesc, sub auspiciile lui Heliade, cunoaște un succes neobișnuit. Nici un alt scriitor român nu s-a impus atît de răsunător de la prima poezie publicată, salutată în toate provinciile românești ca o revelație și tradusă deîndată în cîteva limbi europene. Este perioada — premergătoare anului 1848 — în care numele lui Bolintineanu, semnînd elegii și legende istorice în principalele reviste și ziare ale vremii, se situează, recunoscut unanim, în elita mișcării literare din epocă. În acest timp, poetul se afirmă în primele rînduri ale luptei pentru eliberarea și emanciparea țării sale, ca membru al *Asociației literare* și al *Frăției,* ca redactor responsabil al *Poporului suveran,* organul revoluției. Personalitatea umană și artistică a poetului se împlinește, maturizîndu-se, angajată în freamătul entuziast al epocii. Anii de exil care urmează reprimării Revoluției aduc noi și amare depresiuni în existența lui Bolintineanu, deși traiectoria creației sale, inegală, se menține, în ansamblu, la aceeași înălțime, îmbogățită cu aspecte noi : poetul începe seria satirelor, a poemelor ample epico-

lirice, a prozei de călătorie și a eseurilor politico-sociale. Volumele apar la Iași sau București (îngrijite unele de G. Sion), altele la Paris. Într-o prefață la unul dintre ele (*Poesiile vechi și nouă*, București, 1855), tînărul poet și eseist Radu Ionescu, elogiind poezia lui Bolintineanu, exprima mulțumiri lui George Sion, îngrijitorul ediției, pentru că a pus la îndemîna cititorilor creația poetului, aducătoare de speranță într-o vreme tulbure, bîntuită de război. Scrierile din această perioadă consolidează reputația scriitorului.

Conștiința prețuirii de către opinia publică, a popularității, îl face infatuat („Măgulit, lăudat, respectat de toată lumea", ni-l evocă prietenul său, scriitorul George Sion, „necriticat niciodată de nimeni, îngîmfat poate de talentul său, ajunsese a se crede geniul necomparabil al României și nu suferea nici o discuțiune asupra ideilor sale"). În anii următori poetul desfășoară o activitate publicistică foarte fecundă, ca ziarist, în slujba actului Unirii și a reformelor preconizate de unioniști, publică prima culegere de satire, orientată în aceeași direcție, precum și seria de monografii istorice de popularizare, continuă, prin noi culegeri, ciclul legendelor istorice, al memorialelor de călătorie, ca și al romanelor. Abundența scrierilor elaborate și publicate în acești ani nu e susținută însă și de exigența autorului pentru calitatea operei scrise. Satirele sînt primite cu rezerve chiar de către admiratorii poetului. „Mărturisim însă — scrie poetul George Crețeanu referitor la ciclul *Nemesis*, într-o cronică din *Revista română*, comentînd producția literară a anului 1861 — că n-a fost totodată norocit în inspirațiunile sale, că cele mai multe sînt lipsite de acea sare atică care face mai cu seamă meritul unei bune satire, că nu au finețea și corecția ce sîntem în drept a pretinde de la un poet de distincție ca domnia-sa". Totuși, reputația scriitorului nu apare umbrită. Ea se menține, contribuind la propulsarea poetului în ierarhia vieții publice a celor două Principate române unite, pînă la demnitatea, în două

Scanned with OKEN Scanner

rînduri, de ministru. Chiar și după retragerea din guvern, în 1864, Bolintineanu rămîne unul din sfetnicii apropiați ai lui Cuza. În anul următor, poetul își adună, în două volume masive, creația poetică de pînă atunci, împărțită pe cicluri. Peste un an publică la Paris, cu o prefață elogioasă a lui Philarète Chasle, traducerea în limba franceză a unei bune părți din opera sa lirică, în volumul însumînd aproape 400 de pagini, *Brises d'Orient*. Presa franceză a întîmpinat cu căldură și, în multe cazuri, cu elogii, culegerea de traduceri din opera poetului român. Unele din aceste recenzii au fost reproduse în presa românească a epocii. Între recenzenții francezi, încîntați de poezia lui Bolintineanu, se numără și poetul Théodore de Banville, care-și exprima uimirea pentru talentul poetului nostru de a sugera atmosfera exotică și stranie a Bosforului, precum și pentru virtuozitatea cu care stăpînește „secretele cele mai intime" ale versificației franceze. În prefață, Philarète Chasle, profesor la Collège de France, comparatist și critic de prestigiu, releva „eleganța, verva, supleţea, ușurința în versificație", originalitatea „accentului". „Românii — încheia prefațatorul — îl admiră în limba lor, noi îl vom simți frățește într-a noastră : iată-l de două ori poet, de două ori consacrat." Iar în prelegerea pe care o consacra poetului român, în înaltul for de învățămînt din capitala Franței, același învățat exeget, analizînd pe larg balada fantastică *Mihnea și baba*, cu versiuni paralele în franceză și latină, sublinia caracterul latin al poeziei și al limbii române. Atari aprecieri ale unor condeie de prestigiu străine, cu larg ecou în opinia publică din țară, marchează fără îndoială un moment de apogeu în receptarea critică a poetului în timpul vieții sale. Bolintineanu este primul poet român tradus masiv și comentat pe larg într-o limbă străină.

După 1866 începe un declin vertiginos în destinul operei și al vieții poetului. Un val de uitare se ridică în jurul poetului. Din cînd în cînd cîte o apreciere se-

Scanned with OKEN Scanner

veră la adresa creaţiei scriitorului, ori cîte o voce care să protesteze împotriva injustiţiei care i se făcea. Au contribuit la această schimbare de opinie faţă de poet, fără îndoială, şi modificările care se produc în viaţa politică şi literară din Principate. Înlăturarea lui Cuza în urma complotului de la 11 februarie a determinat scoaterea din prim-planul vieţii publice, cel puţin pentru o vreme, a principalilor colaboratori şi susţinători ideologici ai domnitorului care a înfăptuit Unirea şi marile ei reforme. Campaniile vehemente susţinute de poet, prin articole şi satire, în sprijinul Unirii şi al lui Cuza, pentru emanciparea ţării, campanii continuate de Bolintineanu şi după 1866, erau de natură să trezească ostilitatea noului regim şi a cercurilor conservatoare pe care acesta se sprijinea. Pe de altă parte, trebuie recunoscut că în creaţia scriitorului procesul descendent, remarcat mai dinainte, se accentuează îngrijorător. Ritmul ameţitor în care-şi elaborează şi publică scrierile — cîte patru-cinci cărţi şi broşuri în fiecare an —, silit şi de lipsa altui mijloc de întreţinere, îl împing tot mai mult la superficialitate. Cu rare excepţii — poemul *Conrad*, scris însă, cel puţin o bună parte, în anii exilului, unele satire —, scrierile tipărite de poet în ultimii ani de viaţă sînt lipsite de valoare. Acum sînt publicate, de pildă, dramele sale istorice, pe care un N. Densusianu în *Familia* (1868) sau Eminescu în aceeaşi revistă (1870), le-au criticat sever. Maiorescu însuşi, în studiul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, preţuind creaţia lui Bolintineanu din anii tinereţii, ţinea să precizeze, exagerînd şi nedreptăţindu-l pe poet, într-o notă de subsol : „Înţelegem pe Bolintineanu de mai nainte, pînă la 1852, cînd se făcu publicarea primelor sale poezii ; căci peste ultimele lucrări ale sale (*Eumenidele* etc.) trebuie să aruncăm un văl", apreciere la care autorul legendelor istorice, dar şi al *Florilor Bosforului*, al *Macedonelor* şi al lui *Conrad*, a răspuns cu amărăciune într-o postfaţă, intitulată *Publicaţie*, la una din dramele sale is-

Scanned with OKEN Scanner

torice. Chinuit de ideea că nu e înțeles și prețuit pe măsura valorii sale, dar convins că viitorul va repara această nedreptate („Se ridică o generațiune care va ști să ne prețuiască", îi spunea poetului Gr. H. Grandea), apăsat de sărăcie și de muncă istovitoare, Bolintineanu se îmbolnăvește. Proteste împotriva indiferenței oficiale, care lăsa ca poetul să se stingă în mizerie, se ridică : ale lui Hasdeu și Grandea în presă, al lui Bolliac în Parlament. „Bolintineanu — scria Hasdeu, la 5 aprilie 1871, în *Columna lui Traian* —, poetul cel mai simpatic, exministrul cel mai național, inima cea mai nobilă, mai pură și mai românească, zace într-o stare oribilă pe patul unei lungi agonii. Fi-va vreun adevărat român care să nu vină în ajutorul acestei ilustre suferințe ?" Tot atunci, G. Sion, impresionat de imaginea poetului pe patul de suferință, a scris poezia *Adio la Bolintineanu*, publicată, o lună mai tîrziu, în revista *Transilvania :*

Ne-nduplecata coasă a morții neînvinsă
Stă gata să abată un linced muritor !
S-apropie momentul... a vieții lampă-i stinsă...
Știința nu mai poate să-i dea vreun ajutor ! [...]

Te-așteaptă Văcărești, Cîrlova, Mumuleanu,
Negruț, Sihleanu, Donici, Conache, Beldiman,
Stamati, Chrisoverghe, Asaki, Mureșianu,
Pan, Deparațianu, Aron și Fabian !

Ce lume, Doamne sînte ! Ce spirite frumoase !
Ce geniuri stau gata a te întîmpina !
Și noi, geloși de tine, în melodii duioase
Cîntăm de înainte apotheosa ta ! [...]

Peste un an, la 20 august, poetul moare în spitalul Pantelimon.

Scanned with OKEN Scanner

Revitalizarea interesului pentru poezia și proza lui Bolintineanu nu s-a produs nici în anii care au urmat morții poetului, deși opinii elogioase, deplîngînd indiferența publicului față de scriitorul altădată atît de prețuit, au continuat, sporadic, să fie rostite. La sfîrșitul anului 1873, tînărul Macedonski publica în ziarul *Oltul* o emoționantă *Dedicațiune umbrei lui Bolintineanu*, iar peste un an, o altă dedicație, *În memoria nemuritorului poet D. Bolintineanu.* În 1876 apărea la București o broșură, *Dimitrie Bolintineanu, Viața și operele sale* de George Popescu, prezentare simplistă și stîngace, prima schiță de studiu monografic consacrată poetului, utilă, prin informațiile de ordin biografic, cercetărilor de mai tîrziu. În anul următor se tipărește, la Editura Socec, în îngrijirea lui G. Sion, o ediție în două volume din poeziile lui Bolintineanu, care reproduce de fapt ediția din 1865, cu note cu tot, scoasă de poet. În prefața pe care o adăuga, Sion consemna cîteva amintiri despre autorul legendelor istorice, inserînd și poezia mai sus pomenită și oferind în încheiere o listă aproape completă a scrierilor tipărite sau rămase în manuscris, prima bibliografie a operei poetului. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1885, apar două studii critice ample consacrate lui Bolintineanu. Unul, cumpănit și semnat de Anghel Demetriescu, publicat în *Revista literară*, continuat în anul următor în *Analele literare*, important îndeosebi prin amănuntele și precizările de ordin biografic ; altul, hiperbolic, semnat de Aron Densusianu și tipărit în volumul acestuia de studii, *Cercetări literare.* Vom stărui puțin asupra celui de-al doilea, el reprezentînd o reacție dintre cele mai vehemente împotriva indiferenței manifestate de critica literară față de poet. Studiul debutează polemic, exprimînd indignarea autorului, anume că „deși cel mai însemnat dintre poeții noștri, Bolintineanu a rămas, ca și ceilalți, cu totul nestudiat". Afirmația era întemeiată numai cît privește interesul arătat pînă atunci pentru studiul operei poetului ; considerarea lui

Bolintineanu, la 1885, ca cel mai mare poet român, era o naivă exagerare. Ideea era reluată de Densusianu în *Istoria limbii şi literaturii române*, din anul următor, unde Bolintineanu era caracterizat ca „cel mai genial dintre toţi poeţii noştri", mai presus de Eminescu, a cărui valoare, într-un paragraf alăturat, era minimalizată. În studiul din 1885, autorul compara pe Bolintineanu şi Alecsandri, relevînd superioritatea celui dintîi. De pildă: „el (Bolintineanu, n.n.) nu face descrieri de tablouri stătătoare, fără acţiune, fără mişcare, fără viaţă, cum face Alecsandri în toate poemele sale, ci din contra, la Bolintineanu totul este mişcare şi viaţă; faptele se petrec sub ochii noştri, eroii îi vedem lucrînd ei înşişi, iar nu făcîndu-li-se portretul prin declamaţiuni de-ale poetului, cum este, de exemplu, Ştefan şi Cîrjă din *Dumbrava-roşie*, *Dan căpitan de plai*, ale lui Alecsandri". Acestea şi alte consideraţii asemănătoare, cu caracter minimalizator la adresa lui Alecsandri, tonul exagerat apologetic în caracterizarea poeziei lui Bolintineanu („strălucirea orbitoare a formei, a scenariei"; „n-a urmat nici modele străine, nici vreun alt poet român n-a mai scris ceva asemenea înainte de el, şi oricine s-a încercat să-l imiteze a rămas atît de mic pe lîngă Bolintineanu, încît abia se vede cu microscopul"), lipsa perspectivei istorice şi a unui elementar simţ al valorii fac să se piardă unele consideraţii cu adevărat demne de interes referitoare la versificaţie, o comparaţie cu Uhland evidenţiind originalitatea poetului român ş.a. Studiul a primit o replică moderată, a lui I. Nădejde, în *Istoria limbei şi a literaturii române* (Iaşi, 1886) şi o alta, de o mare vehemenţă, a lui Iorga (*Poezia lirică a lui Bolintineanu*, în vol. *Schiţe de literatură română*, Iaşi, 1894). Capitolul rezervat, în manualul său, de redactorul *Contemporanului*, nu depăşeşte o pagină. El conţine observaţii de bun-simţ, deşi, în genere, severe. Următorul paragraf, cu sens polemic, îl vizează pe Aron Densusianu: „În general se poate zice că Bolintineanu a fost înzestrat cu talent, plin de sentimente patriotice şi umani-

Scanned with OKEN Scanner

tare, admirabil versificator, cînd nu se grăbea [...], dar foarte mult se înşală cei ce fac din Bolintineanu un geniu. Multe din scrierile lui sînt foarte spălăcite, războaiele descrise de dînsul sînt adevărate jucării copilăreşti pe lîngă războiul de la Rovine descris de Eminescu." Studiul lui Iorga este, ca şi al lui Aron Densusianu, întins. El reprezintă o negaţie totală, o respingere brutală şi de neînţeles, a operei lui Bolintineanu, căreia i se contestă orice valoare, poetul fiind lipsit „de simţ istoric şi de simţ estetic", în aşa fel, încît transformă balada istorică în „nimicuri neelegante", în „cordele de mahalagioaică". Marile figuri ale istoriei naţionale sînt prezentate de poet „în decoruri de carnaval, cu nervi de cucoană isterică şi săbiuţă de operă comică". „Aleg fără şovăire — concludea pătimaş şi nedrept criticul — «tragediile» lui Beldiman, oftările lui Conachi, versurile mişcate ale lui Văcărescu la stema ţării, înaintea reveriilor neputincioase, turcilor de carnaval şi voievozilor în socote, plîngîndu-şi păcatele pe piatra goală a drumurilor." Cum se explică această diatribă a lui Iorga împotriva poeziei lui Bolintineanu, de o violenţă necunoscută în exegeza operei poetului ? Să fie de vină formaţia de istoric a criticului, contrariată de capriciile imaginaţiei poetului faţă de adevărul istoric ? Apărare a lui Alecsandri contra referirilor nedrepte ale lui Densusianu (atitudine vădită frecvent în studiile lui Iorga) şi reacţie faţă de Bolintineanu, cu care poetul preferat al istoricului fusese, în scop minimalizator, comparat ? Greu de înţeles. Chiar un articol al poetului Traian Demetrescu, publicat cîţiva ani mai înainte *(Dimitrie Bolintineanu,* în *Revista olteană,* 1890, reprodus în volumul *Profile literare,* 1891), scris în scopul reabilitării poetului, exprimă opinii extremiste, cele defavorabile precumpănind. Aprecierea ditirambică a legendelor istorice, unde Bolintineanu era „cu adevărat *mare*" („nimeni n-a glorificat mai genial trecutul nostru istoric"), era eclipsată de repudierea celorlalte scrieri : romanul *Elena* e creat „după toate calapoadele romantismului, şi încă al unui romantism

Scanned with OKEN Scanner

decăzut" ; *Florile Bosforului* și *Macedonele* sînt „fade", „joc bengal de cuvinte" ; poeziile elegiace sînt lipsite de adîncime, abstracte ș.a.m.d.

Această atmosferă, ușor limpezită, dar în esență nefavorabilă, se menține în jurul lui Bolintineanu și a operei sale și în primele decenii ale veacului nostru. Articole, de obicei ocazionale, prefețe la ediții (a lui St. O. Iosif, la un volum bogat de *Poezii*, în 1905 și ale lui Petre V. Haneș, la două volume de *Călătorii* și, respectiv, la un volum cuprinzînd romanele *Manoil* și *Elena*, ambele ediții din 1915), o monografie chiar, semnată G. Pavelescu, din 1913, toate elogioase, nu au reușit să schimbe opinia de ansamblu în favoarea poetului, considerat în genere un poet de manual școlar, față de care se cuvine să se manifeste un interes îngăduitor. Dealtfel, aceste intervenții critice erau fie prea generale, fie scrise de oameni fără autoritate. Un studiu al lui I. Rațiu (*Dimitrie Bolintineanu*, în vol. *Studii și biografii*, 1904) conținea doar locuri comune. Prefețele lui Petre V. Haneș, reunite mai tîrziu într-un studiu mai larg (*Dimitrie Bolintineanu*, în vol. *Studii literare*, 1925), nu depășeau cu mult același cadru al generalităților. Cît despre așa-zisa monografie a lui George Pavelescu, ea nu era decît o înșirare de citate din scrierile poetului, fără nici un comentar pe zeci de pagini. Iar cînd comentarul apărea, el era succint și de o mare naivitate. În rest, cîte un articol ocazional. O altă monografie, tipărită peste aproape două decenii (1932), aparținînd de astă dată unui critic cunoscut, deși nu de prim-plan, N. Petrașcu, începea prin a constata cu amărăciune indiferența și uitarea cu care posteritatea a acoperit opera unui „mare poet al timpului său", ale cărui versuri „au stăpînit sufletele părinților noștri între anii 1840 și 1865". Monografia, utilă prin amănuntele biografice, oferea o prezentare prin rezumate și, uneori, prin interminabile citate, a scrierilor poetului, fără o analiză de fapt a acestora și cu preferințe care arătau gustul precar al autorului. Poemul *Conrad*, de pildă, prolix în ansamblu, dar conținînd,

Scanned with OKEN Scanner

fragmentar, scăpărătoare frumuseți, era doar amintit, în timp ce *Andrei*, un poem cu totul prozaic, sau epopeea *Traianida*, ori o biografie de popularizare ca *Viața lui Cuza-Vodă* erau mult prea pe larg prezentate și aproape fără nici o rezervă critică. Atari contribuții istoriografice și critice, în general foarte modeste, nu erau de natură să reimpună atenției publice opera unui poet uitat. Publicarea unei bune părți din corespondența inedită a scriitorului (în *Neamul românesc literar*, 1909—1911, de către N. Cartojan și în *Documente literare*, I, III, IV, 1931—1934, de către I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș) s-a produs aproape neobservată. În schimb, alte studii, menite a releva influențele străine exercitate asupra poetului, ori neîmplinirile de ordin artistic, scrise în genere de critici și istorici literari de mai mare prestigiu, au avut ecou mai puternic, contribuind la menținerea și, poate, la sporirea atmosferei de discredit din jurul poetului. O lucrare ca *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine* de N. I. Apostolescu, teză de doctorat la Sorbona, tipărită la Paris, în 1909, urmărind, în paginile dedicate lui Bolintineanu, influența lamartiniană în *Reverii* și în *Florile Bosforului*, a lui Nerval și Berlioz în *Mihnea și baba*, unilaterală în demonstrație și exagerată în concluzii, urmînd unui comparativism îngust, era de natură să ridice unele semne de întrebare în legătură cu originalitatea poetului român. La fel și studiul, de mai mici dimensiuni, al lui Charles Drouhet, profesor la Universitatea din București, *Izvoarele de inspirație din poezia „O fată tînără pe patul morții" a lui Bolintineanu* (1913), ca și studiul de mai tîrziu al lui Vasile Săveanu, *Les Poésies françaises de D. Bolintineanu. Première partie : Les Réveries* (1938). Consecințe similare a avut și studiul lui Th. Capidan, *Scrierile lui Dimitrie Bolintineanu despre Macedonia* (în *Omagiu lui I. Bianu*, 1927), care urmărea să demonstreze că poetul în *Macedonele* și în proza memorialistică, referitoare la regiunile locuite de aromâni, a scris mai mult din auzite decît din impresii ale sale, rezultate

Scanned with OKEN Scanner

din vizitarea acestor locuri, că o poemă ca *San-Marina* chiar, cea mai bună din ciclul *Macedonele,* reprezintă versificarea unui paragraf din cartea francezului Pouqueville, *Voyage dans la Grèce* (1820). Şi se mai pot aminti, în acelaşi sens, şi alte referiri critice : a lui Ovid Densusianu, de pildă, subliniind — într-un curs universitar (*Evoluţia estetică a limbii române.* Curs litografiat 1930—31) — uniformitatea lui Bolintineanu ca poet romantic, lipsa de control şi de exigenţă artistică ; a lui Ibrăileanu, de asemenea într-un curs universitar, mai nuanţată, dar, în esenţă, defavorabilă : poetul era considerat lipsit „de talent adevărat", ceea ce l-a făcut să se repete la infinit, în „versuri imposibile, execrabile", cu „diminutive inimaginabile" ; ori a lui Zarifopol (*Din istoria poeziei româneşti — Alexandrescu şi Bolintineanu,* în *Revista Fundaţiilor,* nr. 5, 1936), preocupat de a releva mai ales, dincolo de sublinierea unor aspecte de modernitate ale eroticei poetului, „neglijenţa literară", „insensibilitatea pentru raportul între ritm şi ideaţie, pentru vocabular, ca şi pentru imagine", care l-au dus pe poet la crearea unei „producţii aproape parodistice", făcînd din el un „autor vesel fără voie". Caracterul unilateral, exagerat şi nedrept al acestor concluzii, aparţinînd unor critici şi istorici literari de prestigiu, cu temeinică formaţie filologică, este prea evident şi nu mai e nevoie a fi demonstrat.

Reabilitarea de fapt a operei lui Bolintineanu începe a se produce spre sfîrşitul deceniului al patrulea al veacului nostru. Ca punct de plecare am putea considera articolele lui G. Călinescu, publicate în perioada 1937—1939 (*Poezia lui D. Bolintineanu,* în *Revista Fundaţiilor,* nr. 11 şi nr. 12, 1937 şi *D. Bolintineanu, autor de biografii romanţate,* în *Jurnalul literar,* nr. 9, 1939), reunite în capitolul amplu din *Istoria literaturii române,* a aceluiaşi, din 1941, şi urmate, în anii următori, de aprecierile critice ale lui D. Popovici, Tudor Vianu, Ion Pillat, Şerban Cioculescu ş.a. Atari contribuţii, datorate unor scriitori sau unor critici şi istorici literari de mare autoritate, preocupaţi de a discuta cumpănit

Scanned with OKEN Scanner

virtuţile şi neîmplinirile unei opere foarte întinse şi inegale, erau de natură să influenţeze opinia publică şi să determine schimbarea imaginii de poet anacronic, bun doar pentru serbările şcolare, consacrată de-a lungul deceniilor. G. Călinescu oferea un excelent portret al poetului şi o magistrală prezentare critică a poeziei bolintineene. *Florile Bosforului*, un fel de „Orientale", în ansamblu dominate de „platitudine", conţin, fragmentar, autentice frumuseţi poetice, pe care criticul le depistează, citîndu-le. La fel şi în cazul *Macedonelor* („nişte madrigale pierdute în dulcegării diminutivale şi în plate sensualităţi") ori al *Basmelor* („amestec de macabru, fantastic şi supranatural, minate de prozaism"), unde sînt amplu şi elogios comentate poezii izbutite. *San-Marina*, de pildă, „e o adevărată poezie a transhumanţei, plină de sentimentul spaţiului adînc, alpin, şi al distanţelor [...], sugerînd în fine admirabil mişcarea arhaică şi automatismul societăţii ciobăneşti", iar cavalcada finală din *Mihnea şi baba*, „capodopera întregii lirici a lui Bolintineanu, prin care poetul devine un Bürger, un Jukovski al nostru", e sugerată „cu o orchestraţie de tipul Berlioz, aproape genială". La *legendele istorice* sînt discutate procedeele mecanice, lexicul adesea deficient, dar sînt remarcate în acelaşi timp şi analizate pe larg „simţul acustic", „plastica dinamică", poetul fiind „întîiul versificator român cu intuiţia valorii muzicale a cuvîntului", un „auditiv şi mecanic, şi asta duce mai aproape de poezia modernă". Sînt repudiate, ca total lipsite de valoare, *Traianida*, dramele istorice, biografiile romanţate, iar romanele sînt analizate succint, dar nuanţat. D. Popovici scrie un studiu introductiv la o ediţie de *Scrieri alese* ale poetului, pe care o îngrijeşte şi din care n-a apărut decît primul volum (1940). Aducînd numeroase precizări de natură comparată privind izvoarele unor creaţii poetice, distinsul istoric literar clujean făcea totodată interesante comentarii în legătură cu specificul poeziei şi al prozei lui Bolintineanu, conchizînd în acest mod, ponderat : „Aprecierile entuziaste ale contemporanilor

Scanned with OKEN Scanner

și rezervele exagerate ale urmașilor vor trebui să se controleze reciproc ; în urma tuturor acestora, Bolintineanu nu ne apare ca un scriitor de mari proporții artistice, dar de o semnificație deosebită pentru literatura română, care trebuia să facă un pas în aceste regiuni înainte de a-și lua zborul, cu alte aripi, spre alte orizonturi". Tudor Vianu analiza cu finețe, în *Arta prozatorilor români* (1941), specificul prozei de călătorie a poetului, subsumată capitolului *Călătorii romantice.* Intercalarea de istorisiri romantice, de informații istorice constituie, după Vianu, un balast al memorialisticii poetului, interesantă, se subliniază în continuare, prin pitorescul descrierilor (dominate de înclinații nu spre ce e solar, ca la Alecsandri, ci spre aspectele misterioase sau deznădăjduite), prin „latura intervenției lirice în peisaj". În articolul său, datat anterior, dar tipărit în volum abia în 1943 *(Un destin poetic : D. Bolintineanu,* în vol. *Tradiție și literatură),* Ion Pillat se referea la caracterul romantic al poeziei lui Bolintineanu, la nedreptatea care se făcea dîndu-se uitării un poet care a contribuit la educația literară a unei generații, a înrîurit poezia unui Eminescu, Macedonski, Cerna, Arghezi și care, „pe lîngă atîtea scăderi inerente epocii [...] a adus poeziei române mijloace de exprimare necunoscute pînă la dînsul, ritmuri noi și plăcute urechii", merite pe care autorul articolului le discuta pe larg, oferind mostre de virtuozitate și de mari frumusețe din poezia poetului pașoptist. O analiză nuanțată făcea și Șerban Cioculescu, în capitolul pe care-l consacra poetului în *Istoria literaturii române moderne* (1944), scrisă în colaborare cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu. Fără a trece cu vederea limitele și aspectele caduce ale operei scriitorului (facilitatea elaborării, stereotipia tehnicii, abuzul de franțuzisme și de diminutive), criticul releva muzicalitatea versului bolintinean, aducînd precizări asupra structurii sale, caracterul precursor al poeziei poetului (anticipează armoniile eminesciene și prevestește timbrul eminescian în satiră). „Prevăzut cu mai mult autocontrol — con-

Scanned with OKEN Scanner

cludea sever, dar nu nedrept, criticul — poetul atît de dotat muzical și atît de simțitor la splendorile lumii și ale peisajului, precedînd prin aceste însușiri pe Eminescu și pe Macedonski, ar fi lăsat o operă durabilă, iar nu fragmentară."

Perioada de după cel de-al doilea război mondial a împlinit ceea ce intervențiile critice, mai sus-amintite, din preajma și din timpul războiului, preconizaseră și începuseră, făcînd, se poate spune, dreptate deplină poetului. Numărul ediţiilor, al prefeţelor, al articolelor și studiilor, unele de mari dimensiuni, este impresionant de mare. În plus, comemorările, cu ocazia împlinirii unui secol și jumătate de la naștere, în 1969, și a unui secol de la moarte, în 1972, de proporţiile unor manifestări culturale naționale, angajînd întreaga presă și toate instituţiile de cultură ale țării, au prilejuit o largă popularizare și difuzare a operei poetului, precum și cercetarea critică a acestuia în adîncime. E de așteptat, desigur, o ediţie critică, menită să ofere publicului cititor, strînse la un loc, toate scrierile cu adevărat reprezentative ale poetului. Cît privește studiile critice, trebuiesc amintite, mai întîi, cele cu caracter monografic : o mică monografie a subsemnatului, din 1962, revăzută și amplificată într-o nouă ediţie, în 1969, primul studiu mai amplu, după război, asupra lui Bolintineanu, prezentînd, între altele, un aspect încă nediscutat : tendinţa spre clasicism a poetului, alături de orientarea romantică, idee reluată și argumentată și într-un capitol al lucrării *Clasicismul românesc* (1971) ; o biografie întinsă, ușor romanţată, a lui Ion Roman în colecţia *Oameni de seamă*, precum și două lucrări ale lui Teodor Vârgolici, încheind un lung șir de articole, ale aceluiași, consacrate poetului : *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa* (1971) și *Introducere în opera lui Bolintineanu* (1973). Prima este o evocare a vieţii și activităţii scriitorului, în contextul epocii, evocare întemeiată pe o bogată bibliografie, pe cercetări de arhivă și, mai ales, în presa timpului. Publicistica poetului este pentru prima dată analizată pe larg. Lucra-

Scanned with OKEN Scanner

rea aduce numeroase precizări de amănunt, fiind cea mai bogată reconstituire a biografiei scriitorului. A doua lucrare este o prezentare dezvoltată și corectă a operei. În afara acestor studii de mai mari dimensiuni, puncte de vedere noi și interesante au adus studiile și articolele semnate de : I. Negoițescu *(Bolintineanu și sonurile poeziei moderne*, în *Caiete critice*, 1957), depistînd, în poezia lui Bolintineanu, aspecte precursoare pentru poezia noastră de mai tîrziu (Eminescu, Macedonski, Arghezi, Pillat, Ion Barbu ș.a.) ; Al. Piru *(Dimitrie Bolintineanu, poet parnasian*, în *România literară*, 14/1969), sesizînd, pentru prima dată, tendințele parnasiene ; C. Cruceru *(Limba și stilul lui D. Bolintineanu*, în vol. *Studii de istoria limbii române literare*, vol. II <București>, 1969), prima cercetare sistematică, efectuată cu instrumente de lingvist, a limbii și stilului scriitorului ; Nichita Stănescu *(Bolintineanu*, în vol. ***Cartea de recitire***, f.d.) ș.a. În felul acesta, critica și istoriografia literară contemporană a sporit în profunzime exegeza bolintineană, oferind nu numai cercetări de amploare, sprijinite pe o informație întinsă, ci și o viziune cumpănită și nuanțată, lipsită de resentimente, asupra operei scriitorului, cu fondul ei peren de sensibilitate și de umanitate generoasă, relevat de atîtea ori, care ne-o apropie.

D. PĂCURARIU

„LITERATURA, CÎNTECUL PROFETIC'

(D. Bolintineanu)

Scanned with OKEN Scanner

„Poezia cată să fie naturală, simplă, adevărată. Cu toate acestea, cată încă să se ferească de a fi prea naturală, căci ar fi învinsă în lupta ei cu realitatea, care are viaţă şi mişcare. Poetul cată să creeze asupra elementelor ce îi sunt date, altfel face articoli de ziare în loc de poezie. Astfel, cînd tratează sujete istorice, exprimă fapte, eroi, el cată să adaoge lîngă realitate o viaţă nouă pentru eroii săi şi să-i facă a străluci într-o rază de imagine. Poezia are asemenea un scop ; scopul ei este de a curăţi sufletul prin amintirea priveliştilor frumuseţei, de a ridica sufletele prin sentimentul admirărei, de a le întări prin amintirea virtuţilor şi descrierea patimilor, avînd totdauna în vedere îmbunătăţirea soartei omului."

(Poezia română în diverse epoce, 1868.)

„Astfel sunt aceste doine cari unesc pretutindeni graţia, eleganţa, frăgezimea cu simplitatea. Citindu-le, fiecine crede că ar putea să le facă. Dar, vai, iacă ceea ce ne înşeală ! A fi aşa de simplu, aceasta este mai greu ! Geniul e totdeauna simplu. [...]

Aceste cîntece naţionale poporane pentru noi preţuiesc mai mult decît domenele statului. Şi numai ministrul Finanţelor poate să cugete altfel. Ele sunt averea morală a naţiei. Dacă vreodată lumea străină s-ar pune să studieze pe români, cel dintîi lucru ce ar voi să afle ar fi neapărat starea lor intelectuală. Autorii

Scanned with OKEN Scanner

români, cei destinați să treacă prin secoli ce au să vie, vor trăi prin numele lor pe cît va trăi România, limba ei, literatura ei, și vor face lauda nației, alături cu domni și eroi cari au luptat pentru mărirea românilor. Dar, ca să ajungă acolo, noi o repetăm : *se cere a crea.* Sub acest punt de vedere cîntecele poporane vor trăi."

(Balade poporale culese de V. Alecsandri, 1868.)

„Lucrările spiritului omenesc au înrîurit asupra actelor geniului omenesc, asupra politicii statelor. Literatorii sunt la o națiune, ceea ce zicea Lucreţiu, alergătorii care treceau din mînă în mînă făclia vieții omenești. Acolo unde nimeni nu trece făclia vieții, nu este viață.

Revoluțiunea cea mare a Franii, care a dat lumii libertatea, este născută din scrierile autorilor celor dinainte.

Literatura, în vechime..., era geamătul poporului apăsat, era cîntecul de rezbel și triumful ce serba fala națiunii și heroilor, cîntecul profetic ce spunea poporului drepturile și datoriile sale, ursitele lui și ale omului ce insufla curajul, speranța, entuziasmul ; ea a transformat datinile barbare, ea a luminat popoarele, a consiliat despoții pe calea adevărului și a dreptății ; a creat caracterele... ea s-a despărțit mai tîrziu de toate înrîuririle care căzuseră asupră-i. De trei secole în Europa, datine, legi, guverne, științe, interese, literatura le-a schimbat. Ea a arătat omului ținta umanității și l-a dezrobit de prejudecățile lui ; ea a redus guvernele la credința că națiunile nu sunt proprietatea lor. Civilizația modernă este fiica literaturii, toate acestea le-a făcut literatura în Europa... La noi nu a făcut încă nimic, căci nu i-am întins încă mîna." [...]

(Publicație, postfață la *Ștefan Gheorghe...,* București, 1868, pp. 124—125.)

Scanned with OKEN Scanner

ÎN CONTEMPORANEITATE

Scanned with OKEN Scanner

Pe-un pat alb ca un linţoliu zace lebăda murindă,
Zace palida verginã cu lungi gene, voce blîndă —
Viaţa-i fu o primăvară, moartea-o părere de rău ;
Iar poetul ei cel tînăr o privea cu îmbătare,
Şi din liră curgeau note şi din ochi lacrimi amare —
Şi astfel Bolintineanu începu cîntecul său.

(M. EMINESCU,
Epigonii.)

Scanned with OKEN Scanner

[PREZENTAREA POEZIEI DE DEBUT A LUI BOLINTINEANU : *O FATĂ TÎNĂRĂ PE PATUL MORȚII*]

Cîți cunosc frumusețile poeziei, acea legănare și lină cadență, acel repaos al semistihului, acele expresii și asemănări răpitoare, ce întineresc inima ; cîți, pe lîngă acestea, după dreptate, mai cer și o limbă de la poet, pot judica versurile d-lui Bolintineanu, acestul june necunoscut încă, ca floricella împresurată în mijlocul unei lese, a-i saluta talentul și a aștepta de la dînsul opere vrednice de un veac mai ferice.

(*Curierul de ambe sexe*, perioadul IV, 1842—1844, p. 159.)

Scanned with OKEN Scanner

EPISTOLA
AMICULUI G. SION

Amice !

Cată să-ți fim recunoscători de îngrijirea ce ai avut pentru tipărirea acestor poezii. Poate mai mult decît totdeauna se simțea lipsa d-o sferă adevărată de poezii în care multe inimi simțitoare să afle un eco, și multe suflete întristate o consolare. Trăim în niște timpuri în care numai sgomotul armelor, fumul sîngelui și cabinetele diplomatice ast nou labirint ocupă spiritele noastre. Știi însă că sunt multe suflete delicate care, prin natura lor, au oroare de rezboi, ele voiesc să ducă o viață mai senină, să afle o lume mai fericită cum au creat-o visele lor, și acolo să trăiască cu frumosul ideal la care ele aspir. Apoi, afară de acestea, niciodată n-a răsărit ca acum mai mulți făcători de versuri. Iată o vorbă ce-mi va atrage ura a mai multor autori ; dar este un adevăr : pe toată zioa răsar la rimători, înșirători de vorbe fără sens, și nu știu cine i-a semănat ; ce știu este că sunt departe de-a fi poeți ; nici armonie, nici sentiment, nici idei. Mă consol însă că nu vor crește mult și vor vedea cît sunt de mici, îndată ce-i vor ajunge razele unei adevărate poezii. — Iată,

Scanned with OKEN Scanner

amice, pentru ce cată să-ţi fim recunoscători ; ne-ai împlinit aceste doă dorinţe prin tipărirea poeziilor D. Bolintineanu.

Ce să zic despre poeziile sale ? Ce e frumos nu se poate defini. Adevărata poezie n-a avut şi nu va avea niciodată o definiţie dreaptă. Deschidă oricine această carte şi va vedea apărîndu-i, prin nori diafani, creaţiunile cele mai ideale de vergine frumoase, de spirite răpitoare, de fantasme surîzînde ce şterg lacrima unui infortunat şi îndulcesc somnul său, de flori ce-şi înalţă profumul pe aripele roàte ale serii, de murmura voluptoasă produsă de sărutul a doi amanţi fericiţi, şi cîte alte creaţiuni plăcute ! E poetul imaginaţiunii, unei imaginaţiuni uşoare, pline de farmec, care totdeuna ne surîde şi ne poartă numai prin flori pline de parfum, prin văi încîntătoare, prin cîmpii cereşti unde totul este plăcere şi amor. [...]

În multe din poeziile sale domneşte o melancolie tristă, care ne face să cugetăm la ezistenţa noastră ; căci cine din noi n-a simţit în sufletul său născîndu-se idei triste, văzînd că toamna florile îşi pierd parfumul şi se usuc, arborii îngălbenesc şi se dezbracă de podoaba frunzelor, şi apoi s-a gîndit la zilele sale, şi l-atîtea fiinţi iubite care au intrat de timpuriu în toamna vieţii ?

Pentru întîia oară în limba noastră vedem în aceste poezii poeme orientale. Şi ce bine sunt esprimate formele încîntătoare, scenele pline de poezie, florile cele mai plăcute, parfumele cele mai suave şi toată poezia ce formează caracterul principal al Orientului. [...]

Cînd în cînturile sale poetul îşi aduce aminte de patria sa, cu ce foc o descrie voind să deştepte în inime amorul şi devotamentul ! şi cine nu trebuie să simţă inima sa bătînd cînd vor-

Scanned with OKEN Scanner

beşte de patrie, adevărata noastră mumă ? Cine nu trebuie să fie mişcat uitîndu-se la această ţară frumoasă, la această ţară, lăcaşul vitejii, al frumuseţii şi al poezii? La această ţară plină de suvenirele a tot ce aveam mai scump şi mai iubit...

. . . . . .

Dar îmi propusesem, amice, a-ţi face o epistolă în care să te anunţ despre terminarea tipăririi acestor poezii, şi a ieşit cu totul altceva. Am avut însă a vorbi de frumos, şi frumosul adeseori te rătăceşte. Şi iată, era p-aci să uit a-ţi vorbi de ceva interesant. În aceste poezii s-a priimit *u* scurt, şi mă tem să nu reclame iar. Bietul *u* scurt, fiinţă nesimţitoare, prin ajutorul altor fiinţe simţitoare, intră în viaţa publică reclamînd ne-ncetat ! Cine ştie, poate prin îndemnul lui *u* scurt şi oamenii cei scurţi vor reclama de la soartă, sau să-i facă mai înalţi, sau să-i lase în întunerec cum a cerut sărmanul *u* scurt.

Primeşte, amice, îmbrăţişările mele şi scuză-mă de aceste multe distracţiuni. Distracţiuni de poet.

Bucureşti, 1855, mai, 1

(În vol. : Dimitrie Bolintineanu, *Poesiile vechi şi noue ale d-lui...*, editate sub îngrijirea d. G. Sion. Bucureşti, 1855, pp. I—IV.)

Scanned with OKEN Scanner

LUI D. BOLINTINEANU

Te plîngi, Bolintinene, te plîngi că n-ai parale,
Că nu ai prin urmare nici drept electorale.
Şi-mpingi naivitatea a spune prin gazete,
Ş-a declina onoarea ce comitetu-ţi dete ;
Şi ceri o lege nouă, o lege-ntinsă, mare,
Prin care toţi mojicii să vie la votare.
Prea rău faci, frăţioare, şi nu credeam de tine,
Să nu-nţelegi epoca şi propriul tău bine ;
În loc ca mojicimei să-i dai atîta nas,
S-o faci ca să cîştige tărîmul pas cu pas,
S-o faci să năvălească duium în adunare,
Tu trebuiai mai bine, fiind tare şi mare,
Cum fuşi pînă deunăzi, şi cum puteai să fii,
Să cauţi să-ţi faci stare, să-ţi strîngi cîteva mii,
S-aciri la ministere, să cauţi chilipirul,
Să nu respingi ruşfetul, ploconul şi gilirul,
Să cumperi moşioară, să-ţi faci şi tu venit,
Să fii stimat în lume, să fii colakifsit.
Dar nu făcuşi aceasta,... în loc să rozi osciorul,
Chiar slujbuliţei tale îi dedeşi cu piciorul,
Ş-acum vii prin gazete să strigi în gura mare,
Să ceri să se-ntroducă mojici-n adunare !
Dar nu, măi frăţioare, aceasta nu se poate ;

Scanned with OKEN Scanner

Nu-i loc în adunare pentru cîrpiţi în coate.
Îmi pare rău de tine, dar cine e de vină ?
Puteai să-ţi strîngi avere, s-o scoţi ca dintr-o mină,
Dar ţi-a plăcut mai bine să crezi în nerozii...
Acuma taci din gură, şi fă la poezii.

Al tău amic MINISTERIANU

(*Iluştrii contimpurani*, Satire
şi epigrame politice, Bucuresci,
1861, pp. 5—6.)

Scanned with OKEN Scanner

PHILARÈTE CHASLES

[POEZIA LUI D. BOLINTINEANU]

. . . . . .

Eleganță, vervă, suplețe, ușurință în versificare, aceste calități îi sînt comune mai mult decît cu un poet în viață, și aparținînd rasei noastre. Dar ceea ce mă mișcă în mod deosebit în opera sa este caracterul ; ceea ce mă farmecă mai ales în aceste cîntece, fine și populare totodată, este accentul lor special.

Un accent nou !

(Din *Prefața* la *Brises d'Orient*,
Paris, 1866.)

Scanned with OKEN Scanner

BRISES D'ORIENT

...În ce mă privește, ceea ce admir înainte de toate, ceea ce mă uimește, dincolo de orice expresie, e faptul că un străin, fie el oricît de poet, a știut să surprindă în felul acesta secretele cele mai intime ale versificației noastre ; că și-a asimilat subtilitățile, eleganța, șiretlicurile ei chiar ; că și-a însușit aceste ritmuri atît de variate, atît de complicate, atît de dificile...

(Les Poètes nouveaux — „Brises d'Orient" par D. Bolintineano, în *Revue du XIX-e siècle, tome* III, Octobre 1866.)

Scanned with OKEN Scanner

[BOLINTINEANU AUTOR DRAMATIC]

[...] Venim cu părere de rău la creaturile dramatice ale d-lui Bolintineanu. O repetăm : cu părere de rău, căci națiunea aștepta mai mult de la poetul cel mare și iubit, de la copilul ei cel desmierdat, decît acele drame fără caractere, fără scop, fără legătură, imposibile prin nimicnicia lor, astfel că autorul lor se pare a fi uitat cum că e compunătorul plin de geniu și inimă [al] *Cîntecelor și a plîngerilor* — a *baladelor* —, sînte oglinzi de aur ale trecutului românesc. Dacă ar fi să alegem între comediele lui Alecsandri și dramele lui Bolintineanu, — sigur că am trebui să alegem comediele cari cu toată frivolitatea lor respiră pe fiece pagină o mulțime de spirit, de caracteristică și de viață palpitantă ; pe cînd dramele d-lui Bolintineanu nu au nici un fond de viață, ba încă adesea respiră un fel de imoralitate crasă și grețoasă (vezi, d.e., *Ștefan-Vodă cel berbant*). Cauza căderii celei adînci a d-lui Bolintineanu în aceste creature pare a fi împregiurarea cum că a aruncat ochii pe geniala acvilă a Nordului : pe Shakespeare. Într-adevăr, cînd iei în mînă operele sale, cari se par așa de rupte, așa de fără legătură între

Scanned with OKEN Scanner

sine, ți se pare că nu e nimica mai ușor decît a scrie ca el, ba poate a-l și întrece chiar prin regularitate. Însă poate că n-a existat autor tragic care să fi domnit cu mai multă asigurare asupra materiei sale, care să fi țesut cu mai multă conștiință toate firele operei sale, ca tocmai Shakespeare.; căci ruptura sa e numai părută, și unui ochi mai clar i se arată îndată unitatea cea plină de simbolism și de profunditate, care domnește în toate creațiunile acestui geniu poteric. Goethe — un geniu — a declarat cum că un dramaturg, care citește pe an mai mult de una piesă a lui Shakespeare, e un dramaturg ruinat pentru eternitate. Shakespeare nu trebuie cetit, ci studiat, și încă astfel ca să poți cunoaște ceea ce-ți permit puterile ca să imiți după el, — căci după părerea mea, terenul shakespearian, pe care d. Bolintineanu ar fi putut să-l calce mai cu succes, ar fi fost acela al abstracțiunii absolute, cum sînt, d.e., *Visul unei nopți de vară, Basmul de iarnă, Ceea ce vreți* etc., — iar nu terenul grav și teribil cu materia lui cea exactă, și cu pretențiunea cea mare de a fi înainte de toate adevărat. [...]

1870

(*Despre cultură și artă*, Iași 1970, pp. 145—146.)

ÎN POSTERITATEA CRITICĂ

Scanned with OKEN Scanner

DEDICAȚIUNE UMBREI LUI BOLINTINEANU

Ție astă poemetă, îți dedic ilustră umbră,
Tu ce-ai fost al României soarele strălucitor,
Tu ce-ai răspîndit lumină în adînca noapte sumbră
Ce cu vălu-i învelise astă țară, ast popor !

Ție, geniu creatore, ție, fiu al României,
Care-n loc de răsplătire de la țeară ai primit
Numai chin și loviri crunte, tu, alesul Poeziei,
Tu, sublimă Filomelă, tu O ! Bard nepreţuit !

Fie dar c-aceste versuri ce am scris gîndind la tine
Să le vezi de-acolo unde nu mai suferi, drag poet !
Și în schimb nu doresc alta decît să descindă-n mine
O schinteie măcar numai din cel suflet ce regret !

(*Oltul*, anul I, nr. 2. 18.XI.1873.)

Scanned with OKEN Scanner

POEZIILE LUI D. BOLINTINEANU

Bolintineanu pînă la 1855 s-a ocupat cu lirica şi cu poezia narativă. Lirica sa cuprinde plîngeri şi cîntece ; piesele în amîndouă sunt puţine la număr. Poetul n-a stăruit anume ; sunt mai mult aruncări de condei în treacăt, dar mai totdeauna sub puterea inspiraţiunei momentului. Mai multă putere se simte în plîngeri. Începînd chiar de la cea dintîi. *O fată tînără pe patul morţii,* el înalţă elegia unde n-o putuse sui încă Cârlova şi unde n-a ajuns încă nime la noi. Dacă cele dintîi două strofe din această plîngere sunt de-o adîncă duioşie care merge crescînd, cele trei din urmă :

Să moară bătrînul ce fruntea înclină,
Ce plînge trecutul de ani obosit,
Să moară şi robul ce-n lanţuri suspină,
Să moară tot omul cu sufletul zdrobit !

Iar eu ca o floare ce naşte cînd plouă,
Creşteam în de paseri suave cîntări ;
Şi mie amorul cu buze de rouă
Cu inima dulce îmi dă sărutări.

Scanned with OKEN Scanner

Ca frunza ce cade pe toamnă cînd ninge
Suflată de vînturi aici pe pămînt,
Ah ! juna mea viaţă acuma se stinge
Şi anii mei tineri apun în mormînt !

sunt tot ce poate fi mai zdrobitor pentru un suflet tînăr, ce cruda moarte îl smulge din plaiul fermecător al vieţii. Blîndeţa ce se revarsă ca ideie, sentiment şi stil, peste toată această piesă, stă în cea mai intimă armonie cu fiinţa care scoate din sînul său această plîngere : este o fată tînără ! Poetul nu ne-o putea înfăţişa mai bine, pare că o vedem cu ochii, decît încungiurînd-o de toată această atmosferă blîndă, duioasă, palidă, întocmai ca o vale de flori, în amurgul palid şi duios al soarelui apunător. Măestria sau mai bine dreapta copiare a naturei răsare şi mai puternică cînd vom încerca să schimbăm tînăra fată într-un june. De îndată simţim că blîndeţa i-ar şedea piesei foarte rău, căci atunci cerem accente mai tari, şi o mare parte din asemănări nu se mai unesc cu cel ce plînge. Un simţămînt fin în ale poeziei nu va putea să nu observe şi o mare influenţă a metrului în totala impresiune ce o produce această piesă. Metrul acestei piese, introdus, dacă nu ne înşelăm [1], în poezia română de Bolintineanu, prin ritmul său rupt exprimă oarecum în mod material însuşi suspinul, agonia chiar :

Ca ro-bul ce cîn-tă a-mar în ro-bie

Acesta ni se pare la noi cel mai nimerit vers pentru elegie, deşi însuşi Bolintineanu nu-l întrebuinţează, în elegii, decît în această singură piesă. [...]

---

[1] Ceva cam analog, dar nu curat, se află ici-colea şi la unii dintre poeţii Văcăreşti.

Scanned with OKEN Scanner

În toate poemele lui Bolintineanu, afară de *Sorin*, aflăm un plan foarte corect și limpede, dezvoltare firească și bine închegată, diversele acțiuni foarte proporționat dezvoltate. Altă calitate însemnată și care nu o posedă alți poeți de-ai noștri, care au scris asemenea narațiuni poetice, este că el nu face descrieri de tablouri stătătoare, fără acțiune, fără mișcare, fără viață, cum face Alecsandri în toate poemele sale, ci din contră, la Bolintineanu totul este mișcare și viață ; faptele se petrec sub ochii noștri, eroii îi vedem lucrînd ei înșiși, iar nu făcîndu-li-se portretul prin declamațiuni de ale poetului, cum este de exemplu Ștefan și Cîrjă din *Dumbrava-roșie*, *Dan căpitan de plai*, ale lui Alecsandri. [...]

În *Florile Bosforului* întîlnim nu numai o altă lume, dar și un alt spirit, lumea orientală, și oriental este și spiritul din ele. Subiectele lor, afară de *Hial* și *Ortansa*, sunt luate din viața haremului turcesc, amorul și gelozia ; cel dintîi cu înșelăciunile lui, cea de-a doua cu cruzimile ei, sunt fondul tuturor acestor poeme. Scenaria este Bosforul cu toate frumusețile și farmecele lui. Această natură, în care se petrece acțiunea poemelor, a fost și fericită, dar și nefericită pînă la un punct pentru poet. Poetul își concentrează puterea mai mult în descrierea frumuseților Bosforului trecînd iute, încondeind ușor și chiar neglijînd acțiunea, care este temeiul poemei. Pe lîngă aceasta, poetul dezvoltă în poeme atîta pompă de limbă, un atît de viu torent de versuri, încît toate acestea într-atîta orbesc și răpesc pe cetitor, încît el nu poate să-și dea seama de ceea ce se petrece, de acțiune, și ăst fel trece peste piesă fără să poată prinde și ține în minte dezvoltarea ei, ci alegîndu-se de cele mai multe ori numai cu sunetul nespus de dulce și melodios și cu expresiunile pline de raze și flori, cu un fel de miros îmbătător, ce curînd se risipește.

Scanned with OKEN Scanner

Trebuie cineva să se împietrască oarecum mai dinainte contra acestor farmece, ca să poată ceti poemele pentru a afla țesătura, acțiunea lor.

Acesta este defectul esențial al acestor poeme. Strălucirea orbitoare a formei, a scenariei, înnecă fondul. Atît subiectele în sine, cît și tot chipul de creațiune și înfățișare al acestor poeme, revarsă asupra lor o atmosferă blîndă molatecă, în adevăr orientală și diametral opusă aerului înviforat, bărbătesc, din poemele și baladele naționale. Este rară și de mare însemnătate această îndoită natură în același poet. *Florile Bosforului* au oarecare asemănare cu poemele lui Byron, ca *Ghiaurul*, *Mireasa de la Abidos*, *Corsarul* și *Parisina*, mai ales în pompa scenăriei, cu deosebirea că poetul Albionului, prin strălucirea și moliciunea naturei sudice și orientale, amestecă ceața și asprimea Nordului, și prin aceasta a dat totului un farmec mai viguros, pe cînd poetul român, din firea și poziținea lui mai oriental, s-a metamorfozat cu totul în adevărat poet oriental [...]

În nici o specie de poezie, din cîte a cultivat, Bolintineanu nu este atît de original, n-a atins un succes atît de mare, ca în balade și cu deosebire în cele istorice-naționale. El este aici cu totul original. N-a urmat nici modele străine, nici vreun alt poet român n-a mai scris ceva asemenea înainte de el, și oricine s-a încercat să-l imiteze a rămas atît de mic pe lîngă Bolintineanu, încît abia se vede cu microscopul. Bolintineanu nu numai a aplicat cel mai nimerit metru, căruia el cel dintîi i-a dat adevăratul lustru și valoare, nu numai a știut să aplice rima și forma cea mai simplă și mai naturală, nu numai a creat un anumit stil, cînd de-o dulceață fermecătoare, cînd de-o energie cutremurătoare, cînd de-o scurtime și conciziune osoasă, cînd de-o iuțime fulgerătoare, dar a

Scanned with OKEN Scanner

revărsat totodată în aceste balade o deosebită atmosferă, care prin strălucirea, şi chiar profumul ei te transportă cu totul în acele timpuri eroice, şi încă de un eroism propriu trecutului şi vieţii specifice a poporului român. Poetul nu ne aduce pe eroii vechi înaintea noastră, din contră ne transportă pe noi în timpul lor, ne duce şi ni-i arată, şi noi nu-i vedem înveliţi în ceaţa fanteziei poetului, ci oarecum trăind şi luptînd înaintea noastră. Prin aceasta cu deosebire Bolintineanu se descoperă ca un iubit fiu al Muzelor. Prin aceasta se explică şi o altă împrejurare în viaţa poetului. După anul 1855 în nici o specie de poezie n-a mai atins vreodată succesul, care l-a atins din cînd în cînd în balada istorică. În acest gen zace adevărata lui tărie, şi succesul lui necontestat.

Deşi Bolintineanu n-a cunoscut pe celebrul poet german Uhland, ei însă, în baladă, sunt doi fraţi gemeni. Fiecare cîntă trecutul eroic al naţiunei sale şi amîndoi în balade, amîndoi revarsă în creaţiunile lor atmosfera eroică chiar cu profumul ei, deosebindu-se însă fiecare după caracterul poporului, după natura deosebită a pămîntului în care a născut fiecare. Pe cînd poetul german revarsă peste creaţiunile sale un fel de ceaţă mistică, un clar-obscur propriu germanilor, şi în general popoarelor nordice, Bolintineanu inundă baladele sale de o lumină scînteietoare, încît în razele ei ochiul intern al poetului pătrunde oarecum chiar şi în ceea ce ascunde viitorul. Pentru aceea vedem în baladele lui Bolintineanu adeseori arătările viitorului.

Asemănarea între aceşti doi poeţi provine din asemănarea timpurilor în care a trăit şi a scris fiecare. Poetul german scrie în timpul zguduitoarelor evenimente dintre 1805—1815 şi între 1815—1847, timpul plăsmuirei aspiraţiuni-

Scanned with OKEN Scanner

lor de un mare imperiu german și al pregătirei poporului încetul cu încetul pentru realizarea acestui ideal la un moment dat. Întocmai și poetul român scrie cu deosebire între anii 1842—1855, timp plin de cele mai mari evenimente, și de vii aspirațiuni ale poporului român. Iată cum aceleași timpuri produc aceiași oameni. [...]

Culegîndu-ne, vom zice în scurt : poezia lui Alecsandri este materia : vers, sunet, ritm, frază, ideile reminiscente, și emfazul sentiment. Poezia lui Bolintineanu este sentiment, atmosferă, profum, colori, scîntei. Bolintineanu se varsă pe sine în poeziile sale, se contopește cu ele și personalitatea lui dispare identificîndu-se cu opera : pe el nu-l vezi decît prin opera lui, precum natura se arată numai în creațiunile sale, ea însăși nu se vede. Alecsandri depune în poeziile sale deprinderea sa tehnică-poetică, el rămîne totdeauna deosebit de opera sa materială. Alecsandri, ca să mă servesc de fraza unui clasic, din profumul floarei voește să facă floarea, Bolintineanu creează floarea însăși ; adevărat, el nu creează flori puternice, mărețe, dar flori !

(*Cercetări literare*, I, Iași, f.a., pp. 288—289, 313—314, 325—326, 332—334, 356.)

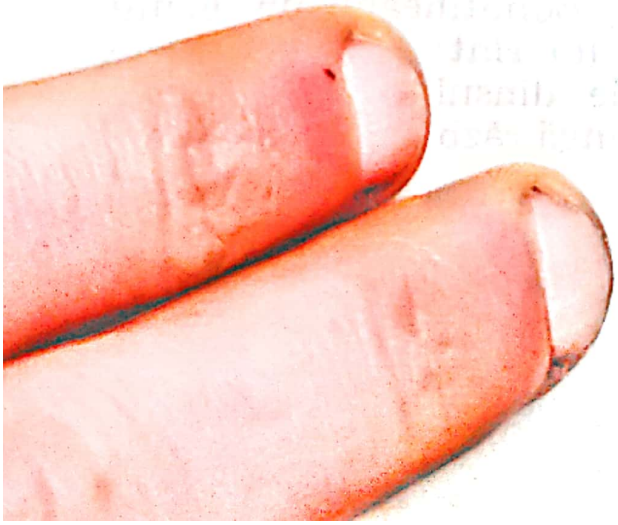

Scanned with OKEN Scanner

DIMITRIE BOLINTINEANU

S-a făcut cunoscut prin *O fată tînără pe patul morții*. A scris balade care au avut mare înrîurire asupra unei generații întregi (*Pe o stîncă neagră, Ca un glob de aur, Noaptea se întinde* etc.). A scris multe poezii lirice și satire politice. A făcut o mulțime de piese de teatru : *Ștefan Vodă cel berbant, Ștefan George Vodă* etc. dar neînsemnate. A scris și două romane : *Manuil* și *Elena*. Amîndouă sînt slabe : stilul îmflat, caracterele false și nefirești, împrejurările trase de păr ; înrîurirea scriitorilor *franțuzesci*, foarte mare.

În general se poate zice că Bolintineanu a fost înzestrat cu talent, plin de sentimente patriotice și umanitare, admirabil versificator, cînd nu se prea grăbea (model de versificare e o bucată intitulată *Sorin*). Dar foarte mult se înșală cei ce fac din Bolintineanu un geniu. Multe din descrierile lui sînt foarte spălăcite, războaiele descrise de dînsul sînt adevărate jucării copilărești pe lîngă războiul de la Rovine descris de Eminescu.

De la o vreme, de cînd cu *Conrad* și *Traianida*, Bolintineanu a pierdut și limba armonică

Scanned with OKEN Scanner

din întâiele sale compuneri, a căzut în heliadism. Dar în această perioadă este de admis că și mintea și talentul îi erau zdruncinate de boală.

Cum că Bolintineanu a avut mare influiență, că a făcut școală, cum a făcut Alecsandri și Eminescu, este firesc, dacă observăm că el a fost poetul care a îmbrăcat în forme artistice ideile și tendințele tinerimei de pe la 1848.

(*Istoria limbei și literaturei române*, Iași, 1886, pp. 445—446.)

POEZIA LIRICĂ A LUI BOLINTINEANU

[...] Dacă e o fericire însă pentru un scriitor ca operele sale să se odihnească, îmbălsămate în lauda contemporanilor, fericirea *aceasta* au avut-o cîțiva dintre fruntașii intelectuali ai timpului. Sînt zeci de ani de cînd publicul n-a mai deschis volumele în care doarme poezia de multe feluri și proza încă mai felurită a lui Bolintineanu, și, cu toate acestea, autorul *Macedonelor* e departe de a fi un scriitor uitat. Judecățile oamenilor de la 1850 durează încă, și orice om cu pretenții literare știe că dacă locul întâi nu i se poate da decît paradoxal, el e unul din cei mai mari poeți pe cari i-a produs poporul nostru. *Florile Bosforului* sînt privite pănă astăzi dacă nu cu entuziasmul pe care timpul nostru îl are pentru Eminescu, cu un respect deosebit măcar de toată această lume, care nu s-a gîndit niciodată să le citească — spre fericirea lor și spre fericirea poetului. [...]

Tot pentru patriotismul, care l-a inspirat, și pentru influența patriotică, pe care au exercitat-o, sînt vestite alte poezii ale lui Bolintineanu, una din culegerile ce-i compun lirica

Scanned with OKEN Scanner

esterioară : Baladele, sau cum le zice autorul, *Legendele istorice*.

Balada e un gen cultivat de poeţii cărturari în veacul nostru numai, cu ivirea romantismului. Poezia populară, cu deosebire admirabilele bucăţi culese din Scoţia de episcopul Percy, dădu ideea şi modelul. Ea n-a avut însă decît foarte puţini reprezentanţi şi, în Apus, un singur poet a lăsat neimitabile balade, Uhland.

Aceasta din cauza marilor greutăţi pe care trebuie să le întîmpine scriitorul. Un trecut îndepărtat şi plin de strălucire nu mai poate da subiecte baladei ; tonul niciodată nu atinge claritatea reală a epopeii ; un nour de legendă încunjură, idealizîndu-i, pe voinicii cavaleri, rupînd suliţi în turnele, pe castelanele blînde, luminînd în părul de aur la fereştile cu gratii, pe cîntăreţii cu lăutele fermecate, pe fantasticele apariţii din altă lume. Nicăiri nu se cere mai multă delicată dibăcie, mai mult simţ rafinat pentru ceea ce e capabil de a deveni poezia, şi chipul cum este capabil, decît în baladă.

Pentru Bolintineanu, balada înseamnă versificarea mai mult sau mai puţin izbutită a unui episod scos din cronici, cînd autorul nu-l inventează singur. Dacă traducerea în altă formă literară ar fi însă nu credincioasă, dar asemenea cît de puţin cu bărbatul original, nu ne-am putea plînge de asemenea procedare. În stilul lor sobru, în nedibacele lor fraze, cronicarii mai vechi, deprinşi să mînuiască altceva decît condeiul, ne dau revelaţia unui timp întreg de vitejie simplă, de iubire de *moşie*, fără de fraze. Imitarea pentru poetul modern nu e uşoară, dar cel ce ar pătrunde dincolo de bătrîna slovă a textului, şi ar trăi în sine, cu puterea pe care o au numai adevăratele naturi artistice, ce sim-

Scanned with OKEN Scanner

ţea scriitorul însuşi cînd îşi aşternea letopiseţul — acela ar învia vremile străbune şi vorba lui ar fi caldă şi mişcătoare.

După ce veţi ceti o pagină din Ureche sau Miron Costin, luaţi balada corespunzătoare a lui Bolintineanu şi veţi înţelege atunci numai cîtă lipsă de simţ istoric şi de simţ estetic se cere pentru a preface în asemenea nimicuri neelegante, în asemenea cordele de mahalagioaică. Marile figuri ale trecutului sînt date jos de pe piedestalul de aramă al faptelor viteze, dezbrăcate de energia lor sălbatecă şi prezintate pe urmă publicului de la 1850 în decoruri de carnaval, cu nervi de cucoană isterică şi săbiuţă de operă comică. Aşa gătite, fiecare se înfăţişează înaintea cetitorilor, pentru a le desfăşura, în versuri perfect asemenea, ideile de libertate a popoarelor, iubite de autor. De aceea va petrece Mihai, în ultima noapte a tulburatei sale cariere, cu căpitanii, de aceea Mircea va lua apărarea solilor turceşti, ameninţaţi de patriotica indignare a boierilor, de aceea Misail va vorbi în ospăţul unde se găseşte cupa lui Ştefan cel Mare. Şi ceea ce e mai frumos e că aceste discursuri fără de miez şi căldură se pun în gura celor mai cumpătaţi la cuvînt şi mai puternici la braţ dintre voievozii noştri. Treacă Mavrogheni, a căruia viaţă numai subiect de balade nu poate fi, dar care, în calitatea sa de fanariot palavragiu, ar fi putut să ţie *logosuri* mai puţin patriotice, însă tot atît de umflate ; dar oamenii aceia pe cari ni-i reprezintăm atît de modeşti în vitejia lor şi de simpli în mărire : Mircea Bătrînul sau Mihai Viteazul ? [...]

Ce e *Sorin ?* Pe alocurea — un fragment de epopee ; pe alocurea — scene de dramă romantică ; la început — pretenţii filozofice ; la urmă — o prăpădenie generală. Singura legă-

tură în afară de *fabulă* e făcută de obișnuite greșeli contra limbei și gustului.

Și totuși cînd la pagina întăi vezi pe învățatul medic Herman cugetînd lîngă cărțile și hîrca de mort, în odaia lui goală ; cînd îl auzi vorbind lucruri luate, fără îndoială, din actul întăi al lui *Faust* și din scena de la cimitir din *Hamlet,* dar care se ridică mai sus de banalitatea cunoscută, prin fondul și forma lor, care se susțin în sfîrșit, ai crede că descoperi în marele pustiu de frumusețe estetice ale lui Bolintineanu un loc unde să te poți odihni o clipă după o atît de lungă călătorie prin nisipul frazelor goale. [...]

Lasă că mulți clasici nu se vor putea găsi la noi, dar prefer orișicînd „Olimpul antic" Olimpului cu aluniță, și dacă singurul lucru adevărat în laudele de mai sus, poeziile lui Bolintineanu reprezintă la noi o *inovare,* aleg fără șovăire „tragediile" lui Beldiman, oftările lui Conachi, versurile mișcate ale lui Văcărescu la stema țării, înaintea reveriilor neputincioase, turcilor de carnaval și voievozilor în socote, plîngîndu-și păcatele pe piatra goală a drumurilor. [...]

1893

(Pagini de tinerețe, I, București, 1968, pp. 98, 105—106, 111, 117, 118—119.)

Scanned with OKEN Scanner

DIMITRIE BOLINTINEANU

Pe la 1870—1880, Bolintineanu era foarte citit și foarte popular. Multe din poeziile lui, între care *O fată tînără pe patul morții*, se repetau din gură în gură și unii bătrîni le-au adus pe cale orală pînă în zilele noastre. De pe la 1880, însă, poetul a pierdut din această considerațiune deosebită încetul cu încetul, pînă a fost redus la prea puțin. Dintr-o bogată, prea bogată activitate, nu i s-au mai recunoscut decît doar baladele istorice, fiindcă celelalte poezii ale lui se înfățișau cu o inspirațiune prea săracă. Și cum nici forma nu varia prea mult de la o poezie la alta, a rezultat o monotonie obositoare și plicticoasă. Aceasta a discreditat pe scriitor.

Scriitorul a fost însă și prozator. Posteritatea a învăluit în judecata ei pe Bolintineanu întreg, dar fără dreptate. Prozatorului i se cuvine altă soartă. Am arătat în prefața celor două volume de călătorii ale lui Bolintineanu, publicate de „Minerva“ (azi „Cartea Românească“), reprodusă și aici, [...] cît de interesant povestește el, cu ce stil înflorit pe alocurea și cum țara lui este punctul central din care privește lucrurile, chiar

Scanned with OKEN Scanner

cînd se ocupă de Bulgaria, de Palestina și de Egipt, cu atît mai mult, firește, cînd se ocupă de românii moldoveni. [...]

Caracteristica scrierilor

Două trăsături distinctive ies în relief la citirea descrierilor de călătorie ale lui Bolintineanu : bogăția anecdotelor și informațiunilor istorice și marele număr de povestiri și scene romantice. Scriitorul profita de fiece ocazie să dea scurte rezumate istorice. În *Călătoria pe Dunăre* vorbește despre Dunăre, despre Serbia, Dacia, luptele de la Cetatea, Nicopole, Giurgiu, despre Bulgaria. În *Călătoria în Palestina și Egipt* vorbește despre poetesa Safo, despre Arabi și Mahomet, despre istoricul Palestinei, al Ierusalimului, despre literatura ebraică, despre trecutul Alexandriei, al Egiptului, despre moartea generalului Kleber. Informațiunile acestea, ca și unele descrieri, le-a împrumutat din opere franceze de aceeași natură, după cum îl trădează construcțiuni ca : „fațada alungă (allonge) mult strada... (la Pergama).“

(*Studii literare, București*, 1925,
pp. 135, 140.)

Scanned with OKEN Scanner

[D. BOLINTINEANU]

Bolintineanu, dacă e să rezum impresiile, e incontestabil o apariţiune simpatică sufleteşte, prin ceea ce a fost a lui în participarea nu numai la evenimentele de atunci, ci şi prin faptul că era, incontestabil, un realizator romantic, însă unilateral.

Dacă ar lipsi el din mişcarea poetică dintre 1840—1870, parcă nu ne-am da samă de ceea ce a fost o mare scădere şi în literatura noastră şi în cea străină romantică, pînă unde a putut să ajungă discreditul unei formule a generaţiei de atunci.

Bolintineanu e tipic tocmai prin această exagerare pe care a ţinut s-o dea în ce priveşte unele predispoziţii romantice. De ce nu a înţeles pînă unde trebuia să meargă ; de ce mai ales a scris prea mult ? Pentru că era, cu toată modestia pe care am văzut că a afirmat-o, era încrezut în factura lui ; era fascinat de volubilitatea cu care întrebuinţa cuvintele şi imaginile. Dacă ar fi fost singur impresionat neplăcut de ceea ce scria, aceasta l-ar fi putut face să se oprească mai des, însă, în realitate, el a fost deseori mulţumit de forma pe care o dădea unei poezii şi

Scanned with OKEN Scanner

în orice caz a fost mai ales mulțumit că nu lăsase să-i scape nici un prilej în care să nu pună un motiv al inspirației lui. Aceasta e o pantă totdeauna primejdioasă în literatură. Literatura, poezia, ca și știința, presupune o neîncetată nemulțumire. Cine e totdeauna mulțumit cu ceea ce a scris, se oprește la ceea ce l-a încîntat un moment.

Oricît ar realiza cineva cu maxim-ul însușirilor lui, trebuie să se gîndească să ajungă la realizări mai înalte. Deci, să nu creadă cineva că tot ce a scris e ceva de idolatrie : dacă e mai artist, aduce ceva în plus în năzuințele către perfect, controlîndu-se incontinuu.

(*Evoluția estetică a limbii române*, 1929—1931, curs litografiat, pp. 378—379.)

DIMITRIE BOLINTINEANU

Bolintineanu a fost un poet mare al timpului său, un evocator strălucit și puternic al amintirilor măreţe din trecutul nostru, un cîntăreț duios și pururea mișcat al suferinței omenești și al dragostei curate. Versurile lui au stăpînit sufletele părinților noștri între anii 1840 și 1865, provocîndu-le admirația și entuziasmul mai mult decît oricare alt poet de pe vremea aceea. Ei cîntau și recitau elegiile și legendele lui ca pe niște rugăciuni zilnice.

Alecsandri îl numește „poetul cel mai poet al Munteniei, omul care a vărsat pe altarul patriei sale toate comorile sufletului, inteligenței și geniului său“ [1], iar Eminescu, în poezia sa *Epigonii*, făcînd aluzie la elegia *O fată tînără pe patul morții*, ne lasă să înțelegem simțirea adîncă a tînărului poet din a cărui

...lină curgeau note și din ochi lacrămi amare...

Dar nu numai poeziile lui, ci și firea și viața omului ne prezintă un interes deosebit. Prin

[1] Manuscrisele Academiei Române.

îmbinarea talentului său de poet instinctiv, cu sufletul nepăsător de sine al unui boem nobil, trăind toată viața ca pasările cerului, mai curînd din atenția altora, modest, sărac și onest, chiar cînd ajunsese mare demnitar al țării, și cîntînd timp de 30 de ani ca un trubadur sau, și mai drept, ca un antic vates, luîndu-și cîntecul drept slujbă sfîntă și visul drept realitate — Bolintineanu este una din figurile poetice cele mai vrednice de stima și admirația noastră.

Cu toate acestea, și, deși poet înnăscut, generația care a urmat după el l-a neglijat sau l-a ironizat, după obiceiul ei, iar tineretul de astăzi l-a uitat și-l ignorează cu desăvîrșire. Poeziile lui au început astfel, cu o putere de înălțare unică în istoria noastră literară, și au mers coborînd, pînă ce au dispărut cu totul din atenția publică. Aceleași visuri, care au părut pline de simțire și de frumusețe sub ochii contemporanilor, fermecîndu-i pînă la fascinație, au devenit pentru urmași versuri amorfe, fără sonoritate și fără viață poetică, un fel de umbre de versuri.

În fața unei astfel de schimbări de apreciere a poeziilor sale, de la o epocă la cea imediat următoare, întrebarea firească ce se pune oricui e : de ce aceste poezii au plăcut atît de mult odinioară și de ce ele nu mai plac astăzi, ba chiar sunt disprețuite cu totul ? Și al doilea, dacă nu cumva în părerea aceasta de astăzi, este o greșeală și o nerecunoștință. Iată ce ne propunem a cerceta și lămuri pe cît cu putință în paginile de mai departe, aruncînd o privire asupra vieții poetului și a împrejurărilor în care a trăit el, cît și asupra operei lui, una din cele mai întinse și mai variate ale timpului. [...]

În poezia sa a[u] răsunat mai cu stăruință și mai cu putere, uneori cu o putere neîntrecută, trei cîntece de căpetenie : cîntecul *Tristețea*

vieții, adică *Elegiile*; cîntecul *Strălucirea trecutului*, redat în *Baladele* sau *Legendele istorice*; și cîntecul *Farmecul Orientului*, răspîndit în *Florile Bosforului*. Cele două din urmă nu sunt decît derivatele celui dintîi, a omului care fuge de tristețea vieții și-și caută refugiu în alte vremuri și alte lumi. [...]

În *Balade*, Bolintineanu dă dovadă de un simț adînc al trecutului strămoșesc, luînd pe rînd pe marii noștri voevozi și scoțîndu-le, în o lumină de soare, virtuțile și cuvintele lor înțelepte de sub lespezile mormintelor, sau reconstruind, cu o viziune unică, pagini de vitejii din istoria țării, adică din acea continuă scînteere de paloșe ce caracterizează apărarea pe viață și pe moarte a pămîntului românesc. La apariția lor, în acea epocă însetată de românism, toată suflarea românească se umplu de mîndrie și de încredere în ea însăși și în viitor. Ele pregătiră astfel, mai mult decît oricare altă poezie, sufletele generației ce avea să lupte pentru independența țării la 1877 și mai tîrziu. Victoriile de atunci și cele mai de pe urmă sunt, în sîmburele lor, victoriile lui Bolintineanu.

În *Florile Bosforului*, dînsul mîngîe oarecum pe cei ce simt ca el tristețea vieții, luîndu-le ochii cu frumusețile Orientului, cu soarele cald, cu seraiurile lui tainice și cu priveliștea mării. Femei, cu surîsuri seducătoare și cu trupuri grațioase, se perindă amoroase pe dinaintea noastră sub muzica parfumurilor și a strălucirilor, dîndu-ne iluzia unui cuprins fericit. *Florile Bosforului*, cu frumusețea și exotismul lor romantic, aduse o melodie necunoscută încă celor din timpul poetului.

Baladele sale, prin puterea lor de evocare, adică de viața aievea cu care sunt însuflețite acele umbre legendare, — în aceasta mai mult

Scanned with OKEN Scanner

chiar decît Eminescu, care vorbește el totdeauna în locul figurilor ce evocă, ca și *Florile Bosforului*, prin profuzia splendorilor lor, ne impresionează în unele versuri încă și astăzi.

Dacă frumusețea lor e de altă calitate, ce ne atinge mai puțin astăzi, nu trebuie să uităm că ele au stăpînit epoca în care s-au arătat timp de 30—40 de ani și că simțul nostru literar actual, care e elaboratul a mai multe generații de maiștri, a fost prefăcut, a fost schimbat, după chipul și asemănarea lor. În deosebi, generația de la 1870, cu Eminescu în frunte, prin gîndirea ei nouă la noi, — ideile școalei germane, fundamental opuse ideilor vremei lui Bolintineanu, și prin conștiința ei de o formă poetică îngrijită și aprofundată, au strămutat, ca să zicem așa, punctele cardinale ale gustului nostru. [...]

(Dimitrie Bolintineanu, București, f.a., pp. 9—10, 147—148.)

Scanned with OKEN Scanner

ALEXANDRESCU ȘI BOLINTINEANU

În poezia *Mîngîierea,* dedicată *Unei tinere femei,* Alexandrescu scrie astfel :

Subt degetele tale, în sunete argintoase
Clavirul cînd răsună, cînd dulce preludezi,
Deștepți în al meu suflet acorduri fioroase,
A patimelor stinse cenușe înviezi.

Trebuie să presupunem că, prin acorduri *fioroase,* Alexandrescu vrea să spuie : acorduri care-l *înfioară,* — fiindcă dacă pianista preludează dulce, cum zice versul, e de neînțeles ca sufletul poetului să răspundă cu acorduri *fioroase.* E o mare violență de vocabular, care trebuia semnalată : și la acest iubitor al corectitudinii, sentimentul vorbei materne e nesigur, și el cade pradă arbitrarului. Dar citatul l-am făcut de dragul clavirului. Istoria clavirului în literatura noastră ar putea da un paragraf savuros. Clavirul a fost un element de modernism în poezia noastră de dragoste ; Catincele, Marghioalele, Ruxandrele și celelalte amante, acum cu totul dezafectate, nu fusese pianiste. Ca și amanții lor, poeți, ele își comunicau sentimen-

Scanned with OKEN Scanner

tele pronunțate, de preferință prin lăutari. Nu aveau, probabil, încă sufletul prea artist. Era în veacul de aur al eroticei fără complicații.

Să trecem însă la Bolintineanu. Bucata e intitulată *Evelina* — și ea este a doua cu acest titlu — iar versurile cu clavirul sînt acestea :

Ea zice, și pe față trecînd buclele de fir,
Se scoală și s-așează să cînte la clavir...
Sub degete de purpur octavele d'ivor
Intonă un aer dulce, suav, desfătător.
E sufletul ei tînăr, plin de melancolie
Ce cură în torinte de-amor și armonie...

Împreună cu clavirul, numele Evelina e un mare simptom de modernizare. În colecția *Poeziilor* din tinerețe (nepublicate încă), cum explică titlul, pe care Bolintineanu le tipărește în 1869 (deci în plină maturitate), sînt bucăți intitulate cu nume de femei. Avem, de exemplu : *Lilia, Dilica, Aleiza, Dora, Tecla, Elia, Milia, Tilia, Zilia, Virginia, Amelia, Dilia, Binica, Flora, Lucia, Tedica, Helisa, Lusica, Ada, Adica* — în sfîrșit *Evelina,* pianista citată mai sus. Evelina revine de trei ori în titlu :

Sunt gelos, o Evelino,
Idol dulce și rebel.

Și totuși numele acesta și clavirul semnalează o revoluție în poezia română de dragoste. Toate numele acestea, ca și instrumentul de muzică, sînt rechizite occidentale. S-a isprăvit erotica orientală, în șalvari de mătase și papuci călcați.

Totuși, ciudat amănunt, și probabil o simplă scăpare din vedere a poetului. În prefața acestei colecții, Bolintineanu spune așa : „Aceste poezii scrise în frageda tinerețe nu au nici un raport

Scanned with OKEN Scanner

cu viața autorului. Ele sînt o vibrațiune hymnurilor greci și latini, care fac și astăzi literatura și poezia tuturor națiunilor Europei. Faptul imaginațiunii, școala elegantă amoroasă în care au strălucit Sappho și Horace (așa scrie Bolintineanu, *à la française*), Horace, Catulle, Properce și alții...

Românii, dominați de limba, de datinile grece, în mijlocul suferinților și aspirațiunilor către un viitor român, cugetau și visau ca poeții antici amoroși și grațioși, în acea poezie delicată și suavă prin care Anacreon venea să ia locul lui Homer sub altă față. Astfel era școala unde Văcărești împleteau pe rozele Greciei crinii Carpaților, cînd veniră și alți poeți, spre a da mai multă vigoare nervelor acestei poezii. Sub impresiunea școlii antice, scrisesem cele mai multe din aceste poezii, pe care nu am publicat niciodată. Această carte nu mai este de timp. Cată a se cînta eroii, faptele lor strălucitoare, durerile și aspirațiunile națiunii."

Bolintineanu păcătuiește aci prin modestie, sau marea lui spontaneitate îi ascunde lui însuși meritele lui ca răsturnător al eroticei Văcărești-lor și a lui Conaki. El a dat haină occidentală poeziei române de dragoste. Și nici nu e exact că această poezie, anacreontică cum o judecă el, ar fi rămas, pentru dînsul, o curiozitate. Fiindcă, deși aproape nici una din bucățile acelei colecții a poeziilor din tinerețe n-a trecut întocmai în culegerea *Poeziilor* „ordinată de chiar autorul" și tipărită sub privegherea minuțioasă a lui Gh. Sion, stilul a rămas același : A rămas același, și în bucățile eroice, în poezia de genul nou, care va să zică.

Prefața din care am citat este un monument al superbei neglijențe, care a caracterizat toată cariera literară a lui Bolintineanu. Iată un om

care deloc nu se gîndea la greutăţile artei literare, cum făcea Alexandrescu. Bolintineanu este un fel de reproducere în negativ a acestuia — şi s-ar zice uneori : o caricatură a lui.

Bolintineanu a fost un scriitor de pură bunăvoinţă. Un prea zelos umplutor de cadre, şi ca atare istoria literară nu-l poate trece cu vederea. A scris de toate, cu o fertilitate inocentă, nepăsătoare. În vremile acele, polygrafia masivă opera cu putere solicitatoare a atenţiei publicului, şi ca stimul pentru începători. Stimul adesea de o valoare cam dubioasă, dar în sfîrşit : un stimul.

În colecţia pomenită *Mihai la Călugăreni* ne aduce versurile acestea :

Cerul, cît vederea poate să zărească,
Nu-nveleşte încă tabăra turcească.
Dar Mihai în cortu-i nu se odihneşte,
Chiamă căpitanii şi astfel le vorbeşte :
Turcii ne întrece prin numărul lor,
Batori refuză al său ajutor.
Ce credeţi a face ? — ne vom bate oare ?
Toţi exprim mirarea de-a se apăra...
Dar Mihai răspunde :
Domnul ce nu are suflet a muri,
Pentru tron şi ţară nu merită a fi !
A fugi de luptă nu e demn de noi,
Sunt român, românul moare ca eroi.

Acesta-i Bolintineanu, din tinereţe pînă la bătrîneţe. O egală şi o senină insensibilitate pentru raportul între ritm şi ideaţie, pentru vocabular, ca şi pentru imagine. Peste tot : aceeaşi candidă şi monotonă neglijenţă literară.

Prea puţine reuşite, convenabile la limită, la întîmplare, apar în această masă literară ieşită din o uşoară şi neobosită bunăvoinţă.

Astăzi, Bolintineanu apare ca autor vesel fără voie. În acest sens, sînt mai ales de recomandat romanele, cu deosebire acel intitulat *Manoil*, în întreagă această producție aproape parodistică.

(Din istoria poeziei românești. Alexandrescu și Bolintineanu, în *Revista Fundațiilor*, nr. 5, mai 1936.)

Scanned with OKEN Scanner

DIMITRIE BOLINTINEANU

Vreme îndelungată, Bolintineanu s-a bucurat de un prestigiu literar particular, concurînd puternic regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri. Tîrziu chiar, un cercetător ca Aron Densusianu arăta o preferință marcată pentru opera sa, în care descoperea comori poetice pe care zadarnic le căuta în opera lui Alecsandri sau Eminescu. Această supravalorificare a fost fatală poetului, al cărui prestigiu avea să scadă la bursa valorilor cu atît mai jos, cu cît mai puțin meritate erau înălțimile la care îl ridicase fluxul admirației anterioare. Studiile care au căutat să-l reabiliteze au fost lovite de același discredit de care fusese lovită și opera poetului. Este drept că o glorie literară ca aceea a lui Bolintineanu nu putea să fie reînviată de puterile mărginite ale unor cercetători ca Pavelescu sau Petrașcu.

Este însă tot atît de drept că această glorie nu mai poate fi reînviată în formele ei trecute : însemnătatea lui Bolintineanu nu trebuie căutată în valoarea artistică a operei sale, ci în semnificația pe care această operă o prezintă în cultura română. Bolintineanu rămîne

Scanned with OKEN Scanner

scriitorul cel mai caracteristic pentru epoca în care a scris, epocă agitată de pasiuni politice puternice, care impuneau scriitorului un ideal străin de artă. Observaţia, valabilă pentru întreaga literatură română, este valabilă în chip deosebit pentru literatura din Muntenia. Faptul se explică prin amploarea pe care mişcarea revoluţionară din 1848 a luat-o aici : partizani ai revoluţiei, scriitorii munteni militează pentru triumful ideilor ei atît în ţară cît şi în străinătate, unde cea mai mare parte dintre dînşii sînt nevoiţi să caute un refugiu. Sentimentul că poporul român trăia clipe ce hotărau pentru timp îndelungat de soarta lui se desprinde cu putere din scrierile vremii : era, deci, firesc ca fiecare român conştient să fi căutat, părăsind idolii adoraţi în trecut, să activeze pentru cîştigarea luptei naţionale. Şi dacă, înainte de revoluţie, poezia năzuia deopotrivă către valorile artistice întrupate în capodoperă şi către valorile morale şi naţionale, situaţia ce se creează prin revoluţie face ca ea să devină un instrument de luptă politică şi să capete adeseori aspectul unui articol de ziar versificat.

Bolintineanu este conştient că misiunea sa poetică era determinată de necesităţile societăţii româneşti din acea vreme şi este nemulţumit că această misiune depăşea puterile sale. În prefaţa volumului din 1847, el spune că poeziile pe care le publica atunci erau „puţin solide“ şi încă şi mai puţin demne „a fi privite ca nişte opere de care avem trebuinţă într-acest timp cînd naţionalitatea română se deşteaptă ca o aurora după o lungă noapte“. Acelaşi an aduce şi colecţia de poezii a lui Cezar Bolliac, în a cărei prefaţă poezia era concepută cu atribute grandioase : ea trebuia

Scanned with OKEN Scanner

să primenească mentalitățile, să reformeze întreaga societate și s-o așeze pe baze noi. Era o schimbare în mentalități și Bolintineanu, care prindea pulsul zilei, își judeca opera în raport cu aceste cerințe înalte, cărora ea nu le corespundea decît în parte. Volumul aducea cunoscuta elegie *O fată tînără pe patul morții*, a cărei publicare în *Curier de ambe sexe* făcuse celebritatea poetului, și alte cîteva poezii ce desfășurau aceeași tonalitate minoră. El aduce însă în același timp și poezii care trădau o participare mai activă la mentalitatea epocii : este balada istorică, inițiată pe latura cea mai accesibilă poetului din acele timpuri — cea galantă. Întîlnim însă aici, în forme ce vor fi revizuite ulterior, și *Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul*, *Ștefan cel Mare și maica sa*, *Ferentarul*, *Mircea cel Mare și solii*, *Mihai scăpînd stindardul*. Și o mărturisire asemănătoare face el aproape de capătul carierei sale poetice, în prefața colecției de poezii *Cîmpul și salonul* din 1869 : scrise sub influența unora din marii poeți ai Antichității eline, poeziile din acea colecție, care datau din tinerețe, exprimau necesitățile sufletești ale poetului ; erau, așadar, inutile pentru societate, care s-ar fi putut pleca spre ele numai din curiozitate ; școala poetică, sub influența căreia ele luase naștere, încetase de multă vreme de a mai exista, fiind înlăturată de alte cerințe : acelea de „a se cînta eroii, faptele lor strălucitoare, durerile și aspirațiunile națiunii". La data cînd făcea această mărturisire, poetul dăduse baladele istorice și *Traianida*, așa încît el putea socoti răscumpărată în parte dezertarea din prima lui tinerețe. Insistînd însă asupra frecventelor sale erezii, Bolintineanu ne face să vedem că el atribuia poetului modern un

Scanned with OKEN Scanner

rol asemănător acelui pe care bardul îl avea în societatea caledoniană : un sol al trecutului, pe care străbunii îl trimiteau să stimuleze pe urmași.

Aceste erezii erau însă explicabile în lumina concepției pe care poetul o avea despre poezie. În prețioasele articole în care el vorbește despre colecția de poezii poporane a lui Alecsandri și despre literatura română din trecut, Bolintineanu ne spune că adevărata poezie este aceea care dă expresie sentimentelor ; că ea trebuie să se nască din inimă, nu din cap ; și că trebuie să izbucnească spontan, așa cum izbucnea cîntecul cîntărețului lui Goethe : „cum cîntă pasărea, cum murmură rîul, cum vîjîie vîntul în frunze". Pornind de aici, era firesc ca el să creadă că prima în ordinea apariției este poezia lirică ; ea datează din epoca în care societatea nu era încă organizată, cînd arta nu putea explora decît viața sufletească a individului izolat. Organizarea societății aduce după sine apariția viciului și necesitatea de a-l combate ; de aici iau naștere, în ordine literară, satira și comedia ; ea aduce în același timp ciocnirea între indivizi și durerea, care dau naștere tragediei și ciocnirea între popoare, care provoacă, în poezie, apariția epopeii. Oricărui gen ar aparține, însă, poezia trebuie să fie simplă și naturală. A fi „naturală" nu înseamnă, cu toate acestea, să reproducă natura cu fidelitate : oricît ar fi de realizată, o astfel de poezie ar fi înfrîntă în lupta ei cu realitatea, înzestrată cu viață și mișcare. Plecînd de la această realitate, poetul „trebuie să creeze asupra elementelor ce îi sînt date, altfel face articoli de ziare în loc de poezie. Astfel, cînd tratează sujete istorice, exprimă fapte,

eroi, el caută să adauge lîngă realitate o viață nouă pentru eroii săi și să-i facă a străluci într-o rază de imagine". Creată în felul acesta, poezia are un scop precis : acela „de a curăți sufletele prin amintirea priveliștilor frumuseții, de a ridica sufletele prin sentimentul admirării, de a le întări prin amintirea virtuților și descrierea patimilor, avînd totdauna în vedere îmbunătățirea soartei omului. Umanitatea, în a sa realitate, este totdauna plecată spre pămînt, împinsă în trebuințele materiale ; poezia cată să fie un intermediar între materie și între spirit, să tinză a o ridica spre cer". Și pentru că răspundeau acestor cerințe ale artei, Bolintineanu înțelegea să solicite admirația lumii pentru poeziile poporane culese de Alecsandri, care se aflau cel puțin la aceeași înălțime la care se afla și poezia scoțiană.

Concepția idealistă a scriitorului se întemeiază astfel în parte pe exemplul poeziei caledoniene. Accentuăm în mod intenționat faptul acesta, care ne va ajuta să ne explicăm unul din aspectele esențiale ale poeziei lui Bolintineanu, preromantismul. Cercetările închinate pînă în prezent poetului au ignorat acest capitol cu desăvîrșire sau l-au notat fugar, limitîndu-se în general la înregistrarea influenței lui Bürger, a cărui *Lenore* a putut sugera lui Bolintineanu ritmul în care se consumă cavalcadele sale. Articulațiile cele mai puternice ale operei sale în preromantism trebuiesc căutate însă în scrierile lui Volney și în poezia ossianică.

În această atmosferă trebuie încadrată și judecată balada sa istorică. Bolintineanu năzuiește să ne dea o frescă a istoriei române, în care trecutul să fie înfățișat îndeosebi în idealurile de care s-a condus și în acțiunile lumi-

noase în care ele s-au realizat. Pentru aceasta el aduce în scenă figurile mari ale trecutului : Mircea, Ştefan, Vlad Ţepeş, Neagoe Basarab, Petru Rareş, Mihai, Radu Şerban ; mama lui Ştefan, mama lui Mihai, Rossandra, Maria Putoianca ; Preda Buzescu, Popa Stoica, Grozea Vornicul şi altele defilează în versurile sale uniforme, purtînd aceeaşi unică misiune. Balada capătă în felul acesta o valoare normativă şi pentru potenţarea acesteia ea recurge adeseori la formule sentenţioase şi ia tonul insinuant al reproşului care stimulează :

Unde este timpul cel de bărbăţie,
Cînd murea românul pentru datorie ?

sau, într-o formă puţin schimbată :

Unde este timpul cel de vitejie ?
Timpul de mari fapte ? Vai ! N-o să mai vie !

Despuiată însă de aceste semnificaţii, balada, care aduce şi unele frumuseţi incontestabile de detaliu, se reduce la un material oarecare, în care Titu Maiorescu putea pescui cîteva figuri stilistice izolate, făcute să ilustreze concepţia sa despre stil şi în care, recent, d. Călinescu putea descifra cîteva momente de plastică a dinamismului şi de simţ acustic. Lipsite de seva timpului, personajele sale istorice fraudează strident mediul lor istoric. Eroii lui Bolintineanu se desprind adesea din balada medievală occidentală şi poetul îşi închipuieşte că pentru localizarea lor este de ajuns să le împrumute un nume din registrul onomastic al istoriei române. Doamna lui Negru, din balada *Doamna lui Negru şi bardul*, ar putea fi tot

Scanned with OKEN Scanner

așa de bine Doamna oricărui alt Domn român, la curtea căruia un Minnesänger, transformat pentru circumstanță în bard scoțian, ar fi intonat același cîntec goethean, pe care Bolintineanu îl cunoștea prin traducerea franceză a lui Blaze de Bury :

La alții dă cupa, la alții dă calul !
O Doamne, eu cînt
Cum fîșîie frunza, cum vîjîie valul,
Cum vuvue-un vînt.

Raportată în general la Neculcea, la Florian Aaron și la Kogălniceanu, balada eroică a lui Bolintineanu a fost văzută îndeosebi sub laturea anecdotică. Dar dincolo de materialul istoric, rămînea de pătruns întregul proces de elaborare, în cursul căruia scriitorul făcea să acționeze resorturi pe care el le împrumuta de aiurea. Ochiul său, reținut de obicei în artificiile decorative, nu era făcut să prindă ritmul interior al vieții. Personajele sale se creează de la exterior, prin acumulare de gesturi și de culori, pe care poetul la orchestrează după legile unei mecanici simpliste. În ordinea aceasta, el a împrumutat cîteva din gesturile de ritual ossianic, a împrumutat nenumăratele banchete și slăbiciunea nesfîrșitelor cuvîntări : acțiunea lui epică se urzește în general în cursul unei cuvîntări și se consumă fulgerător într-un final abreviat :

Ștefan se întoarce și din cornu-i sună,
Oastea lui zdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe, dușmanii zdrobiți
Cad ca niște spice de securi loviți.

Scanned with OKEN Scanner

Ei plecară-ndată să se războiască ;
La Tismana bate armia nemțească.

Atunci Ștefan, Domnul mare,
La oaste plecă
Și de oștile barbare
Țara curăță.

Dup-aceste vorbe, Ștefan strînge-oștire
Și-nvingînd păgînii-nalț-o mînăstire.

Și totuși balada aceasta, al cărei obiect în general nu este acțiunea, ci harnașamentul verbal al acțiunii, este plină de mișcare : un univers de gesturi, a căror ritmică zvîrcolire nu izbutește cu toate acestea să dea sentimentul vieții. Mecanizată, viața sufletească a personajelor sale este lipsită de congruență, ea se desfășoară în lame discontinui și isomorfe, ceea ce face ca sub nume diferite să existe un personaj unic :

Du-te la oștire, pentru țară mori
Și-ți va fi mormîntul cununat cu flori

spune mama lui Ștefan cel Mare ; iar Teodosia, mama lui Mihai Viteazul, o repetă de aproape :

Știrea ta e tristă foarte,
Nu că fiu-meu a murit,
Dar că chiar prin a lui moarte
Pe români n-a dezrobit.

Mircea spune :

Astfel, decît lanțul brațul să-l încingă,
Ce-i român, ce-i nobil astăzi să se stingă

Scanned with OKEN Scanner

și la fel spune și Mihai :

Astfel e vulturul ce pe piscuri zboară,
Aripile taie-i, că ar vrea să moară !
Astfel e românul și român sînt eu
Și sub jugul barbar nu plec capul meu.

Extirpînd individualul, Bolintineanu își simplifică astfel personajele pînă la fruntariile categoriei, ceea ce le duce la funcționarea automată a unor fabricate de serie. În aceste condițiuni, peisajul din balada lui, izvorît dintr-o paletă obosită și lipsită de varietate, va avea același aspect de fabricație de serie, care se poate administra oricînd și oriunde :

Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel,
Unde cură-n poale un rîu mititel —

Pe un pisc sălbatic și vijelios
Unde urlă-n poale Argeșul spumos.

Sau :

Ca un glob de aur luna strălucea
Și pe-o vale verde oștile dormea ; —
Dar pe-un vîrf de munte stă Mihai la masă —

Sechiel Moise, mîndru de oștile sale,
Aștepta românii pe o verde vale ;
Dar pe-un pisc sălbatic ce din nori ieșea
Ca o frunte d-aur luna strălucea.

Acolo se-așează căpitani la masă —
Luna plină-nalță discul ei pe munte
Stoica stă la masă cu cei mai de frunte.

Incapabil de a intui trecutul țării în eroica lui asprime, Bolintineanu populează istoria ro-

Scanned with OKEN Scanner

mânilor cu ghirlande întregi sau cu „semighirlande“ de doamne și cavaleri galanți, strălucitori în dantele și carmin, care se adunau în jurul tronului ca să guste deliciile cîntecelor unor cîntăreți rătăcitori. Este, în această dezertare de la realitățile autohtone, dovada cea mai elocventă că poetul nu era ceea ce căuta să fie, — uriașul care să smulgă din timp istoria și sub greutatea ei să strivească pe pigmeii zilei.

Sub aceste auspicii puțin favorabile, poetul se îndrumează către epopee. Persista convingerea că prestigiul național era știrbit atîta timp cît literatura română nu era îmbogățită cu o epopee cu subiect istoric. Epopeea fusese visul generației Asachi-Heliade, dar o zînă rea o împiedicase să apară : *Ștefaniada* lui Asachi fusese distrusă, se spune, de focul din 1827 : *Ștefaniada* lui Negruzzi dispăruse de asemenea în chip misterios, iar avîntul epic al lui Heliade fusese sugrumat de aflarea unui document inoportun, care făcea ca *Mihaida* să fie părăsită abia începută. Mai puțin îndreptățită decît toate acestea să existe, nici un cataclism nu s-a abătut totuși asupra *Traianidei* și n-a distrus-o. Exerciții pregătitoare făcuse scriind *Andrei sau Luarea Nicopolei* și, mai cu seamă, *Sorin sau Tăierea boierilor*, poemă al cărei început se fixează sub influența lui *Faust*. Epopeea lui Bolintineanu ni s-a transmis în trei forme, dintre care numai ultima, apărută în broșură în 1870, narează acțiunea pînă la capătul ei. Prima dată ea apare în *Albina Pindului* în 1868, în numărul din 1 iulie, unde ni se dau cîteva fragmente din cîntul I ; a doua oară apare în aceeași revistă, în 1868—1869. De data aceasta opera este împărțită în „doine“ și, în cele 11 doine pe care le cunoaștem, narațiunea înfățișează retrospectiv primul război al romanilor cu dacii și începe

să înfățișeze războiul al doilea. Graba în care a fost lucrată și revăzută încarcă opera cu o serie de contradicții nu numai de la o variantă la alta, ci chiar în cuprinsul aceleiași variante. Lucrurile acestea rămîn însă de o importanță secundară față de lipsa totală de intuiție a istoriei de care poetul dă dovadă, față de statornica falsitate a tonului. Deși relativ orientat din punct de vedere istoric, ochiul poetului este cu totul deviat cînd caută să prindă viața ce vibrează în dosul documentului. Dacii lui Bolintineanu nu sînt barbarii aspri care au pus în primejdie viața Romei, ci niște sibariți pe care Horațiu i-a deprins să-și ascundă în umbră rîsetele amoroase :

În templul Dochiei lumina pătrunde
În umbră și tradă lacrimi d-amor
Amanților tineri ce umbra ascunde,
Ce vin și-aduc zeii ofrandele lor.

N-auzi decît imnuri d-amor profumate,
Un freamăt de rochii, plăcute mișcări
Și blînde complîngeri, suspine-amorate,
Proteste și rîse și dulci sărutări.

Un foc de dorințe pe fața juniei
Purpură și face să ardă-al ei sîn ;
Se varsă în aer profumii-ambroziei
Și simțul se-mbată d-amorul divin.

Dochia este Eudochia, soția lui Zamolxis, protectoarea dacilor în primele variante și dușmana lor în cea din urmă. Bolintineanu năzuiește să creeze o mitologie a dacilor, și pentru aceasta împrumută cîte ceva din mitologia populară română, imaginează el însuși cîteva elemente și însuflețește totul de spiritul mitologiei eline. Zamolxis este văzut ca un Zeus

care prezidează adunările zeilor, care are neînțelegeri cu zeițele și pe care Eudochia l-ar trăda bucuros. Dar dacul Oneu, către care se îndreptează dorințele sale nelegiuite, nu iubește decît pe sora lui Decebal, Lazeea. Există și o Cosînzeană, cu atribute nedefinite : văzută uneori ca Diana, ea nu se sfiește totuși să cumpere cu farmecele unor zîne ale sale serviciile regelui Istru. Întîlnim și pe Făt-Frumos, fiul Eudochiei, care se confundă uneori cu „bălaiul Phosphoros" și care aduce ceva din Cupidon și din Mars; întîlnim și ursitoarele care, fără să se cheme ca în mitologia grecească, îndeplinesc același oficiu după același ritual.

Aceeași vedere lipsită de claritate o aduce poetul și în definirea acțiunii umane ; eroii lui sînt construiți din bucăți disparate, a căror natură diferită nici o alhimie poetică n-o poate reduce la unitate. În felul acesta se înfățișează Decebal, pe care Bolintineanu l-ar vrea tăiat din negură și din fabulă și l-ar proiecta imens pe „muntenatici vîrfuri". Dar uriașul nu prinde consistență, regele dac rămîne o marfă comună. Căzut în captivitatea lui Vesura, regele iasigilor, el este salvat de soția acestuia, Tilia, care se-ndrăgostește de dînsul ; prins de sauromați, el scapă de moarte prin aceeași Tilia, care, după ce fusese soția lui Vesura, devenise fecioară, fiică a regelui Eval și preoteasă în Taurida : „Cunosc pe Decebal, jur că e el", spune fecioara, autorizată de experiența anterioară. Și la un banchet pe care ea îl dă lui Decebal, după ce o sclavă cu „vocea sa tînără dulce mugește", fiica regelui își îmbie oaspele la dragoste, pentru că în această ordine preoteasa fecioară știe care este schimbul cel mai avantajos : în locul cerului și al lui Zamolxis, pămîntul și Decebal. Să mai adăugăm că, spunînd toate acestea, Bolintineanu este totuși de bună credință ? Aceeași lipsă de

Scanned with OKEN Scanner

consecvență o aduce el și în prezentarea Lazeei. Cu apetituri de Clorindă, sora lui Decebal ar trebui, în economia totalului, să personifice castitatea și eroismul și prin destinul său să constituie unul din cele mai tragice momente ale epopeei. Dar virtutea Lazeei este foarte problematică : robită cu totul lui Oneu, sufletul său arde cu toate acestea de dragoste și pentru Massiam romanul, pe care nu se dă înapoi să-l primească în casă. Apreciind aceste merite ale ei, marele pontifice ar dori ca ea să se sacrifice pentru zeița Eudochia și mai cu seamă pentru el. Conștient că în istoria lumii femeile au cîștigat cu grațiile lor ceea ce au pierdut armatele, el o îndeamnă să cucerească cu farmecele ei trupești pe Traian și să salveze în felul acesta Dacia. Dar pudica fecioară se revoltă la propunerea de a se sacrifica zeiței Eudochia, care din loc în loc este și zeița amorului liber : „al Eudochiei cult, o pontifice, n-are morală". Ifigenie emancipată, ea se revoltă cu atît mai tare cînd presimte că ar putea fi sacrificată și altfel de cum cerea zeița :

Dar ce fac preoții zeei cînd popolul
Merge cu armele ca să combată ?
Cînd geme Dacia și varsă lacrime ?
Ei de plăcerile nopții se-mbată,
Strînși în orgiile mari ale templului,
Cununînd frunțile, cupele-n flori,
Cu preotesele cele impudice,
De la apunere pînă la zori.

„Vergura rece" Lazeea este tratată de Bolintineanu după un procedeu sui-generis, el o face să fie ucisă de preoți în varianta a doua, pentru ca în varianta a III-a s-o ducă în rai. Aici este văzută de Decebal care, ca atîția eroi literari născuți în urma *Divinei Comedii*, între-

Scanned with OKEN Scanner

prinde o călătorie în împărăția umbrelor, vizitează cele șapte iaduri și cele șapte raiuri. Dar nu numai Dante și Tasso au fost prezenți în mintea poetului român ; în anumite împrejurări, eroii lui împrumută gesturi din *Eneida*, iar unele momente secundare, cum ar fi schițarea unei căderi a îngerilor, aduc aminte de *Paradisul pierdut* al lui Milton. Și totuși este răcorit de un puternic suflu ossianic.

Nu este locul să se stăruie asupra dramelor istorice ale lui Bolintineanu ; lipsa de pătrundere psihologică a personajelor și neverosimilul intențiilor răsar aici mai violent decît oriunde. Plin de bunăvoință față de poet, Eminescu explica nereușita lui în dramă prin faptul că țintise prea sus, că ar fi vrut să dea românilor un Shakespeare. Dar influența lui Shakespeare nu poate rodi decît într-un anumit climat sufletesc; altfel distruge. Și pe Bolintineanu l-a distrus.

Colecția din 1847 nu aducea însă numai balada istorică, ci și balada fantastică. Genul fusese cultivat încă de mai înainte în literatura română, iar Bolintineanu însuși avea să arate și după această dată o marcată preferință pentru el. *O noapte la morminte, Mihnea și baba, Fata din dafin, Domnul de rouă, Peștera muștelor, Herol, capul Avarilor, Dochia, Ielele* — spre a nu cita decît pe cele mai cunoscute — sînt tot atîtea sondaje în lumea fantasmelor, în cursul cărora Bolintineanu a izbutit, în anumite momente, să prindă fiorul adevăratei poezii. Primele două, publicate în colecția din 1847, rămîn cele mai puternice din tot ce Bolintineanu a dat în această ordine. *O noapte la morminte* aduce în scenă pe un Caligula îmbrăcat în roba penitenței creștine și zbătîndu-se într-o atmosferă apocaliptică de macabru și halucinant. Rătăcit în noapte, poetul înaintează pe cărări sălbatice ; tăiate din lună, fantasme rîdeau pe-o

Scanned with OKEN Scanner

mînăstire ; pe fundul nopții treceau duhuri neguroase și de-a-lungul drumului scheletele scoteau din mormînt mîinile lor hidoase : gesturi macabre, izolate în spațiu, dar pe care poetul le unește țesîndu-le în pînza aceleiași atmosfere de lunatism, în care o pulbere albă de oase omenești îmbracă pleoapele și buzele călătorului. Poezia aduce unele puncte moarte în desfășurarea sentimentului, aduce unele clișee de expresie ; cînd cineva spune, la acea dată, că luna este „regina nopților", de bună seamă nu culege o floare stilistică neculeasă înaintea lui. Dar pe deasupra tuturor acestora se încheagă o puternică atmosferă, în care glasul mortului ce-și caută mormîntul răsună lugubru :

Deschideți, schelete, aceste mormînturi,
Căci ploaia se varsă pîraie din nor,
Căci vîntul mă bate și cîini mă-nconjor
Și ielele albe duc hore pe vînturi.

Aseară, cînd umbra cădea pe pămînt,
Ieșii să văd luna jucind pe ruine,
Căci două schelete gemeau lîngă mine
Ș-un verde balaur zbura prin mormînt.

Dar luna s-ascunse d-odată-n furtună
Și astfel ca spicul de vînturi uscat,
Vîrtejul pe mine în văi m-a zburat
Pe unde infernul sabatul adună.

Prima întrebare care s-ar putea pune ar fi dacă, în poezia mormintelor a lui Bolintineanu, s-ar putea vorbi de meditația preromantică în stilul lui Gray sau Young ? Înclinarea meditativă n-a lipsit poetului, dar mormîntul nu-i îngăduia decît meditația între limite restrînse. Spiritul său se simte ispitit să desfășoare mai degrabă momentele de satanism incluse în temă;

el simte voluptatea ororii care face să vibreze straturile ancestrale ale conştiinţei omeneşti. Mai mult decît oriunde, faptul acesta se simte în *Mihnea şi baba*, poezie de un puternic suflu demonic şi de mari efecte onomatopeice. În forma ei ultimă, poezia orchestrează în debut tonalităţi scăzute : un mormînt negru, o lampă ce se stinge asupra lui sub atingerea aripilor, o buhă ce se plînge, demoni ce se adună pe munţi şi urlă. Şi deodată descrierea irumpe într-o rară precipitare ritmică :

În peştera Carpaţilor
O oară şi mai bine,
Vezi templul Pacinaţilor
Ce cade în ruine.

Un templu ruinat în fundul unei peşteri şi amintirea Pacinaţilor într-o poveste din vremea lui Mihnea cel Rău aduce, pentru cititorii lui Bolintineanu, o dublă regresiune în timp, înfundarea în tenebrele generatoare de duhuri şi teroare. Şi descrierea continuă în tonuri ce amintesc *Noaptea Walpurgiei* şi într-o densitate de sentiment de care un alt admirator român al lui Goethe, Iancu Văcărescu, nu s-a învrednicit niciodată în poezia sa walpurgiană. Forma definitivă a baladei, care anulează o parte din articulaţiile epice ale primelor variante, se realizează toată în această atmosferă, în care tensiunea înaltă a stărilor de sentiment guvernează un sistem de punctuaţie precipitată :

S-aude un zgomot de paşi pe aproape,
Cum calcă strigoiul cînd va să dezgroape
O tînără fată... Colo... ascultaţi !
Să fie Satana cu ochii de focuri ?
Hei ! cine să calce în negrele-mi locuri,
Se-ntreabă bătrîna, aici nechemaţi !...

Scanned with OKEN Scanner

Şi în urma unui aspru rechizitoriu, făcut să justifice viziunea infernală în planul eticii umane, bătrîna vrăjitoare se văzu secondată de duhurile morţii şi ale nopţii : cu ghiarele încleştate, schelete ies din morminte şi sar asupra lui Mihnea ; în aer trec ţipînd vîrcolacii, în timp ce şoimanele, deşirate ca o turlă, veneau urlînd din munţi în văi. Dar hora macabră îngheaţă, dominată de vocea bătrînei vrăjitoare ce blestema. Chiar în forma lui primă, cu impurităţi conceptuale ce tind să diversifice fluxul epic, pasajul rămîne unul dintre momentele cele mai remarcabile în dezvoltarea imprecaţiunii în literatura română :

Oriunde vei merge să calci, o tirane,
Să calci pe cadaver şi-n visu-ţi să-l vezi,
S-auzi împrejuru-ţi strigoi şi şoimane,
Să-ţi mintă ciocoii şi tu să îi crezi :
Să-ţi arză plămînii d-o sete adîncă,
Nainte s-ai apă, să nu poţi să bei ;
Să simţi totdauna asupră-ţi o stîncă ;
Să-nchini a ta frunte la cine nu vrei ;
Să nu se cunoască ce bine vei face ;
Să plîngi, însă lacrimi să nu poţi vărsa ;
Să arzi de dorinţă şi la ce nu-ţi place
Ş-apoi din nici una să nu poţi gusta ;
Să crezi că eşti geniu, să aibi zile multe
Şi toţi ai tăi moară, cu numele tău,
Şi vorba ta nimeni să nu o asculte,
Căit să faci bine, şi să faci tot rău.

S-a afirmat că momentul următor, în care Mihnea ne este înfăţişat fugind înconjurat de duhurile nopţii, se desfăşoară sub influenţa *Lenorei* lui Bürger. Şi într-adevăr, este aceeaşi atmosferă lugubră, pentru redarea căreia poetul recurge la mijloacele cele mai variate, de la in-

Scanned with OKEN Scanner

vocarea ființelor demonologiei populare pînă la acumulări de efecte acustice, pînă la o savantă variere a ritmului și la inovațiuni lexicale sub exigențele accentului : „Fug legioanele, sbor cu cavalele", „Baba p-o Arnelă, iute ca fulgerul". Dealtfel, interesul lui Bolintineanu pentru Bürger reiese și din faptul că autorul *Lenorei* urma să fie tradus în întregime de poetul român în „Biblioteca clasică universală", proiectată de acesta și de editorul Ioanin, în 1858. În afară de Bürger, literatura germană ar fi fost reprezentată în această întreprindere de Goethe, Schiller, Hoffmann și Klopstock.

Elaborarea care a dus de la prima la ultima variantă se caracterizează în primul rînd prin eliminarea incidentului de biografie intelectuală : tiranii care fac planuri cum să țină popoarele în robie și ciocoii, ale căror neadevăruri să treacă drept adevăruri, sînt intrusiuni din concepția politică democratică a poetului ; ele plutesc pe deasupra valului afectiv al poemei, cu care nu poate face corp. În al doilea rînd, finalul primei variante aducea o încheiere a cadrului epic : poporul Capitalei, adunat în piața cea mare, aștepta ca Mihnea să-și ardă boierii ; dar el nu arde pe boieri, ci pe bătrîna vrăjitoare, care — și aici este invocată autoritatea tradiției — îndată ce focul o încinse zbură în aer, rătăcind radioasă din „regii în regii". Varianta primă impune astfel o precizare de ordin istoric, în timp ce varianta ultimă, nepreocupată de anecdotă, elimină toată partea finală și termină notînd dispariția spiritelor odată cu venirea zorilor. Asistăm astfel la o sfărîmare a limitelor istorice, la evadarea personajului din istorie în fabulă — singurul procedeu care îngăduie construirea unei drame demonice.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă balada fantastică a lui Bolintineanu se realizează la un nivel artistic mai ridicat, explicația trebuie căutată în împrejurarea că motivarea acțiunii nu impunea pătrunderea psihologică a personajelor. Poetul sugerează sentimentul macabrului prin acumulări externe de material, în arhitectura căruia liniile de ordonare cad într-o mare măsură în domeniul vizual. Din faptul acesta decurg însușirile poeziei sale lirice : ea nu pătrunde niciodată în adîncurile vieții sufletești, dar vibrează în fața a orice însemnează culoare. Cu toată concentrarea ei de elemente convenționale, *O fată tînără pe patul morții* a putut impresiona nu numai la data apariției, ci și mai tîrziu. Poezia a fost raportată la *Tînăra captivă* a lui André Chénier și la *Căderea frunzelor* a lui Millevoye. Note izolate se pot identifica și într-una și într-alta, ceea ce ne face să credem că elegia lui Bolintineanu n-a luat naștere sub influența strînsă și exclusivă a unui text, ci că ea a izvorît dintr-un climat sufletesc de triste elementare. Sub această atmosferă, care plutește asupra întregii poezii, se anulează în parte opoziția stridentă a noțiunilor aduse de operă : un „rob" care „cîntă", dar care cîntă „amar", „un aer duios" ; o fată tînără pe patul de moarte care asemenea cîntă ; și pretutindeni o invazie de crini, de flori și de filomele ce se zbat sub grindină sau sub viscole. Poezia desfășoară astfel, pe planuri suprapuse și cu mișcări contrarii, vocabula convențională, imaginea convențională, situația convențională. Dar tocmai faptul acesta o încărca de grații în ochii unei generații care se lăsase cucerită de tristețea elegiei lamartiniene, fără să fi lichidat în prealabil șablonul idilei arcadiene : păstrînd cîteva din decorațiunile de lexicon arcadian, transparenta fecioară a romanticilor murea în

Scanned with OKEN Scanner

versurile lui Bolintineanu cu o resemnare relativă, regretînd desmierdările de care era lipsită, regretînd că alții rămîneau în urma ei. Poezia aducea însă anumite repetiții și simetrii expresive, precum și o remarcabilă fluență a versului, — calități față de care cititorii s-au arătat deosebit de simțitori și care aveau s-o impună ca model multora dintre poeții de mai tîrziu.

Cu toate scăderile sale, poezia amintită rămîne cea mai de seamă în lirica elegiacă a lui Bolintineanu. Alături de ea vom aminti și *Fericirea*, *Moartea*, *Un tînăr român murind în străinătate*, *Proscrisul*, *Elegie*, *Fecioara* — toate aducînd aceeași fluiditate a versului și aceleași obositoare clișee. Caracteristică sub acest raport apare îndeosebi cea din urmă — o acumulare de note contradictorii, pe care nici un fluid misterios nu le unifică, și de imagini grotești, pe care nici o artă poetică nu le poate reabilita. Este suficient să amintim tactul inițial, spre a intui armonia totalului : la sînul ei, poetul plînge și lacrimi se scurg nu pe fața, ci pe fruntea lui. Căutînd să realizăm mental imaginea, poezia lui Bolintineanu, încărcată de lacrimi dulci, de zori și de mirt italic, devine o grotescă de carnaval.

Dar Bolintineanu este un îmbătat de culoare. Ochiul său urmărește cu voluptate jocul ei și izbutește să prindă adeseori nuanțele cele mai fine. Pictural este văzută Sfînta Fecioară, al cărei portret este lucrat în trăsături rapide și sugestive, în cuvinte ce radiază lumină :

Vă uitați cît de frumoasă
Se înalță în azur,
Într-o ceață argintoasă
Cu flori d-aur împrejur.

. . . . . .

Scanned with OKEN Scanner

Prin azur și printre stele
Intră, îngerii-o admir ;
Astfel între viorele
Se înalță-un trandafir.

Poezia *Fecioara Maria* face parte din colecția intitulată *Macedonele*, în care poetul a cuprins poezii cu subiecte variate. Cele mai numeroase sînt însă acelea în care ni se înfățișează scene din viața aromânilor. Colecția se deschide cu *Românele din Cavaia*, în care poetul fixează un instantaneu din viața acestora : în fugă nebună, caii Moravei trec, purtînd în spinare *pe femeile romînce din Cavaia*. Ceva din morala rigidă a eroinelor este prins în sfatul pe care Bolintineanu îl formulează într-o expresie demnă de reținut :

Fugi trecătorule, pleacă-ți cătările,
A nu le strînge
Flacăra ochilor ! căci înfruntările
Se spăl cu sînge.

Pentru definirea lor, poetul procedează prin eliminare, în versuri cu sonorități toponimice și cu precipitarea ritmică a galopului : amazoanele acestea, a căror imagine se schițează o clipă, nu sînt nici avlonele, nici tiranesele, nici elbassanele, belardesele sau gheghele ; sînt romîncele, pe care caii le poartă cu ușurința cu care suflarea vîntului poartă pe aripile sale parfumul. Dar cele mai numeroase *Macedone* aduc tonuri puțin autentice : nici *Lupta în pădure*, în care o păstoriță vorbește de poeți și de Cibele, nici *Lupta păstorilor* nu pun în circulație personaje existente în lumea pe care Bolintineanu își propunea s-o prezinte. Legate prea mult de modelele Antichității, poeziile acestea aplică vieții

Scanned with OKEN Scanner

aromâne o vedere străină. Şi tot atît de puţin autentic este şi portretul femeii aromâne în poezia lui Bolintineanu : văzute direct bachic în *La ospăţ*, aromâncele sale au împrumutat numeroase trăsături din haremul vecin. *Cilia*, *Păstoriţa necredulă*, *Agnesa*, toate se împărtăşesc din plin din viaţa somptuoasă a Orientului. Şi chiar atunci cînd poetul subliniază cadrul rustic în care îşi fixează tabloul, el revarsă asupra întregului aceeaşi atmosferă voluptoasă şi senzuală. În genul acesta amintim poezia *Cilia culcîndu-se*, în care el înfăţişează o tînără fată dezbrăcîndu-se să se culce şi făcînd să plutească în jurul ei „un hor de dorinţe". Şi este surprinzător cum Bolintineanu, căruia romîncele din Cavaia îi revelase rigiditatea resorturilor morale ale populaţiei aromâne, ajunge cu vremea să atribuie acestora deprinderi de harem. Împrejurarea aceasta arată cît de întemeiată este observaţia făcută încă de mai înainte, că poetul n-a cunoscut direct decît o parte din regiunile macedonene pe care le descrie în *Călătorii la românii din Macedonia*. Faptul că el face pe aromâni să se împărtăşească într-o măsură din felul de viaţă al societăţii de pe Bosfor nu este însă singura legătură între *Macedonele* şi *Florile Bosforului*. Prin subiectul lor, unele *Macedone* ar trebui să figureze mai degrabă în cealaltă colecţie. În această categorie este *Ziora*, poezie ce se leagă pînă la un punct de una dintre cele mai cunoscute opere ale poetului grec Valaoritis, *Doamna Phrosyne*, şi în care cruzimea unui Ali-Paşa face ca cincisprezece captive să fie înnecate în valurile unui lac.

De o stimă deosebită s-a bucurat într-o vreme poezia *Amantele Ciliei*. În versuri sprintene şi adeseori frumoase, ea aducea ceva din *Mioriţa*, dar ajungea să înscrie în final horaţianul „carpe diem". O vibraţie poetică reală a

Scanned with OKEN Scanner

prins însă Bolintineanu în *San-Marina*, poezia transhumanței macedonene. Nici de data aceasta poetul n-a lucrat sub impresia directă a realităților păstorești din Macedonia : Capidan a arătat de curînd că la baza ei se găsesc anumite pasaje din lucrarea lui Pouqueville, *Voyage en Grèce*, apărută la Paris în 1820. Dealtfel Pouqueville este amintit și în notele ce însoțesc *Macedonele*. Cu toate excrescențele parazitare din final, în care poetul înțelege să schițeze un tablou general al aromânului și să se înduioșeze în eventualitatea că „oițele le mor", *San-Marina* se menține într-o atmosferă poetică puternică, în care gesturile au gravitatea unui ritual ancestral și în care timpul însuși îți dă impresia unei desfășurări atemporale, ceva care-l face să poarte cu sine nedisociate prezentul și istoria și care îmbracă personajele cu atributele permanenței : păstorii din San-Marina sînt de azi și de la începutul creațiunii, mișcările lor par că se desfășoară în ritmul eternității. Adeseori, în forme de circulație limitată, *Macedonele* aduc puterea de expresie și amploarea ritmului eminescian. Acesta este cazul cu varianta poeziei *Edessa*, publicată în ziarul *Reforma* din 1863 : o precipitată regizare a istoriei, pe care o încheie, într-o imagine măreață, afirmația că moartea este singura lege ineluctabilă a omenirii :

> Ca un bulgăre de aur soarele pierise-n mare ;
> Umbra se vărsa pe dealuri și juca în depărtare ;
> Stelele pe urma zilei spațiul îl înfloreau,
> Douăzeci de guri de apă vuvuiau în sînul nopții
> Și șacalii cei sălbatici, fataliști amici ai morții,
> Pe mormintele Edessei soarta lumii prevesteau.

La data cînd, sub influența literaturii cu turci a doamnei Cottin, Sihleanu își îndruma

poezia către Orientul musulman, Bolintineanu satura versurile sale de culori vii ale Bosforului. Ar fi greu să se precizeze dacă *Florile Bosforului* au fost scrise la îndemnul doamnei Sașa Ghica, după cum mărturisește poetul, sau sub imboldul *Orientalelor* lui Victor Hugo, după cum se afirmă în general. În prefața colecției sale de poezii *Cîmpul și salonul*, publicată în 1869, el face mărturisirea că acea colecție conținea poezii din tinerețe nepublicate încă. Printre ele găsim unele cu temă orientală, ceea ce ne-ar duce la concluzia că genul l-a atras mai înainte de a ajunge să cunoască direct Orientul turcesc, fapt care ar lăsa liber jocul influențelor. Dar chiar dacă îndemnul prim este de natură livrescă, poezia orientală a lui Bolintineanu este, mai presus de orice, rod al cunoașterii directe a locurilor și oamenilor. Este drept, unele subiecte sînt împrumutate din istorie ; dar poetul are prilejul să verifice datele psihologice ale faptului istoric în prezentul ce se desfășura sub ochii săi.

Îngerul morții și al poeziei plutesc peste versurile lui Bolintineanu. El urmărește viața orientală în multiplele sale manifestări, și una dintre cele mai frecvente manifestări ale ei este iubirea care duce la moarte. Aceasta este soarta baiaderei Almeea, pe care viclenia rivalei o face să moară sub ochii Sultanului. Înnecată în descrieri și în firele complicate ale unei intrigi de harem, poezia ridică la suprafață cîteva momente din descrierea frumuseții feminine, cum sînt acelea care ne arată pe baiaderă înainte de a începe dansul și în timpul dansului:

Hadînul o preurmă... Ea cade cîteodată
Pe brațele lui negre în aer legănate
Și seamănă, pe brațe-i, un farmec virginal,
Ca o steluță dalbă în fruntea unui val.

Scanned with OKEN Scanner

O soartă asemănătoare îi este scrisă și frumoasei Dilrubam, a cărei frumusețe stîrnise ura în „ghiulnara“ Sultanului Mahmud. Exilată, poetul o înfățișează în petrecerile sale cu hanîmele și cu sclava favorită ; dar peste viața care arde cu putere în sînul ei, sentința fatală cade cu sonorități de cavou :

Cînd al vieții soare dulce
După munte va sînți,
Viața ta va vesteji.
Iată, soarele se duce ;
Dilrubam, tu vei muri !

Și ca Dilrubam mor atîtea ființe ce populează *Florile Bosforului*.

Nicăieri Bolintineanu n-a trăit mai intens decît aici voluptatea culorilor. În poezia lui, Bosforul apare ca o construcție în lumea mirajului, în care aceeași lumină prinde în jocul razelor sale cerul, pămîntul și marea. E seară. Malurile, colorate de seraiuri și de grădini, oglindesc în ape milioanele lor de lumini. Viața palpită în jur și marea însăși se animează :

Valurile spumegînde
Sub al stelei brîu de foc
Scutur coamele rîzînde
Și pe fața mării joc !

Ființele se împărtășesc din culoarea și voluptatea peisajului, numele lor au sonorități particulare. O fată răpită din Carpați se cheamă Mehrube. Alături de ea avem pe Dilrubam, al cărei nume sugerează, prin progresiva întunecare a sunetelor sale, destinul ce apăsa asupra frumoasei femei. Iar *Almelaiur*, care transpune într-un registru afirmativ situația din *Lacul* lui

Scanned with OKEN Scanner

Lamartine, concentrează în finalul numelui său elanuri către infinit. Pictură sau sugestie în general, lexicul lui Bolintineanu ajunge, în *Esmé*, pictură și sugestie. Prin lumina vocalelor sale și prin accentul final ce-i interzice radierea în prelungire, cuvîntul dă impresia unui avînt sugrumat. El devine astfel caracteristic pentru cele două tendințe ce se dispută de-a lungul întregii poezii : alături de exprimarea imensității („De la Tunis la Batum"), versul sugerează, prin dispoziția masei sale fonetice și mai cu seamă prin accentul final, ideea orizontului apropiat.

Colecția aduce însă și poezii care nu au nici o legătură cu Bosforul, sau nu au decît o legătură cu totul neînsemnată. *O noapte de amor*, care prinde unele accente din *Cîntarea Cîntărilor*, ar putea figura în oricare altă colecție a poetului. Iar *Oda* sau diferite poezii dedicate doamnelor I. sau Z. se leagă tot atît de puțin de *Florile Bosforului*.

Orientul îl regăsim însă în cea mai mare parte din poema *Conrad*, în care Bolintineanu reface, pe linia poeziei, o parte din *Călătoriile* sale. Aspectul este, de data aceasta, cu mult mai variat decît în volumul de versuri amintit : nu numai peisajul strălucitor și exuberant, ci, alături de el, și întinderea tristă peste care timpul și-a însemnat trecerea cu ruine. *Ionienele*, *Sirienele* și *Egiptul*, primele trei cînturi ale poemei, sînt, cu toată bogăția lor de literatură antică, mărturia sufletului preromantic al scriitorului. *Conrad* putea să împrumute numele său din poezia lui Mickiewicz ; el putea împrumuta ideea rătăcirilor din *Cavalerul Harold* al lui Byron ; dar suflul care străbate întreaga poemă — adînca întristare pricinuită de conștiința tot mai vie a labilității lucrurilor omenești — îi venea din meditațiile lui Volney.

Prin faptul acesta, poema reactualiza una dintre cele mai răspîndite teme ale literaturii preromantice şi pregătea calea pe care avea să se îndrumeze în scurtă vreme Eminescu.

Activitatea de prozator a lui Bolintineanu se desfăşoară în mai multe direcţii. În ordine cronologică, se impune să se amintească mai întîi activitatea sa de ziarist, alături de care vom nota pe aceea de propagandist pentru drepturile ţării sale. În cursul Revoluţiei din 1848, el face să apară la Bucureşti ziarul *Popolul suveran*, în care mişcarea revoluţionară era apărată în principiile ei cele mai larg democratice. La Paris, unde petrece o parte din timpul de exil, participă la redactarea foii *Junimea română* şi face să apară trei numere din *Albumul pelerinilor români*, al cărui titlu era sugerat de *Cartea pelerinilor polonezi* a lui Mickiewicz. Spre a lămuri străinătatea asupra problemelor ţării sale, Bolintineanu publică două broşuri în limba franceză : *Les Principautés Roumaines* (Paris, 1854) şi *L'Autriche, la Turquie et les Moldovalaques* (Paris, 1856). Întors din exil, el face să apară la Bucureşti ziarul *Dîmboviţa*, în care sînt dezbătute şi apărate aceleaşi principii pentru care poetul luptase şi în timpul revoluţiei.

Participarea la viaţa politică a ţării sub Cuza i-a dat prilejul să cunoască oameni şi situaţii, să examineze şi să ajungă la un anumit sistem de filozofie a istoriei. Dealtfel trecutul îl preocupase nu numai în balada istorică sau epopee ; el ne dă o serie de monografii închinate unor mari figuri din Antichitate sau unora dintre domnitorii cei mai străluciţi ai românilor. *Viaţa lui Traian August, fundatorul neamului românesc*, publicată în 1869, interesează numai prin faptul că dublează anumite momente din *Traianida*, iar *Cleopatra, regina Egiptului* (1870), aduce din nou în scenă unul din personajele

Scanned with OKEN Scanner

care au ispitit mai mult pe poet. Dar lucrările cele mai importante în această ordine sînt altele : *România roabă la austro-maghiari ?, Viața lui Cuza Vodă, Domnii regulamentari și istoria celor trei ani de la 11 februarie pînă astăzi,* apărute toate în 1869. Ele aduc un material prețios pentru istoria timpului și fac pe autor să-și pună unele întrebări mai larg cuprinzătoare, în legătură cu viața societății omenești. În felul acesta ia naștere *Cartea poporului român, Cugetări filozofice și politice în raport cu starea actuală a României,* publicată la București, în 1869. Lucrarea este scrisă grăbit, adeseori în fraze necusute și cu o sintaxă epileptică, cu deducțiuni naive de raționament ; ea se impune, însă, atenției prin faptul că urmărește să dea un fundament filozofic agitației spirituale ce a luat naștere în țările române odată cu Revoluția de la 1848. Scrierea devine în felul acesta semnificativă și pentru poezia română a timpului, care se închină adeseori unor idealuri străine de artă. Bolintineanu procedează deductiv : primul capitol este intitulat *Dumnezeu ;* al doilea *Omul și nemurirea sufletului ;* al treilea, *Națiune, naționalitate ;* urmează apoi : *Suveranitatea, Despotismul și democrația, Drepturile omului, Guvernul, Capul Statului, Alegerile, Libertatea, Dreptatea, Dreptul de rezistență legală, Poporul* etc. Împărtășind concepția de largă răspîndire că statul este un tot organic, Bolintineanu înțelege să dea acestei atitudini un fundament metafizic, pe care spiritul său, rebel față de construcțiunile abstracte, îl simplifică pînă la un sistem silogistic elementar : „Dumnezeu este nesfîrșitul, este eternitatea, căutînd lucrarea lui Dumnezeu, găsim omul. Omul cu darurile lui trecătoare ; omul ne pare ca un rezumat, ca o sinteză a Facerii. Dacă ființa lui Dumnezeu am

Scanned with OKEN Scanner

tăgădui, omul nu se poate tăgădui ; omul e netăgăduit , omul e lucrarea lui Dumnezeu, Dumnezeu este netăgăduit. Îndată ce găsim omul, îl găsim în asemănarea cu ordinul armoniei universului. Omul este trebuincios, căci este, lumea e trebuincioasă, căci este, şi dacă omul şi lumea sînt trebuincioase, pentru ce scop sînt ? Astfel Dumnezeu se arată nu numai ca cauză, dar ca cuvînt, ca început şi ca sfîrşit. Este dar Dumnezeu, pentru că este." Cu o argumentare alimentată după un regim atît de personal, poetul se mişcă liber în regiunile metafizice. Iar atunci cînd coboară la problemele ce privesc societatea, paşii săi sînt conduşi de anumite autorităţi, a căror prezenţă se simte în titlul lucrării şi în textul ei. *Le Livre du peuple* a lui Lamennais şi *Le Peuple* a lui Michelet trebuiesc amintite în primul rînd în această ordine. Ele dau coloratura sentimentală a lucrării, adeziunea sentimentală la tot ce priveşte masele mari ale poporului. Şi tot din Michelet împrumută Bolintineanu ideea că viaţa unei societăţi se desfăşoară după acelaşi ritm ca viaţa individului, parcurgînd succesiv un stadiu de tinereţe, unul de maturitate şi altul de bătrîneţe. Ideea aceasta, care ne îndrumează către evoluţia ciclică a umanităţii, se identifică însă în straturi mai adînci, în filozofia lui Vico, pe care Michelet o adîncise şi o dase circulaţiei largi. Bolintineanu însuşi aminteşte o parte dintre scriitorii pe care se întemeiază : Montesquieu, Rousseau, Hobbes, Blackstone, Filmer, Kant, Fichte, dintre care unii nu-i puteau fi cunoscuţi decît prin texte intermediare. Dealtfel, adeseori sub fraza lui Bolintineanu pulsează textul francez, redat într-o traducere cu totul relativă : „Omul este un animal înzestrat de cuvînt, de o limbă articulată care exprimă sentimentele şi cugetările sale, fiinţă ce se poate civiliza, el sin-

Scanned with OKEN Scanner

gur este prin cele alte ființe, singurul ce naște pentru exercițiul cugetării și industriei ; el prin aceasta domnește asupra celor alte ființe. El primi de la natură trei daruri mari care îi garantează domnia lui.“ Autoritățile pe care se întemeiază făceau pe Bolintineanu să vadă că societatea omenească este sortită organizării democratice, că suveranitatea aparține poporului și că uzurparea ei de către despoți face ca poporul să aibă nu dreptul, ci cea mai sfîntă dintre datorii, aceea de a se revolta împotriva uzurpatorilor. Luptătorul democrat de la 1848 rămînea astfel credincios aceloraşi principii și la sfîrșitul vieții sale.

Participarea sa la Revoluția din 1848 obligă pe Bolintineanu să se exileze, iar exilul îi dă prilejul să întreprindă mai multe călătorii : pe Dunăre și în Bulgaria, în iarna anului 1851—1852 ; în Palestina și Egipt, în primăvara anului 1853 ; în Macedonia, în vara aceluiași an ; în Asia Mică, în 1854 și în Moldova, în 1857. Constatările și meditațiile pe care i le-au prilejuit aceste călătorii au fost consemnate de poet pas cu pas în memorialul său, apărut în cinci volume cu începere de la 1856.

Descrierile de călătorie erau un articol literar la modă. El fusese cultivat în literatura română încă de mai înainte, într-o epocă anterioară celebrei *Însemnări a călătoriei* a lui Dinicu Golescu și ajunsese, în traducere și în contribuție originală, la un belșug care trebuia să provoace reacțiunea. Încă din 1845, Costache Bălăcescu publică, parodiind genul, *Relația voiagiului meu ce am făcut cu tata la deal*. Interesînd mai de aproape preocupările lui Bolintineanu din *Călătorii*, amintim aici *O călătorie la Constantinopol* a lui Teodor Codrescu (Iași, 1844) și *Suvenire și impresii de călătorie în*

România, Bulgaria, Constantinopole a lui D. Ralleti (Paris, 1858), precum și *Călătoriile* lui Alecsandri, publicate în *România literară* din 1855.

Preocupările lui Bolintineanu în *Călătorii* sînt foarte variate. Curiozitatea lui este atrasă într-o largă măsură de peisaj. Și cum în cursul călătoriilor a străbătut nu numai Moldova, ci și o bună parte din Peninsula Balcanică, Asia Mică și Egipt, memorialul abundă în descrieri și în notări de date etnografice. În afară de acestea, la fiecare pas scriitorul se lasă furat de istoricul localităților sau al popoarelor pe care le vizita, la fiecare pas bogate reflexiuni ne fac să cunoaștem gîndurile și sentimentele sale. Un exemplu tipic în ordinea aceasta îl vedem în *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Atos sau Santa-Agora.* Bolintineanu începe de sus, de la discuția conceptului religios și național ; el urmărește organizarea socială și constituirea națiunilor, se ridică împotriva cosmopolitismului și analizează sentimentele patriotice, spre a se ridica în cele din urmă acolo unde aripile sale se prăbușeau în vid, în sfera metafizică : [...] Și după ce stăruie asupra raporturilor între grecii vechi și romani, între grecii noi și români, ajunge în cele din urmă la subiect. Dar felul cum Bolintineanu procedează îți face impresia unei bile pe care contactul cu un corp tare o respinge. Abia a fixat un moment din călătoria sa și scriitorul se abate asupra altor probleme. La plecare zărește pe Heliade îmbrăcat în uniformă turcească ; de aci, un excurs asupra intențiilor fostului locotenent. În Marea de Marmara întîlnește un convoi de vase aliate ce se îndreptau către Crimeea ; și iarăși un lung excurs asupra războiului, Rusiei, patriei, exilului, Revoluției de la 1848. Și narațiunea continuă în felul acesta, întretăiată de preocupările cele mai

variate : de la diferența între catolicism și protestantism pînă la instituția surorilor de caritate și — atingînd din nou subiectul — pînă la vorbirea macedoromână, pe care scriitorul mărturisește că o cunoaște din contactul cu localnicii, dar pe care el o cunoaște mai degrabă din gramatica lui Massim. Unele date în legătură cu Revoluția din 1848 ne comunică Bolintineanu și în *Călătorie pe Dunăre și în Bulgaria*. Călătoria pune pe scriitor în situația să cunoască, în toată crunta lor mizerie, cîteva localități bulgărești de-a lungul Dunării. După o ședere mai îndelungată în Rusciuc, pleacă la Varna, de unde avea să meargă la Constantinopol. Nici aici nu avem o bogăție rară de culoare, dar contactul real cu mizeria localităților vizitate dă povestirii un aer crud : la Varna are fericirea să găsească un han curat, așa cum nu găsise în celelalte localități bulgărești vizitate. Mobilate cu rogojine, camerele se încălzeau cu mangal ; dar poetul preferă să doarmă fără foc, cruțîndu-și în felul acesta durerea de cap și vizita neplăcută a „punezi"-lor, care amorțeau de frig. Nu amorțeau însă de frig șoarecii, care în timpul nopții îl atacau în turmă și care încă din prima noapte îi rod cizmele. O vedere reală arată scriitorul și atunci cînd vorbește de populația turcească a localității, pe care în alte scrieri ale sale o înfățișează în culori trandafirii. Dar și în această lucrare, punctul de rezistență îl constituie incursiunea în istorie sau povestirea unor întîmplări cu bandiți, care ar avea rostul să accentueze culoarea locală și care aduc în scenă pe un doctor german „cu o talie de Ercule", care „se afla sănătos pentru toți bolnavii săi ce nu putuse vindeca". Bolintineanu se întreține îndelung cu aventurile de dragoste ale acestuia cu o Luiză, care era cea mai frumoasă femeie, cu o Violetă, care era, de asemenea, cea mai frumoasă femeie din lume,

Scanned with OKEN Scanner

cu o turcoaică și cu o principesă, care erau tot așa de frumoase ca și celelalte. Călătoria în Moldova îi provoacă poetului și bucurie, dar și oarecare amărăciune. Aici are numeroși prieteni devotați și este înconjurat de atenții din toate părțile. Boierimea, educată în parte în Germania, este cu mult mai conservatoare decît boierimea din Muntenia : faptul acesta explică și starea socială și materială a țăranului moldovean, mai înapoiat decît cel din Muntenia. Nu-i place însă ușurința vieții de familie, nu-i plac divorțurile numeroase ; dar crede că sînt neîndreptățite acuzațiile aduse călugărițelor de acolo, care, după cronica locală, ar avea o viață prea ușuratică. Este, în toată narațiunea călătoriei în Moldova, un ton reținut în dosul căruia se ascunde adeseori o condamnare. În corespondența cu prietenii, în care cuvîntul putea fi întrebuințat mai liber, condamnarea este energică. Lui Alexandru Zanne îi scrie, în 1857, sub impresia imediată a celor văzute în Moldova : „Moralul este cu totul căzut în Moldova... ce am văzut m-a înspăimîntat". Faptul acesta îl face să își propună să se stabilească definitiv la Chios, să se însoare acolo „cu o fată onestă și sărmană, greacă".

În prefața cu care Sion prezenta, în 1856, jurnalul de călătorie în Palestina și Egipt, spunea că în acea lucrare Bolintineanu „ne descrie fiecare localitate cu întîmplările prin care au trecut, ne pune sub ochi trecutul și prezentul acelor locuri și, servindu-se cu autorități necontestabile, cu o manieră ingenioasă, ne familiarizează cu cunoștința multor lucruri serioase și interesante". Autorul însuși mărturisește adeseori „autoritățile necontestabile" de care se servește, dar tot atît de adesea el le-a trecut sub tăcere, chiar atunci cînd le-a urmat cu o fidelitate ce merge pînă la însușirea celei din

Scanned with OKEN Scanner

urmă virgule. *Călătorii în Palestina și Egipt* și *Călătorii în Asia Mică*, cea din urmă narînd călătoria făcută în tovărășia lui Ion Ghica, prezintă o importanță deosebită pentru activitatea poetică a lui Bolintineanu. Pus în situația să cunoască o parte din Asia Mică și din Egipt și să compare decăderea prezentă cu strălucirea din trecut, poetul găsește un cîmp favorabil meditației în legătură cu soarta societăților omenești. Împrejurări asemănătoare dusese pe Volney la celebra meditație asupra ruinelor, a cărei prezență în preocupările unora dintre scriitorii români este atît de vie. Bolintineanu însuși cunoștea această operă, care a circulat larg în țările române atît în original cît și în traducere. De aceea nu trebuie să ne surprindă faptul că narațiunea lui aduce un suflu preromantic foarte puternic. Volney nu este însă prezent în opera scriitorului român numai cu *Les Ruïnes ou Méditations sur les révolutions des empires*, ci și cu scrierea în care el a consemnat observațiile sale asupra regiunilor vizitate în Asia Mică și Egipt, *Voyage en Syrie et en Egypte pendant les années 1783, 1784 et 1785*, apărută în două volume, în 1787. Amintit în anumite momente, Volney este pus la contribuție de Bolintineanu în stil mare : unele pasaje, pentru care scriitorul nu face nici o trimitere la texte străine, reproduc cu fidelitate ceea ce se găsea asupra punctului dat în *Voyage*. Scriitorul nu se întreabă dacă informațiile culese de Volney în 1783—1785 corespundeau încă situației din 1853—1854. [...]

Nu este locul să se urmărească aici toate corespondențele între Bolintineanu și Volney. Ne mărginim să semnalăm faptul că aceeași fidelitate față de scriitorul francez o arată poetul român, între altele, în tot ce spune în legătură cu populația Mutualis și cu druzii.

Scanned with OKEN Scanner

Abia cînd ajunge să vorbească de ansarieni el trimite la Volney, din care traduce un document, cu aerul că aceasta ar fi singura lui datorie față de acela. Unele corespondențe ușoare cu Volney sînt mărturisite de Bolintineanu în ceea ce el ne spune în legătură cu Egiptul, dar aici informația cea mai bogată provine din scrierile fraților Champollion, pe care scriitorul îi amintește de altfel la fiecare pas.

Pentru călătoria în Asia Mică, Bolintineanu se documentează în altă parte. El amintește la la un moment dat pe călătorul englez Chandler, care explorase Grecia și Asia Mică în anii 1764—1766. Relațiunea acestei călătorii apăruse și în traducerea franceză. Singura ediție cunoscută nouă datează din 1806. Bolintineanu ar fi putut-o cunoaște direct, dar este cu mult mai probabil că el a pus-o la contribuție prin texte intermediare. Pe Chandler se întemeiază din loc în loc geograful francez Charles Texier, a cărui *Asie Mineure*, Paris, 1862, era o lucrare de meritată reputație. Ea fusese precedată de o altă lucrare a aceluiași cercetător asupra aceleiași regiuni: *Description de l'Asie Mineure*, Paris, 1839—1846. Pe Texier îl amintește Bolintineanu în treacăt, dar ar fi greu să se precizeze care din aceste două lucrări a fost pusă la contribuție la data cînd el își redacta memoriul. În orice caz, dependența față de scriitorul francez merge, chiar acolo unde numele acestuia nu este amintit în nici un fel, pînă la reproducerea nu numai a ideii, ci și a documentării bibliografice cu prescurtările caracteristice limbii franceze. Un singur exemplu: în *Asie Mineure*, p. 343, Texier vorbește despre Priene și amintește, după Pausanias, de o statuie „trés antique" a zeiței Minerva; iar în josul paginii notează: „Pausanias, liv. VIII, ch. 5". Bolinti-

Scanned with OKEN Scanner

neanu reproduce (p. 14) atît ideia cît și nota, nediferențiindu-se de Texier decît prin faptul că el încorporează nota în text : „Priena e o cetate cu totul religioasă. Pausanias citează templul Minervei cu o statuă foarte antică a zeei (P., liv. VIII, ch. 5)".

În general, *Călătoriile* sînt, pentru Bolintineanu, un prilej de călătorie în trecut. Spiritul său, hrănit cu o bogată lectură, era mai puțin pregătit să recepționeze datele realității contemporane. Avem în schimb, îndeosebi în legătură cu Asia Mică, cu Egiptul și cu insulele din Marea Egee, o vibrație adîncă în fața strălucirii apuse. Este drept că unele date documentare, pe care el le extrăgea din studiile utilizate, nu mai corespundeau realității : acolo unde Volney vorbea de 35.000 de soldați, el vorbea, sporindu-le numărul după un coeficient arbitrar, de 40.000. De aici ia naștere un aer de aproximație, care face ca întregul jurnal să aibă valoarea unui document psihologic prețios, dar care coboară în același timp foarte jos valoarea lui obiectivă. Este atmosfera cea mai favorabilă meditației ușor filozofante : fără *Călătoriile* în Asia Mică, în Egipt și în Marea Egee, *Conrad* n-ar fi fost cu putință ; iar *Conrad* rămînea una dintre lucrările cele mai caracteristice ale literaturii române de după 1848, cînd împrejurările provoacă o resurecție a temelor preromantice. Din aceste regiuni avea să pornească, cu *Mortua est,* zborul puternic al lui Eminescu.

La începutul anului 1853, George Sion făcea cunoscut iubitorilor de literatură că Bolintineanu îi trimisese de la Constantinopole manuscrisul romanului *Manoel sau căderea și înălțarea omului prin femee.* Un fragment dintr-însul era pe punctul de a apărea încă din

1852, în revista *România literară*, proiectată pentru acea dată. Poetul exilat socotea că își îndeplinește astfel una dintre ultimele sale datorii față de literatura română, înainte „de a purcede către Australia, unde este hotărît a se avantura ca să-și asigureze o subsistență". „Tendința autorului", ne spune Sion în continuare, „au fost tendința tuturor scriitorilor moderni : a descrie societatea, a caracteriza virtutea și viciul și a magnetiza inimile. Autorul, încă june, poate n-au sondat destul societatea și viața practică a noastră ; dar după sugetul care au întreprins a trăta, au făcut tot ce s-au putut : el, ca poet, au vărsat mai mult din cupa iluziunilor și a afecțiunilor sale în opera aceasta ; și cu atîta mai mult uvragiul este mai interesant". Romanul apare, într-o formă diferită de cea din 1852 (asupra acestei prime forme vezi N. Camarino, *Primul număr al «României literare» din 1852 a lui Vasile Alecsandri*, în *Revista Fundațiilor regale* din 1 oct. 1940), în *România literară* din 1855. În același an și în aceeași revistă se publică *Serile de toamnă la țeară*, romanul fragmentar al lui Alecu Cantacuzino, și *Logof. Baptiste Veleli. Episod istoric din secolul XVII*, roman istoric de Vasile Alexandrescu (-Urechiă) iar la București apărea *Aldo și Aminta* sau *Bandiții* de C. Boerescu.

Lăsînd la o parte romanul lui Alexandrescu-Urechiă, care nu interesează aici, *Manoil* se fixează între celelalte două scrieri și se impune să fie judecat în raport cu ele. Povestirea lui Petre Criță și aceea a fiului său, șătrarul, fac ca *Serile de toamnă* să fie cele mai adeseori o scriere încărcată de culoarea timpului și locului. Într-o expresie cu anacronisme neologiste uneori, autorul ne înfățișează viața moldove-

Scanned with OKEN Scanner

nească din unele așezări răzășești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Din loc în loc, el proiectează asupra secolului al XVIII-lea stări de sentiment ce aparțineau secolului următor ; meditația romantică își face apariția într-un mediu uman nepotrivit ei. Iată ce cugetări inspiră vederea Bahluiului sub lună unui tînăr țăran din toamna anului 1788 : „Luna, steaua aceasta priincioasă durerii, se înălțase încet, și cînd am ridicat capul, trezit de suspinul ce mi se slobozise din piept, greu de toată jalea sufletului meu, greu de iubirea și de dorința giuneții, văzui înaintea mea valea Bahluiului încongiurată de dealurile sale, de culmi și de colnice... Mi se părea că din fundul ei inima-mi revărsa în aerul limpede al nopții melancolia ce o pătrundea ; mi se ușura pieptul, mi se înălța gîndurile mele cu o nespusă evlavie, cu o nemărginită fierbințeală și recunoștință către izvorul puterii care au zidit lumea, ce au dat omului simțire de a-l cunoaște și de a-l prețui. M-am convins atuncea întîiași dată că nimică nu poate mîngîia un suflet pătruns de durere mai bine decît înfățișarea naturii cînd o privește cineva ca o legătură ce unește ființa noastră cu universul.“ Țăranii lui Cantacuzino trăiau astfel viața sentimentală a lui René. Dar, în afară de cîteva aluviuni romantice anacronice, romanul aducea o reconstituire a vieții sociale române din timpul Fanarioților. Scriitorul prezintă personaje de structură sufletească foarte diferită. Alături de eroii principali, ușor idealizați, avem aici pe parvenitul cu sufletul sașiu Grigori Belea, capabil de toate ticăloșiile, sau pe crîșmarul Corodeanu, care-și lasă nepoata în voia soartei și a ienicerilor, cu gîndul ca el să-i răpească averea. Scriitorul izbutește,

Scanned with OKEN Scanner

de asemenea, să dea impresia vieții în prezentarea mulțimii: o vedere realistă arată el în felul cum înfățișează poporul adunat în curtea Mitropoliei din Iași, în așteptarea Domnitorului ; iar lupta cu ienicerii în crîșma Corodeanului este, în dramatismul ei și cu puternica ei motivare psihologică, pe singura linie ce putea duce la construirea romanului întemeiat pe realitățile sociale și istorice ale poporului român. Momentele acestea ne fac să credem că dacă romanul ar fi fost dus pînă la capăt, el ar fi anulat în parte defectele genului după a cărui rețetă se pare că urma să fie construit : purtîndu-și eroii prin închisori, dar avînd grijă să-i înzestreze cu o rezervă de acte generoase care să-i scape de acolo ; făcîndu-i să rătăcească prin Constantinopolul veacului al XVIII-lea, de unde totuși să se întoarcă în țara Moldovei, eroii lui Cantacuzino s-ar fi resimțit probabil de influența eroilor din romanele foileton, care aveau să vicieze romanul românesc încă din punctele sale de plecare.

Cu tot aerul său italian, *Aldo și Aminta* al lui Boerescu derivă mai degrabă din *Hoții* lui Schiller, operă pe care cititorii români o cunoșteau fie în prelucrarea franceză a lui Lamartelière, fie în traducerea acesteia, făcută de Comisul Alecu Vasiliu și tipărită la Iași în 1847. Într-o atmosferă italiană — șeful bandiților se cheamă Brav, ceea ce impune raportarea la *Bravo de Veneția* —, reflexe dintr-o dramă germană recepționate printr-un intermediar francez — iată calea pe care o lua Boerescu spre a descrie viața românească de la începutul secolului trecut. De la un capăt la celalt, lucrarea este o acumulare de date neverosimile : este aici vorba de o societate coruptă și de unele suflete serafice ; de evaziune din societate și de

Scanned with OKEN Scanner

consolare în sînul naturii, de o femeie înzestrată cu o frumusețe rară, dar al cărei obraz era „albie eternă a lacrimilor sale“ și care, fugind din lume și pe punctul de a muri în vîrful munților, are totuși tăria să cînte unsprezece catrene în vers martellian : „Îmi place aste cime“ ; „...Sînt bele aste silbe ca tera de bătrîne“. Banditii lui Boerescu sînt însufletiți de sentimente nobile : revoluției grecești, ei vor să-i opună revoluția românească. Retrași în munți, ei admiră natura și se simt copleșiți de ea, iar din cînd în cînd umbrele eroilor din alte timpuri descind între dînșii dintre filele scrierilor lui Ossian. Viața lor se desfășoară după un tipic necunoscut în general vieții de bandit, cu preocupări cărturărești și cu o organizare care face loc unui secretar, un „june palid“ ce se retrăgea între stînci ca să contemple soarele răsărind. Acesta era Aldo : deși nu avea decît douăzeci de ani, „fața lui era consumată de suferințe, abia mai conserva frescheța tinereții ; negrii săi ochi, încărcați de gene, se îndreptau mai de multe ori către cer, ca cum ar fi voit să se roage, și apoi păreau delirați în repaosul lor ; un foc misterios și sublim ardea în căutarea sa ; pietatea și răzbunarea, orgoliul și compătimirea păreau a fi estremitățile cu care se lupta“. Și romanul lui Boerescu își desfășoară acțiunea lipsită de orice motivare, purtînd în sus și în jos o colecție de eroi consumați de un foc misterios și sublim — delicvenți transparenți ai unei anumite literaturi romantice. Iar atunci cînd admirația pentru viața liberă pe care ei o duc în sînul naturii înflăcărează pana autorului, acesta apostrofează pe puternicii timpurilor : „ieși, monarce, din labirintul în care te-ai pierdut, și viind acilea recunoaște puterea ce ai insultat !“.

Scanned with OKEN Scanner

Spre deosebire de aceste două romane, *Manoil* ne aduce o privire retrospectivă a societății românești. Vom insista asupra lui, cu observația că datele stabilite aici se valorifică și în cel de al doilea roman al lui Bolintineanu, *Elena*, apărut în 1862. Al treilea roman, *Doritorii nebuni*, nu ne este cunoscut decît în partea lui primă, ceea ce ne interzice reconstituirea totalului. Acțiunea înfățișată în *Manoil* prinde în valurile sale personaje contemporane autorului, caracterizează situații sociale din jurul Revoluției de la 1848. Prin psihologia eroilor săi, romanul se leagă în oarecare măsură de *Aldo și Aminta*, iar prin felul cum sînt oglindite stările sociale, el se leagă mai de grabă de *Serile de toamnă la țară*. Manoil este eroul inconsistent al romanticilor, cu sufletul simțitor ca o mimoză. Muzele l-au înzestrat cu darul poeziei, iar o fatalitate favorabilă îl aruncă în mijlocul unei societăți boierești, în care înfloreau femei tinere și frumoase. Frumusețea lor nu ascute însă în nici un fel condeiul tocit al poetului : entuziasmul lui se exprimă într-un stil telegrafic banal, în fraze ce-și economisesc adeseori verbul și în care punctele de suspensie și exclamația devin mai elocvente decît cuvintele : „Zoe este nepoată Smărăndiței, o copilă de cincisprezece anișori ; chipul mătușe-sei, dar strălucitor de frăgezime. Ai asemăna-o cu un bobocel de roză pe care fluturii încă nu-l bagă în seamă ; plină de spirit și de inimă !...“ În această societate se discută literatură și Manoil are totdeauna dreptate față de o duducă de cincizeci de ani, confecționată ad-hoc din stofa femeilor savante ale lui Molière ; aici se recită poezii încărcate de floricele și sîntem amenințați să asistăm chiar la încoronarea poetului de către adoratoarele

Scanned with OKEN Scanner

sale. Dar sufletul eroului este supus unei digitații mai variate, el trebuie să sufere farmecul iubirii, durerea îndoielii și a trădării sentimentale, pentru ca în cele din urmă să caute un liman de liniștire în străinătate. Acolo, pe străzile orașelor italiene, cei mai frumoși cai ai Albionului au plimbat persoana sa ; bucatele cele mai alese și fructele cele mai frumoase i-au îndulcit viața și, întors în țară, el poate număra mulțimea de bilete dulci și de bucle de toate culorile, recoltate în această expediție de completare a studiilor. O singură stea îi conduce pașii, acea a viciului. El simte trebuința adîncirii totale în orgie, unde iubita necredincioasă de pe vremuri îl întîmpină și-l duce pînă în pragul distrugerii definitive. Pentru că, fructificînd pe solul natal calitățile înnăscute, ea ajunsese o *„Nebiruita"* a femeilor de plăcere din București. Sufletul simțitor al poetului de pe vremuri, care plîngea la contactul cel mai ușor cu realitatea brutală, se întorcea cariat dintr-o lume pentru care el nu fusese făcut ; plecase un René și se întorcea un Jeune-France, un suflet ulcerat într-un Pandaemonium. Un geniu tutelar îl urmărește însă de-a lungul acestei căderi către Infern : Zoe, fetița de pe vremuri, cu care el se logodise înainte de plecare și pe care caută, la întoarcere, s-o coboare în lumea în care respira el. Ea îl salvează din dezastrul său moral și face ca romanul, care în partea lui primă se resimțea de forma sentimentală a lui *Werther*, să se încheie cu fericirea burgheză a lui Hermann și a Dorotheei.

În motivarea ei, linia morală pe care se desfășoară viața sufletească a lui Manoil trădează lipsa pătrunderii psihologice a personajului. El respiră artificial într-o atmosferă ce năzuiește să se închege la o tensiune înaltă, dar care se

Scanned with OKEN Scanner

destramă în ritmul în care acțiunea înaintează lăsînd în urmă numai schema vidă a unui proces sufletesc. Lipsit de consistență, personajul distruge motivarea subiectivă a acțiunii, care se desfășoară mînată de resorturi mecanice și aduce în scenă parteneri ce acționează numai pe liniile sufletești generale ale categoriei din care fac parte: „soțul bun", „soția ideală", „femeia fatală", „asupritorul" — o lume decolorată a cărei lipsă de sevă locală o subliniase Sion mai înainte ca romanul să fi fost publicat. Dar romanul aduce în scenă și pe umiliții vieții, pe robii țigani, a căror condiție socială inumană face pe democratul Bolintineanu să-i încarce în mod generos cu toate darurile sufletești. Sînt înfățișați, de asemenea, țăranii, încărcați de datorii, asupriți de administrație, batjocoriți și nenorociți de proprietari brutali. O tragedie cruntă s-a abătut asupra tinerei țărance Tudora și asupra tatălui ei; și în prezentarea brutalității omenești, fraza scriitorului capătă o nervozitate necunoscută, narațiunea lui prinde colorit. Aceeași însușire o desprindem și din caracterizarea societății bucureștene de după 1848, pe care poetul, exilat, n-o putea cunoaște direct, dar al cărei fel de viață el îl intuiește just. Paginile acestea, în care imaginația este frînată de datele realității, alcătuiesc partea cea mai rezistentă a romanului lui Bolintineanu. Faptul acesta își găsește explicarea în teoria literară a poetului; și aiurea, dar și în cuprinsul romanului, Bolintineanu subliniază drepturile fanteziei, îndeosebi în poezie. Stabilind însă o distincție între poet și romancier și acordînd acestuia o mai mare libertate de mișcare, el punea bazele teoretice ale romanului social și realiza în această direcție cîteva scene izolate.

Scanned with OKEN Scanner

Cerînd ca poezia să se creeze în imperiul fanteziei, Bolintineanu impune cercetătorului confruntarea operei poetice şi a crezului literar mărturisit. Rezultatul la care ajungea procedînd în felul acesta este însă departe de a valorifica scrierile poetului. Istorismul programatic al generaţiei sale găseşte într-însul pe unul dintre cei mai laborioşi aderenţi ai săi; poezia lui cu subiect istoric s-a bucurat de o popularitate necunoscută de alte scrieri române, şi totuşi nu în această direcţie creează scriitorul opera sa cea mai rezistentă. Fără să respecte datele umane certe ale istoriei autentice, poetul trebuia totuşi să creeze sentimentul vieţii. Dar el s-a mişcat cu mai multă libertate atunci cînd această obligaţie nu plana asupra lui : în poezia exotică, încărcată de culoare, şi în balada fantastică. Faptul acesta ajută la înţelegerea romanelor sale, care aduc o optică atît de limitată în lumea externă : nu poate fi vorba de o analiză sufletească în scrierile acestea, în care figuri palide rătăcesc dezaxate ca umbrele în *Infernul* lui Dante. Ceea ce ele aduc mai rezistent sînt înregistrările unor aspecte ale vieţii sociale, pentru care scriitorul a dovedit o reţinută adeziune sentimentală. Prin aceste calităţi ale lor, romanele lui Bolintineanu ne apar ca puncte de convergenţă pentru românesc şi pentru realist, ceea ce face dintr-însele lucrări pe deplin caracteristice literaturii timpului. *Călătoriile* şi o parte din opera sa poetică au făcut ca poezia română de după 1848 să cunoască o recrudescenţă a temelor preromantice. *Călătorii în Palestina şi Egipt*, *Călătorii în Asia Mică* şi *Conrad* sînt puncte cardinale în desfăşurarea unei întîrziate literaturi preromantice. Ele au contribuit esenţial la crearea

Scanned with OKEN Scanner

atmosferei poetice în care își făcea ucenicia, influențat de poezia lui Bolintineanu, Mihai Eminescu.

Aprecierile entuziaste ale contemporanilor și rezervele exagerate ale urmașilor vor trebui astfel să se controleze reciproc : în urma tuturor acestora, Bolintineanu nu ne apare ca un scriitor de mari proporții artistice, dar de o semnificație deosebită pentru literatura română, care trebuia să facă un popas în aceste regiuni înainte de a-și lua zborul, cu alte aripi, spre alte regiuni.

[1940]
(Romantismul românesc,
București, 1969, pp. 289—326.)

Scanned with OKEN Scanner

D. BOLINTINEANU

Călătoriile lui Dimitrie Bolintineanu, apărute în deceniul care urmează anului 1856 şi care conţin, în parte, roadele literare ale exilului la care îl sortise acţiunea sa în Revoluţia de la 1848, nu au nici exuberanţa coloristică a lui Alecsandri, nici nu mărturisesc ceva ca penetraţia psihologică a lui Codru-Drăguşanu. Bolintineanu uită apoi, adeseori, că un jurnal de călătorie preţuieşte mai ales prin destăinuirea directă, prin impresia nemijlocită şi spontană, captată la izvorul însuşi al experienţelor trăite. În cursul călătoriilor sale, el se opreşte necontenit pentru a ne expune istoria locurilor pe care le străbate sau pentru a ne povesti legende în legătură cu ele. Călătorul acesta doreşte să ne instruiască, nu numai să ne comunice viziunile şi impresiile sale, ceea ce pentru un cititor de literatură este singurul lucru esenţial. Cît despre povestirile romantice, intercalate, după o modă a timpului, în unele momente ale descrierii de călătorie, ele au la Alecsandri funcţiunea de a preciza sau adînci atmosfera locului în care amintirea lor se impune. Ce funcţiune poate avea însă istorisirea doctorului Franţ, care

ucisese un rival de dragoste la Berlin, făcută unor oameni tremurînd de frig în barca de la Cladova ? Trebuie să îndepărtăm deci balastul digresiunii romantice sau istorice, sporit încă prin lungi citate erudite din călătorii apuseni, pentru a afla ce este viu în memorialele lui Bolintineanu. Un călător romantic va ieși astfel la iveală, introducînd în proza noastră noi provizii de pitoresc, culese din izvorul exotic desfundat mai înainte de Chateaubriand și Volney.

Bolintineanu călătorește în Balcani, trece prin Bosfor și Dardanele, vede Arhipelagul, se oprește mai multă vreme în Palestina și Egipt. Revine apoi la românii din Macedonia și trece pe coastele Asiei Mici. Umblînd prin atitea locuri fecunde și însorite, el nu devine niciodată un pictor al colorii și al luminii, așa cum lucrul îi izbutise atît de bine lui Alecsandri. În insula Samos, în fața munților Caramaniei, la ieșirea din Iaffa, descrierea sa rămîne destul de palidă. Căci *„marea lină și lucioasă ca o oglindă, surfasa de azur a undei, clima (!) senină, verzile dealuri, aleile răpitoare“* nu sînt notațiile unui peisagist înzestrat. Este foarte caracteristic faptul că panoramei unice a Bosforului, călătorul nostru îi acordă abia două rînduri : *„Noaptea se întindea asupra saraiurilor misterioase, pierdute prin arborii grădinelor desfătătoare ale Bosforului“* (*Călătorii*, ed. P.V. Haneș, I, p. 87). Abia dacă viziunea insulelor Prinkipos palpită cu mai multă sensibilitate în ritmul celor trei complemente finale : *„Insulele Principilor, semănate în fața mării, păreau că înoată sub cununele lor de scîntei, în apă, în umbră și în tăcere“*.

Dar cu aceasta atingem coloarea cea mai autentică de pe paleta puțin variată a lui Bolintineanu. Călătorul care nu este un talent solar,

Scanned with OKEN Scanner

cum a fost caracterizat odată Alecsandri, vibrează mai viu la aspectele misterioase sau deznădăjduite, la spectacolele dezolării și ale morții, în care constituția lui afectivă găsește locul capabil să-l adăpostească. Bolintineanu a notat astfel de mai multe ori caracterul funebru, vasta ruină a fostei împărății turcești : *„Ciudat neam, neamul turcesc ! tot în Turcia pare în ruină : oameni și lucruri“*. Cînd ajunge la Cianac-Alesi, pe coasta Asiei Mici, musulmanii adunați la cafeneaua de pe malul mării îi dau impresia unei adunări de morți : *„Aci aflarăm o mulțime de turci, cu chipuri galbene și posomorîte. Ei nici se mișcară, nici ridicară ochii să ne vadă, precum fac alții la venirea unor călători. I-ar fi luat cineva, văzîndu-i, pentru o adunare de morți în mijlocul mormintelor, precum se zice în baladele fantastice ale Occidentului. După ce ne așezarăm pe o bancă și trecură trei minute, ei ne salutară unul după altul, puind mîna la cap.“* (*Op. cit*, I, p. 94.) Pitorescul funebru, afinitatea pentru mormînt îi apar lui Bolintineanu pînă departe în Palestina, unde, în drumul Iordanului, el notează : *„Din cînd în cînd vedeam, pe marginile drumului, ridicîndu-se din morminte, cîte o ființă omenească, cîte un beduin, jumătate gol, cu chipuri palide, zbîrcite și sinistre pe cari rătăcea un zîmbet amar ce făcea și mai sinistră fizionomia lor.* Aceste fantasme întindeau o mînă neagră, ce ai fi crezut transparinte, să primească bacșișul, pe cînd cu cealaltă mînă ținea o pușcă.“ (*Ibid.*, p. 179.)

Cînd trece de la oameni la peisagii, tablourile sale se compun din aceleași valori. Peisagiul Iordanului, cu stîncile goale și arse de soare, are o vegetație atît de ezitantă în creșterea ei chinuită, încît *„iarba și arborii parcă se cred că*

se umilesc de a creşte". Pictorul depune atunci penelul şi poetul liric intervine pentru a-şi spune adînca lui posomoreală : „*Pretutindeni prada, dezolaţia ne aduc aminte de răutatea omului din toate locurile, din toate timpurile ! Oare cartea trecutului, scrisă cu lacrime de sînge, nu vădeşte că viitorul nu va fi mai ferice ? Tristă şi dureroasă cugetare ! Cît de mult trebuie să sufere omul cel bun la această gîndire !... Prezentul se amestecă încă şi mărturiseşte că nu este speranţă pentru visele cele dulci ale inimilor nobile şi generoase. Amar acelora ce în zborul imaginaţiei lor şi-au format o patrie, o societate ideală şi frumoasă ca sufletul lor ! Vine o zi cînd tot ce este verde, tot ce este tînăr în inimă îmbătrîneşte şi se usucă.*" (*Ibid.*, p. 180.) În latura intervenţiei lirice în peisaj obţine Bolintineanu unele din accentele cele mai energice ale *Călătoriilor*. Astfel, cînd ajunge pe coastele Mării Moarte, pana sa găseşte o hiperbolă sublimă : „*...Natura aici se pare atît de degradată, încît ţi se pare că distrugerea generală a lumii a început aici ! Sufletul călătorului se despoaie de tinereţe, de iluzii şi într-un minut îmbătrîneşte.*" (p. 191). Plutind pe Nil, el are o viziune fantomatică : „*O aură lină şi plăcută răcorea aerul, malurile Nilului, ce de la un timp începuseră a pierde mai mult cununa lor de verdeaţă, înotau acum în valuri de umbră şi de lumină, în tăcere şi în întristare, pale şi albe cu satele, cu arborii de curmali, mai rari pe aici. Unele din sate, mai depărtate, apăreau şi se pierdeau în fundul umbrei şi al deşertului. Departe, printre raze, printre umbrele serii, printre valurile mării de nisip cu mulţime de feţe, văzurăm piramidele.*" (*Op. cit.*, p. 249.) Tabloul este obţinut de un penel delicat, care ştie să evoce fundurile estompate. Cadenţa lui armonioasă se desfăşoa-

ră în simetrii duale : aura este „lină și plăcută" ; malurile înotau în valuri de „umbră și lumină", dar și în „tăcere și întristare", fiind „pale și albe", cu ale lor „sate și curmali" etc. Va trebui să-l așteptăm pe Odobescu pentru a regăsi, după Bolintineanu, numărul și cadența oratorică în descrierea peisagiului.

[1941]

(*Arta prozatorilor români*, I, București, 1966, pp. 117—125.)

D. BOLINTINEANU

Poezia cu care Bolintineanu a debutat în *Curierul de ambe sexe* din 1842, *O fată tînără pe patul morţii*, e o imitaţie foarte liberă după *La Jeune captive* de André Chénier, deţinuta de la Saint-Lazare devenind o muribundă, iar „stoicul" o categorie de indivizi pentru care viaţa nu mai are rost :

Să moară bătrînul ce fruntea înclină
Ce plînge trecutul de ani obosit,
Să moară şi robul ce-n lanţuri suspină,
Să moară tot omul cu suflet zdrobit !

Iar eu, ca o floare ce naşte cînd plouă,
Creşteam pe cunună să am dezmierdări.

În afară de o anume cadenţă retorică, remarcabilă pentru acea epocă de vorbire împiedecată, şi de solemnitatea sentenţioasă, nimic azi în această poezie, cel puţin lipsită de bombastic, nu mai mişcă. Culegerea în fruntea căreia s-a aşezat mai tîrziu elegia s-a intitulat *Reverii* şi cuprinde compuneri de conţinut meditativ. Poetul plînge după zilele „de plăcere,

Scanned with OKEN Scanner

d-amor, de fericire", se gîndește la moarte, se întreabă asupra rostului vieții și totul i se pare zădărnicie :

La rău urmează răul, sub nouă poleire,
Acesta-i rezultatul atîtor stăruinți !
Și ce ? atîta sînge vărsat, și suferire,
Au fost ca să ne întoarcem l-aceleași suferinți ?
Dreptatea nu fu oare aici decît un nume ?
Cu care speculează cel rău pe crezător ?
Și cerul părăsit-a pe om aici în lume,
În voia unei soarte de lacrimi și de dor ?

„Fericirea n-are în lume rădăcină" !, „viața e făclie espusă în aspru vînt", sufletul care a pierdut visele rămîne veșnic sterp, „timpul trece", „interesul conduce astă lume", cei slabi sînt victimele celor tari, într-un schelet nu se mai poate deosebi regele de sclav, uitarea lecuiește durerile, răsplătirea faptelor mari e pizma. Alte meditații privesc patria. Poetul își cîntă exilul, cîteodată într-un chip pe care muzica l-a făcut mișcător :

Păsărică trecătoare
Ce eterul străbătînd
Legănată pe-aripioare,
Vii din patrie cîntînd !

Te salut cu bucurie
Pe acest pămînt străin,
Unde nimene nu știe
De-s voios sau de suspin !

Ideile sînt nobile, patriotismul fierbinte, din nefericire locul comun e stăpîn pretutindeni, într-o limbă abstractă, chiar trivială. Cînd ar fi trebuință de imagini colosale, de versuri cu pași grei, apăsători, spre a exprima desfășurarea mileniilor ca în *La piramide*, Bolintineanu aleargă

Scanned with OKEN Scanner

la o situațiune ce va deveni la el tipică și ridiculă, anume la „benchet“. Cele trei umbre de regi egipteni ies noaptea din mormînt și întind masă, ciocnind trei cupe aurite, în vreme ce o tînără princesă le cîntă „armonii d'amor și de plăcere“.

Florile Bosforului, un fel de „Orientale“, nu satisfac nici prin lexic, nici prin senzații, aspirația noastră de exotic. Poetul visează să-și pună „fruntea arzîndă“ pe bucla „unei ghiauri“. Frumoasa Almelaiur (nume sonor), „hanîma“ dulce, stă cu capul la sînul lui în caic, în vreme ce amîndoi trec pe lîngă „chioșcuri de porfir“ și printre delfini. Poetul cîntă un caic cu catart de aur, cu coarde de mătase și vele de atlas. Vrea să-i dea hanîmei „un sărut d'amor“. Apoi sîntem duși pe malurile Bosforului, unde „hurioara edenului“ vine „l-ale halaicii cîntare“ și „odaliscele“ se scaldă, iar „dalba Biulbiuli“ cîntă „printre chiparișii de la Candili“. O tînără sultană iese în fereastră, un caic sosește, un tînăr care nu e nici pașă, nici vizir, cîntă, alba Leili coboară în caicul lui Ali-bei și cititorul îi urmărește pe amîndoi în drum spre Isar :

În a lor amoare
Să urmăm amanții într-aceste stînci !

La țărm sînt prinși sub privirea stelelor „cognate“. Cinci „hadîni“ negri înecă pe fată după ce aceasta și-a făcut „namazul“ și a aflat de uciderea lui Ali-bei. „Ai“ (luna) face un pod de raze peste Bosfor, „ca cînd“ este să treacă ai zeilor amori. Pescari trec în caice. O halaică plictisită de sarai deschide „cafasul“ ferestrei și se aruncă în apă. E „Lial“ (noapte) :

Ori și ce lumină ce-n Bosfor se frînge,
Își alungă forma ca un plop de foc.

Selim merge la giamia din Top-hane să primească pe fecioara dăruită de sultana Validé. Fata, Mahrudé, e din „munții vechilor Carpați" și se arată atît de recalcitrantă, încît este aruncată în mare. Pe Bosfor cineva cîntă. O mînă după un cafaz îi aruncă o floare sau un glas unit cu „al tamburei sun" îi răspunde. Ni se înfățișează altă dată la un tîrg de sclave :

O negresă, corp frumos,
Negru ca un abanos

și mai ales o Ioană „română macedoană", înveșmîntată foarte pitoresc :

Are-n meși piciorul ei
Nud, alb, mic ca o Diană,
Sub șalvarii de sultană !
Sub al persicii tulei,
Anteriu de salemite
Cu dalgal de fir deschis !...

Din frumosul ei fakiol
Cu bibiluri aurite,
Cad cosițe împletite
Cum se poartă-n Anadol.

O notă mai realistă aduce descripția Brusei, cunoscută prea bine proscrișilor români :

Cu-ale sale minarele,
Ce se-nalță strălucind,
Brusa pare, predominînd
Dealuri verzi și verzi vîlcele
Cinse-n rîuri de argint.
Pe torentul ce mugește
Printre chiparoși și brazi

Scanned with OKEN Scanner

Pe cînd soarele sînțește
O talică se oprește
Ocolită de cavazi.
Servi-aleargă cu covoare
Ce le-așterne lîngă rîu ;
Iar o grupă rîzătoare
De hanime răpitoare
Vin să șază la pîrîu.

În *Blăstemul dervișului* (un fel de *Des Sängers Fluch* de Uhland), dăm de un „blestem" destul de viguros :

În toată viața voastră p-a voastră tristă casă
Să cînte baibuh !
O rudă să vă moară, cu orice an ce pasă
Şi voi să trăiţi încă, domniţi d-al morţii duh !...
Flămînzi să roadeți iarba ce naște pe morminte...
Pe orice-aţi pune mîna, ţărînă să se facă !...
Să se usuce vinul...

Alte poezii nu mai cuprind nimic „oriental". Sînt lirisme, dedicații, jeluiri, cîntece de dragoste, volubile fără proces poetic, cu multe urîțenii verbale *(poetică, melancolică, surfasă, rempart, crudelitate, se fană, retirată, scîntilă, [scîntille], eleminte, private etc.)*. Pe cîte una, muzica a făcut-o populară :

Lumea doarme amoroasă
Peste rose, peste crini,
Iar tu dulcea mea frumoasă,
Eşti deşteaptă şi suspini !
Chiamă somnul ce aduce
Genele-ţi a săruta ;
Iar de nu va el să vie,
Eu viu cum mă vei chema.

Scanned with OKEN Scanner

În aceste compuneri epico-lirice, pentru care ar fi trebuit smalțuri și culori și talentul plastic al unui Th. Gautier, și pe care rezumarea le face mai vii decît sînt, foiește în general platitudinea. Și cu toate acestea și aici întîmplarea salvează pentru antologii cîteva strofe. *Dorința* ne deschide o clipă, cu vocabular turcizant, feeria unui serai :

Eu aș vrea să fiu sultană
În serai la Padișah !
Pe ghiaură, musulmană,
Să le văz geloase, Alah !

Voi să am eu halaice
Cum au cei mari sultani ;
Talici d-aur și caice
Cu caicgii musulmani.

Să mă plimb tot însoțită
De hadîni, la kest-hanea
Și pe marea poleită
Să plutesc cu curtea mea.

Să privesc de la saraie
În deniz, pe cînd Lial
Vars-a dragostei văpaie
Pînă-n sînul virginal.

Să ascult p-amanți ferice,
Ce-ntîrzie pe Bogaz
Ceana unei halaice
Ca s-o vază prin cafaz.

Să depui pe flori veșmîntul,
Să-mi desfac coama de fir,
Și să-not ușor ca vîntul
În havuzul de porfir.

Scanned with OKEN Scanner

S-am cercei, rubine dalbe,
Demne de al meu sultan,
Să am djaruri, negre, albe,
Ce ne vin din Ispahan ;

Să fiu roabă fericită,
Odaliscă m-ați vedea !
Chiar sultană favorită.
Mumă de un șah-zadea.

Dar mai exact pictoric, ca o piesă de muzeu, este portretul din *Esmé*, cu vocabular bine mozaicat, sonic și vizual :

Cînd o vezi la preumblare
Sub iașmacu adus din Sam,
Ca o stea prin nori apare
Dulcea fiic-a lui Osman.

Feregeaua-i se-mlădie
Pe kiahiul bogat cerchez,
Cu dalga de salemie,
Cu șalvari largi de geanfez...

Cînd Esmé umblă prin casă,
Coamele-i de talpe trec,
Și-ntr-o mie cozi se lasă
P-al ei sîrmali-elec.

La plimbare cînd ea iese
Noadă păru-i, elegant,
Peste cap în valuri dese
Cu un ac de diamant.

Macedonele făgăduiesc prin titlul lor o poezie de culoare locală, de pictură etnografică. În afară de cîteva sonuri toponimice și onomastice — *Cavaia, Belita, Milia, Ohrida, Alba, Dora,*

Castrita, Vescopoles, Cilia, Tilia etc. — și de cîteva curiozități lexicale *(fabioale, gramostence, liliță, zioară, mușat, hanimă, copăciar)*, ele nu au aproape nici un element documentar și pastoralismul lor însuși, în ciuda cîtorva superficiale mimetisme folclorice, nu e acela scos din observarea vieții oierești, ci convenția arcadiană a păstorilor de *bergéries*, fără finețea galeșă ce face meritul *Amintei* unui Tasso. Pastoralele lui Bolintineanu sînt niște madrigale pierdute în dulcegării diminutivale și în plate sensualități, din care nu lipsesc dealtfel momentele tipice, lupta păstorilor, tunderea oilor.

Într-un soi de „Miorița" o mioară bolnavă, nu păstorul, cere să fie îngropată sub un copac. Ciobanul pe moarte lasă oilor un testament patriotic :

Să dați pila mea ce largă,
Lanțurile lui să-și spargă,
La mormîntul ardelean !
Paloșul la un muntean !

Moldoveanului să-i lase
Arcul meu cel de mătase.
Calul meu la albanez
Că e drept, că e viteaz.

Altul se vaietă că i-a murit „lilița", sau află de la oi că o doamnă (moartea) i-a luat iubita înveșmîntată în rochie de mătase și i-a dus-o cu un car. Toate acestea sînt de o mare falsitate și într-o nesuferită diminuvitate :

Ce îmi ziceți voi, oițe,
Nu pricepeți că-a murit ?
Și prin vorbe drăgulițe,
Dulcea mea v-a amăgit ?

Scanned with OKEN Scanner

Bolintineanu are mania cuvîntărilor. Un păstor vorbeşte sau cîntă, altul răspunde, celălalt dă replica şi aşa mai departe. *Lupta în pădure* descrie o întrecere muzicală între un păstor şi o păstoriţă cu acest humor idilic că oricine ar fi învingătorul, încheierea trebuie să fie însoţirea celor doi. Ei cîntă pe rînd despre *zioară* (trandafir) şi *crin*. Pentru poet roza, crinul, răsura, fragii şi alte cîteva elemente vegetale sînt hieroglifele sub care se rînduiesc toate impresiile cu putinţă. De aici el nu poate ieşi. Stilul lui nu e metaforic, căci acesta se întemeiază pe sinteză, ci simbolizator. Sînul e crin, gura e roză, buzele miere. Bolintineanu reprezintă la noi cea mai curioasă şi plină continuare a Secentismului, în spiritul căruia o figură e o maşinărie alcătuită din roze (obrajii), rubine (buzele), lapte (faţa), săgeţi (ochii), rouă (lacrimi). Prin urmare zioara (roza) îndeamnă aşa pe fete (lilie) :

Rozele după guriţe
Toate astăzi le-adunaţi,
Să-mi faceţi cunună mie !

Pindul e glorificat astfel :

Fiicele lui au dulceaţă :
Flacăra le e periorul,
Ziorile le sînt chipşorul,
Crinul le este sîniorul,
Şi a razelor suflare
Este a lor sărutare ;
Gura lor foc, miere are.

Prin însăşi firea ei, această poezie urmează să fie senzuală, să cînte bucuria rustică a dragostei şi a nunţii, frumuseţea fizică şi sănătoa-

sele voluptăți. O umbră de onestă carnalitate abia se întrevede pe ici, pe colo, în descripția, de pildă, a unui umăr :

Cînd se scutură de șal,
Umerele ei oval,
Luce ca o lună plină
Peste rîul de cristal.

sau a unui braț :

Brațu-i e de flori frumoase !
Este încă poleit
De tuleie auroase
Ca o piersică d'Ismit.

Modul propriu al lui Bolintineanu este încă libidinea cea mai trivială, concupiscența aceea fără gingășie care a făcut școală în poezia română cu ajutorul lui Alecsandri. Femeia e rugată să-și arate pulpele :

O dragă, te rog eu,
Desfă a ta cosiță, ce-n valuri de lumină
Din creștet pîn-la talpe aură corpul tău !
Arată-le lor pulpa...

Ea trebuie „s-aibă sînul cam deschis". Bărbatul e „un tigru ce flămînzește", iar brațul „o pradă", sînii sînt porumbițe care țin în guriță cîte-un frag :

Tu ai două porumbițe
Colo-n sînul tău cel drag,
În micile lor guriță
Fiecare țin un frag.

Scanned with OKEN Scanner

Păstorul caută guri :

Fericit acel ce știe
P-o guriță de răsuri
Să se-mbete de-ambrosie
Și să cate alte guri !

Sărutarea se execută pe întindere mare, începînd de la păr,

Să sărut cu înfocare
Fir cu fir cel perior,
Și pe sînul
Alb ca crinul,
Sub oricare sărutare,
Să răsară-un nou amor !

și sfîrșind cu sînul :

Dacă eu aveam putere
A săruta,
Astfel pe cît am plăcere,
Guriţa ta ;
Gură, sînu-ți de ninsoare,
Nu aș cruța.

și merge pînă la forma absorbitivă a băutului :

Nu voi vinuri bălsămate,
Căci am sufletu-ți a bea !

Toate acestea dezgustă și dau o puternică impresie de stupiditate, mai ales cînd versurile, îndeobște lipsite de orice proces liric, ajung la cacofonii de ăst fel :

Ea era așa ceva
Ca cînd zorile s-arată !

Odată macedonismul poetului îmbracă intenția epică într-o compoziție absurdă. Almea, nora lui Ali și soția lui Muhtar, e geloasă. Ali, căruia i se plînge de soțul care ar fi trădat-o cu o grecoaică, află că Muhtar risipește bani și, cum e avar, bătrînul se hotărăște să sărăcească pe bărbați și să omoare femei. Și iată-l prinzînd din senin pe Zioara și aruncînd-o într-un lac. Tratarea e cu desăvîrșire prozaică, folosind dispertația politică și vocabularul zilnic :

Căci nu mai e barbară, Turcia se-mlădie ;
Avea ceva virtute această barbarie.
Azi ea se civilează, credințele-i antici
Se scutură de vîntul ce suflă-acum aici
Civilizațiunea pe jumătate încă
Ucide.

Din această universală inepție, antologia poate totuși păstra trei poezii. Cea dintîi în tact dactilic și cu acea imitare a cavalcadei, care e specialitatea lui Bolintineanu, cuprinde o catagrafie de femei aromâne, un fel de triumf, mai colorat prin onomastică decît printr-o adevărată priveliște etnografică :

Tropotă, bubuie, plaiul Candavii,
Lîngă Cavaia,
Caii se spumegă, pui ai Moravii
Răpind bătaia,
Iată-i alunecă ! umbra pămîntului
Nu îi sosește :
Coama lui flutură pe-aripa vîntului,
Nara lor crește.
Nu vezi mișcările ce fac picioarele
Iuți și ușoare,
Și cum miroasele le poartă boarele
Pe aripioare !

Ei port femeile, dalbe ca ziorile
Cele de vară.
Brîul cu armele luce ca florile
De primăvară.
Nu sînt avlonele, nici tiranesele
Cele plăpînde,
Nici elbaşanele, nici belardesele,
Fragede, blînde ;
Nu sînt nici gueguele aspre, sălbatice,
Nu sînt albane ;
Sînt flori de măgură, flori păduratice,
Mîndre române ;
Fugi, trecătoare ! pleacă-ţi cătările,
A nu le strînge
Flacăra ochilor ! Căci înfruntările
Se spăl cu sînge !

Cea mai bună este vestita *San-Marina*, înlăturînd încheierea nelalocul ei, cu moartea oiţelor. Culoarea e săracă şi subţire, însă descripţia de astă dată documentară (izvorul se pare totuşi a fi nu percepţia directă, ci *Voyage dans le Grèce* de consulul T.C.H.L. Pouqueville, Paris, 1820), succesiunea momentelor, monotonia strofelor, exprimă în chip fericit ideea de migraţiune ciclică. Este o adevărată poezie a transhumanţei, plină de sentimentul spaţiului adînc, alpin, şi al distanţelor, de învălmăşeală şi procesiune, de sunete izolate şi ecouri, avînd un punct de aglomerare şi unul de solitudine, sugerînd, în fine, admirabil mişcarea arhaică şi automatismul societăţii ciobăneşti :

San-Marina astăzi are
Sărbătoare de păstori,
O serbare
De plecare
La Vardar ce cură-n mare
Alergînd pe pat de flori.

Scanned with OKEN Scanner

Se întinde masă dalbă
Pe un plai lîngă Cătun
Cu smîntînă
De la stînă,
Şi cu fagi de miere albă
Şi cu vin de la Zeitun.

Dintr-o mînă-n altă mînă
Cupa, prejurată-n flori,
Trece plină ;
Beau, închină
Pentru ţara lor română,
Pentru turme şi păstori.

Cei bătrîni cu albe plete,
Cei dintîi la masă-nchin ;
Hora pasă
Lîngă masă,
De flăcăi şi june fete,
Cu păr negru, cu alb sîn.

Fluierele şi cavale
Sună vesele cîntări.
Lîngă mese,
Cete dese
De copii se joc pe vale
Ca-ntr-un vis de desfătări.

Popii binecuvîntează
Şi atunci toţi s-au mişcat
De plecare
Către mare,
Turmele înaintează,
Toţi cu totul le-au urmat.

Caii poartă în spinare
Corturi, paturi, aşternut,
Toată casa,
Toată masa,

Şi vestminte de-mbrăcare,
Tot ce au, tot ce-au avut.

Mumele, în glugi pe spate,
Poartă prunci cu păr bălai
Sau mioare
Lîncezioare.
Clopotele, legănate,
Sună depărtat pe plai.

Turma beagă, cîinii latră,
Caii nechează uşor ;
Mai departe,
La o parte,
Sub o măgură de piatră,
Cîntă-n fluier un păstor.

Un accident la un poet erotic aşa de tactil şi gongoric este *Fecioara Maria*, elogiu al Sfintei Virgine (poate chiar descripţia unui tablou), unul din puţinele cîntece sacre ale noastre, nu firește lipsit de preţiozitate şi umflătură, dar cu oarecare extaz catolic, o icoană barocă dinamică, de culoarea cerii şi a fildeşului vechi :

Vă uitaţi cît de frumoasă
Se înalţă în azur
Într-o ceaţă, argintoasă,
Cu flori d-aur împrejur !

Sînul nopţii se despică ;
Norii fug să lase loc ;
Cheruvimii o rădică
Pe aripa lor de foc.

Coama-i d-aur rîurează
Peste umăru-i de crin ;
Graţiile o urmează,
Stelele la dînsa vin.

Scanned with OKEN Scanner

Poeziile strînse sub titlul de *Basme* sînt propriu-zis niște balade în felul celor ale lui Bürger și Uhland, cu acțiunea într-un ev cețos sau fabulos, în general cavaleresc, conținînd un amestesc de macabru, fantastic și supranatural, cînd nu tratează cel puțin desfășurarea unui destin întunecat. În aceste compuneri înrîurirea germană este neîndoielnică măcar mijlocit ca și la Alecsandri, care va fi fost și el un model. Bolintineanu are cel puțin meritul de a fi încercat să potrivească balada germanică la teritoriul dacic, evocînd golul tainic al istoriei noastre înainte de descălecare, pe sciți, avari și pecenegi, uneori în metrul poporan cel mai scurt, deci cel mai arhaic. *Fata din Dafin* e singura care iese din acest program, evocînd umbra clasică a unei nimfe de scorbură ce și-a părăsit copacul pentru un iubit necredincios, rămînînd astfel pe dinafară, pradă soarelui topitor. Prin urmare este de observat, de la început, că aceste balade, întocmai ca și cele germane, cîntă geniile nopții, strigoii, silfii (aici ielele), tot ce se mistuie după ora douăsprezece. Un om suie locuri abrupte, înconjurat de hore de iele, în niște peisagii zugrăvite cu remarcabil simț al sălbăticiei și al zonelor alpine pierdute în cețuri *(O noapte la morminte)*:

Mergeam pe căi sălbatice,
Cătam adăpostire;
Iar fantasme lunatice
Rîdeau p-o monastire.

Lătra departe cîinele
La duhuri neguroase,
Scoteau din groapă mîinile
Scheletele hidoase.

Scanned with OKEN Scanner

Pe munți regina nopților
Păruse gălbenindă,
Așa cum fruntea morților
Se vede suferindă.

Atunci trecură ielele
De mîini în horă prinse ;
Și-un abur toate stelele
Îndată le cuprinse.

Țipa în sînul norilor
Vulturi cu grele pene ;
Și vuietul prigorilor
Se auzea alene.

Un fulger !... norul fumegă,
Iar tunetul răspunde,
Și ploaia cade, spumegă,
În turburoase unde.

Din păcate se face uz de macabritate. Scheletul unui împărat iese din groapă și ține un monolog despre zădărnicia măririlor lumești. Doar imaginea apocaliptică uimește o clipă fantezia :

Și-un verde balaur zbura prin mormînt.

Cînd apare idila, diminutivele ciuruiesc versurile. O mîndră „zînuliță", scuturînd din „aripioară" întreabă stelele dulci și „drăguliță" unde este „păstorelul" la brîu cu „fluierel", la chip „rumenel" și cu păr „aurel". Priveliștea e de un feeric de ilustrație :

Mii de paseri poleite
Cîntă-n arbori înfloriți,
Unii-n roade aurite,
Alții înc-abia-nverziți.

Scanned with OKEN Scanner

O copilă scită cu „păr bălăior“ își așteaptă „sufletelul“, pe Lero împărat, căruia ursita i-a menit să se prefacă în rouă dacă va fi prins în cale de soare. La curtea lui Negru-vodă, văzută prea occidental, cu „dame brunete“, „bălae“ și cavaleri vine un bard. Toți îl ascultă cu uimire, deși numai patru versuri sînt sonore :

La alți dă cupa, la alți dă calul !
O, Doamne, eu cînt,
Cum fîșîie plopul, cum vîjîie valul,
Cum vuvue un vînt !

O „mîndrulică“ „rumeoară“, cu „coscioare” aurii și cu „sînișor frăguț“, e răpită de un tînăr pe care-l ucide fratele gelos. Făt-Frumos ar primi să moară de ar fi iubit de o „fetișoară“ „rumeoară și albioară“. În *Peștera mușteloor* ni se dă legenda muștei columbace. Un zmeu zărește pe fata împăratului și o răpește, purtînd-o călare spre o peșteră de care nu se mai poate apropia nimeni din cauza unor insecte veninoase. Numai călăria (specialitate) merită o mențiune. Herol aleargă la mormîntul iubitei sale, care cu chip de fantomă îi ascultă plîngerea de a muri. Împăratul ucide din îndemnul soției un cerb prooroc, care îi prevestește înainte de a închide ochii că soția îl va omorî și pe el. Umbra fratelui ucis urmărește în somn pe ucigaș. Căpetenia avarilor vede în Carpați, într-un templu roman, simulacrele guvernatorilor Daciei traiane, ridică paloșul, dar statuiele se scoală și sfărîmă în noaptea aceea pe barbari. Domnul, mire proaspăt, nu poate dormi urmărit de strigoiul Dochiei, fosta lui iubită, care chiamă galeș Moartea s-o cunune cu el. Zorile se ivesc și strigoiul se mistuie, lăsînd, într-o variantă, pe

Scanned with OKEN Scanner

domn mort. Un cavaler urmăreşte o fecioară sălbatică şi călăreaţă, care nu-l voieşte :

Nu... nu... niciodată ! ...ea zice, ş-uşoară
Pe cal s-aruncă ;
Iar calu-i prin noapte ca vulturul zboară,
Voios înnota.

Un fluture profet prezice cavalerului că va muri (poveste puerilă !). Cînd i se aduce tînărului vestea că fata s-a înduplecat, el era într-adevăr mort. *Ielele* au un ce bucolic. Păstorul atrage pe aceste duhuri ale pădurii văzute ca nişte nimfe, le ademeneşte să vîre mîinile într-o despicătură de plop — capcană — şi le sărută. În sfîrşit *Lăutarul* aminteşte iar de *Blestemul bardului* de Uhland. Prinţul pune să fie adus cu sila lăutarul drumeş, care, spărgînd harpa, îl blesteamă (aşadar alt „blestem") ;

S-aveţi repaos într-un mormînt
Numai cînd corpul ars de durere,
Răci-va-n lume orice plăcere
Prin desecatul său osămînt !

Dar piesa cea mai de seamă din această culegere, capodopera întregii lirici a lui Bolintineanu, este *Mihnea şi Baba,* prin care poetul devine un Bürger, un Jukovski al nostru. Prologul, deschizînd poemul asupra unui miez de noapte în munţi, are sonorităţi cavernoase şi horcăituri de spaimă :

Cînd lampa se stinge la negrul mormînt
Atinsă de aripi, suflată de vînt ;
Cînd buha se plînge prin triste suspine ;
Cînd răii fac planuri cum au a reţine
În barbare lanţuri poporul gemînd ;

Scanned with OKEN Scanner

Cînd demoni și spaime pe munți se adună
De urlă la stele, la nori și la lună,
Într-una din peșteri, în munte ripos,
Un om oarecare intră curagios.

În munți, într-un templu peceneg (imagine potrivită de ev barbar și obscur), ni se înfățișează un Sabbat carpatin, în care nu tonul negru este esențial, ci un sentiment de vîjîit și răsucire, ieșit din febrilitatea versurilor :

În peștera Carpaților
O oară și mai bine,
Vezi templul pacinaților
Ce cade în ruine.

Aci se fac misterele
De babe blestemate,
Ce scot la morți arterele
Și hîrcele uscate.

Aci se fierb și oasele
În vase aurite,
Aci s-adun frumoasele
Cînd nu mai sînt dorite.

O flacără misterică
Dă palidă lumină ;
Iar stîlpii în biserică
Păreau că se înclină.

Iar liliecii nopților
Ce au aicea locul —
Ascunși în hîrca morților —
Umblau să stingă focul.

O babă, ce oroarele
Uscaseră în lume,
Tot răscolea vulvoarele,
Șoptind încet un nume.

Mihnea pătrunde în templu întîmpinat de o întrebare și dînd un răspuns care sînt o verificare a ecourilor peșterii și versurilor :

— Hei ! Cine să calce în negrele-mi locuri ?...
Și vorba-i, cum geme în zid vijelia,
Din colțuri în colțuri grozav răsuna.

Intriga poemului se dovedește bizară, ca tot ce iese din închipuirea poetului. Baba avusese un fiu pe care îl dăduse în oștirea lui Mihnea și în vederea înălțării căruia făcuse legămînt cu diavolul. Însă acel fiu murise și vina era pusă pe seama lui Mihnea, căruia Baba îi dă să bea în hîrca mortului. Atunci se stîrnește o mișcare haotică, o sarabandă de duhuri, adică o „danse macabre", notată cu un mare simț al sonurilor hîrjiite și repezi, al dinamicei colosale și noroase :

Toți morții din mormînturi,
Cu ghearăle-ncleștate,
Ca frunzele uscate,
Ce zbor cînd suflă vînturi,
Spre Mihnea alerga ;

Iar vîrcolacii serii,
Ce chiar din lună pișcă,
Cînd frunzele se mișcă
În timpul primăverii,
Țipînd, acum zbura.

Șoimanele ce umblă
Ca vijelii turbate,
Coloase deșirate
Cu forma ca o turlă,
Din munți în văi călca.

Scanned with OKEN Scanner

Baba blestemă pe Mihnea într-un chip violent, dar lipsit de sarcasm verbal, care însă va deschide seria blestemelor în poezia noastră :

Oriunde vei merge să calci, o, tirane,
Să calci p-un cadaver, şi-n visu-ţi să-l vezi,
Să strîngi tu în mînă-ţi tot mîini diafane,
Şi orice ţi-o spune tu toate să crezi.
Să-ţi arză plămînii d-o sete adîncă
Şi apă, tirane, să nu poţi să bei,
Să simţi totdauna asupră-ţi o stîncă... !

Un tumult de monştri se iscă, unde meritul lui Bolintineanu este de a fi încercat să dea o figură elementelor mitologiei infernale autohtone, dealtfel cu o mare plasticitate, folosind note ale animalelor celor mai bestiale, taurul, mistreţul, sau mai instabile ca iapa (numită „cavală“ ca la V. Hugo), dînd chip unor simple abstracţiuni, ca „spaima“, sau unor atribute ale demonului, precum „naiba“, ce pierduse în expresii orice înţeles figurativ, aducînd în formă înfricoşătoare de astă dată viţiul lui Setilă, totul într-o procesiune hohotitoare, crunt umoristică şi poetică, vis dureros în soiul lui Breugel şi Callot ;

Aşa vorbi bătrîna
Şi Mihnea tremură ;

Iar naiba, ce fîntîna
O soarbe într-o clipă
Şi tot de sete ţipă,
La dreapta lui zbură.

El are cap de taur
Şi gheară de strigoi,
Şi coada-i de balaur

Scanned with OKEN Scanner

Și geme cu turbare
Cînd baba tristă pare ;
Iar coada-i stă vulvoi.

Iar nagodele-urîte
Ca un mistreț la cap,
Cu lungi și strîmbe rîte,
Cu care de pe stîncă
Rîm marea cea adîncă
Și lumea nu le-ncap ;

Și șase legioane
De deavoli blestemați
Treceau cu turbilioane
De flăcări infernale,
Călări toți pe cavale
Cu perii vulvoiați.

Și mii de mii de spaime
Veneau din iad rîzînd
Pe Mihnea să defaime,
Căci astfel baba are
Mijloc de răzbunare
Pe mort nesupărînd.

Acum începe cavalcada. Mihnea se suie pe cal și aleargă urmărit de babă și de legiunea ei de duhuri pînă ce ivirea zorilor îl scapă de ele. Este aici, firește, o analiză a groazei nocturne și un humor grotesc ce amintesc călărirea din *Lenore* și alergarea din *Der wilde Jäger*, cavalcada lui Faust și Mefistofeles din celebra litografie a lui Delacroix. Însă mai remarcabilă este, oricît ar deveni mecanică, virtuozitatea onomatopeică, ușurința de a aduna laolaltă, fără a face versul silnic, cu folosirea chiar a cacofoniei, toate zgomotele cu putință, tropotul, fîșîi-

Scanned with OKEN Scanner

tul, hohotul, bubuirea, într-o febră nebună, cu o orchestrație de tipul Berlioz, aproape genială:

Mihnea încalecă, calul său tropotă,
Fuge ca vîntul ;
Sună pădurile, fîșîie frunzele,
Geme pămîntul ;
Fug legioanele, zbor cu cavalele,
Luna dispare ;
Cerul se-ntunecă, munții se cleatenă,
Mihnea tresare.
Fulgerul scînteie, tunetul bubuie ;
Calul său cade ;
Demonii rîseră ; o, ce de hohote !
Mihnea jos sare.
Însă el repede iară încalecă,
Fuge mai tare ;
Fuge ca crivățul ; sabia-i sfîrîie
În apărare.
Aripi fantastice simte pe umere,
Însă el fuge ;
Pare că-l sfîșie guri insetabile,
Hainele-i suge ;
Baba p-o cavală, iute ca fulgerul,
Trece-nainte,
Slabă și palidă, pletele-i fîlfîie
Pe oseminte ;
Barba îi tremură, dinții se cleatină,
Muge ca taur ;
Geme ca tunetul, bate cavalele
Ca un balaur.
O, ce de hohote ! rîseră demonii,
Iadul tot rîse !
Însă pe creștetul munților, zorile
Zilei venise.

Sînt numeroase poeziile risipite prin felurite colecțiuni și care nu se pot așeza sub nici o de-

finițic, compuneri erotice, dedicații, plîngeri patriotice. Nici una nu are vreo valoare deosebită. *O noapte pe cal* e un amestec de Musset cu Bürger, în stilul de badinerie din *Namouna* și *Mardoche*, fiind vorba chiar de o femeie Dumnezeu și Drac totodată. Un om de lume răpește călare o frumusețe din București, care după trei luni fuge, în același chip, cu un altul, plictisită de monotonia vieții la moșie. De unde amărăciune misogină. În timpul cavalcadei, eroul, trecînd pe lîngă o biserică, unde ar fi fost îngropată soția lui Țepeluș Vodă, povestește răpitei istoria doamnei otrăvite de vodă pentru vina neadeverită de a-și fi dat inima unui rob.

Febrilitatea senzualității e cu adevărat bolnăvicioasă :

Culegeți, culegeți florile anilor,
Pînă ce mîinile nu amorțesc !
Sărutați, sărutați pînă ce răsuriie
Pe buze tinere încă-nfloresc !...

Și aici cavalcada formează partea tare a poeziei cu ceva vitejesc pe alocurea, însă metoda a devenit mecanică și plictisitoare :

Ura ! — a ! iacătă-i, repetau oamenii
Ce călări după noi iute-au sosit.

Abia o imagine răzleață :

Maria era udă de ploaie ; semăna
Venusa grațioasă ieșind din sînul mării

este în modul adevăratei arte. Popularele lui Bolintineanu sînt de o rară copilărie. Între Fluturel și Viorica se leagă acest leșinat dialog :

— Viorică, lică,
De-ai fi bunicică,

Scanned with OKEN Scanner

Cît eşti frumuşică,
Tu m-ai ospăta
În foiţa ta !
— Du-te, Fluturel
Mîndru, mititel.
Cu-aripă pestriţă,
Cu puf pe guriţă,
Flutur răsfăţat,
De flori sărutat,
Căci mi-i săruta
Cu guriţa ta.

Un cioban moare subit de emoţie cînd găseşte pe iubită şi cade de-a rostogolul pe „costişoară“ după ce-a cîntat această arie ridiculă :

Crivăţ, crivăcior,
De o fi să mor,
Pe acest colţişor,
Să aduni cu drag,
Subt un verde fag,
De prin colţişoare
A mele-oscioare !

Compunerile prin care numele lui Bolintineanu a pătruns în cărţile şcolare şi şi-a cîştigat o reputaţie dăinuitoare sînt *Legendele istorice sau Bătăliile românilor*. Poeziile acestea care au înflăcărat cîteva generaţii au părut în urmă aşa de mecanice, încît parodiile ce s-au făcut pe socoteala lor apar tot atît de izbutite ca şi originalul şi uneori originalele înseşi pot fi luate drept parodii. La început se face o scurtă expoziţie a situaţiei :

Ca un glob de aur luna strălucea
Şi p-o vale verde oştile dormea.

Într-o sală-ntinsă printre căpitani
Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.

Scanned with OKEN Scanner

Pe dată, apoi, eroul ține o cuvîntare în care sar în ochi opiniile autorului însuși despre momentul istoric respectiv :

— Dragii mei ! Iertați-mi astă lăcrămioară !
E o slăbiciune de care roșesc
Toți cîți au un suflet tare, bărbătesc ;
Însă sînt minute cînd natura cere
De la cel mai tare partea-i de durere...
Astăzi poci să număr mai la nouă ani
De cînd noi ne batem cu atîți dușmani.
Este adevărul... am făcut, în lume
Neamului acesta cel mai mare nume.

După sfîrșirea discursului, vine încheierea epică, tipică prin viteza ei :

Dup-aceste vorbe, Ștefan strînge-oștire
Și-nvingînd păgînii 'nalță-o monastire.

Din acest plan Bolintineanu nu e în stare să iasă niciodată, așa încît legendele lui se compun dintr-un număr mic de situațiuni, din care cea mai învederată este „benchetul", împrejurare în care se pot ține cuvîntări :

Dar pe-un vîrf de munte stă Mihai la masă
Și pe dalba-i mînă fruntea lui se lasă ;
Stă în capul mesei, între căpitani.

Oratorul face uneori, după discurs, un gest simbolic :

Zice, și arată un paner de aur
Unde închisese gingașu-i tezaur.

*

Zice, aruncă cupa și o sparge-n trei.

Scanned with OKEN Scanner

Discursul însuşi are un program statornic, ideologiceşte plin de patriotism şi democratism şi din acest punct de vedere perfect lăudabil. Întîi se glorifică noblețea morală a românului :

Unde este timpul cel de bărbăţie
Cînd murea românul pentru-o datorie !

Oratorii profesează liberalismul, respectul pentru onoarea cavalerească şi pentru opinia altora :

Căci românul încă ştie a se bate
Şi urăşte viaţa fără libertate.

*

Prinşii fie liberi ! au cuvîntu-mi dat.

*

Mircea se-ndreptează iute către ei :
— Respectaţi solia, căpitanii mei !

*

Cel ce de la cîrmă bate-ntr-un popor,
Este-o răzbunare, nu cîrmuitor.

*

Bulevard umanităţii
Fuse ăst popor român ;
Sabia creştinătăţii
Azi o frînge sub păgîn.

Discursurile sînt presărate cu sentințe (adesea simple jocuri filologice) şi cu profeţii :

Dar înţelepciunea făr-a cuteza,
E ca cutezarea făr-a cugeta.

*

Cel ce-i mai aproape de mormîntul său
La ideea morţii tremură mai rău !

*

Cela ce se bate pentru a lui țară
Sufletu-i e focul soarelui de vară.

*

Unde tronul poartă uri și răzbunări,
Moartea se așează p-ale sale scări.

*

Viitor de aur țara noastră are
Și prevăz prin secoli a ei înălțare.

Și în distribuția persoanelor, Bolintineanu aleargă la situațiuni convenționale, de un gust nu rareori naiv. În afară de „benchet", găsim cercul aulic cînd sînt la mijloc bărbați :

Domnu șade-n sala cea de sărbătoare

și „ghirlanda", fiind vorba de „dame" :

Împrejuru-i tineri, cavaleri veghează ;
O semighirlandă damele formează.

De reținut la tot pasul interogațiunile și exclamațiile :

Unde este timpul cel de vitejie ?
Timpul de mari fapte, vai ! n-o să mai vie ?

*

Fiul meu cel june ! voi români doriți !
Moartea mă culege dintr-ai mei iubiți !

Sub raportul industriei poetice rămînem izbiți de monotonia și chiar copilăria mijloacelor. Compararea cu cîteva flori, asta se cheamă o imagine :

Regele Lehiei are surioară
Tînără frumoasă ca o rozioară.

Scanned with OKEN Scanner

*

Plînge și suspină tînăra domniță,
Dulce și suavă ca o garofiță.

*

Ochii săi albaștri ard în lăcrimele
Cum lucesc în roă două viorele ;

*

Ea îl dă, și fața ca un frag cocînd
Rumenă surîde drăgălaș și blînd.

Mai adesea un adjectiv ajunge : *suav, dalb* (folosit cu un conținut foarte șters), *dulce, drăgălaș, splendid, voios, argintos, auros, tînăr, pletos, rumen, frăguit, ferice.* Cînd poetul inventează ceva mai deosebit, cum e imaginea lunei în chip de glob sau de fluviu de aur, atunci el este evident mîndru și pune versul în bună perspectivă.

Lexicul și gramatica lui Bolintineanu zugrăvesc o epocă ce-și închipuia poezia ca o nemărginită licență cu privire la limbă. *Ceană* (geană), *serv, mărire* (măreție), *zee* (azi acceptat), *miniștri (slugi), popol, fiie, cadaver, lachii, nicovan* (nicovală), *surfasă, fiitor, misie, spoliu, venitor, providență, răzbună* (răzbunare), *enemici, spiculi* (oglinzi), *aură, donnă, indiferire* (indiferență), *înaintire, măcelare,* iată cîteva libertăți mai tipice. Prin schimbarea accentului poetul zice *oaspèții, bătălii, filòsof,* iar prin remetatizare *formoseţe.* Cîteodată e schimbat genul : *saric, chini, elit, glumi, tezauri, cerii, imagin, frunzi, langor.* În declinare, se constată obișnuitele pe atunci suprimări ale propoziției la genetiv : *Cu puterea dalbă sufletelor lor, Vorbele-nțelepte domnului mintos, De lumina albă sufletului său.* Adjectivele și participiile ciudate abundă : *fu-*

gos, aură, smeurită, înţărînată, frăgior, dolorată, rident, formoase, turburoasă, turbide, eschisă, unele fiind obţinute prin afereză *(preunate, necat, josite, seninată, nobilaţi, velite, durerate, furiate, tristătoare),* prin sincopare *(demembrate),* printr-un adaos protetic *(astrînsă, înfioros),* prin schimbarea prefixului *(înfemeiaţi, întrepletită).* Acordul între substantiv şi adjectiv e sfărîmat *(plăceri molateci, fapte nobili, jertfe demni).* Dar verbul mai cu seamă e forţat prin schimbarea sufixului *(să aminte, se degradă, preurmă, m-atristă, ciulă, rostogolă, ne-aminte, întună, singurează, temperă, se-nverşunesc, să urme, reîmbărbătesc, respîndă),* printr-un prefix *(reaflă, repere, se realţă, resecer, delasă, indivină, se-ntr-omor, preurseşti),* prin afereză *(prăştie, turnă, conjură, pare, singurează),* prin schimbarea prefixului *(atristă),* prin sincopare *(amut=asmut),* prin schimbarea accentului *(să merìte, ràdem),* prin suprimarea (dealtfel, documentată) a reflexiunii *(au născut=s-au născut),* dar, mai ales, prin ignorarea acordului gramatical (cavalerii *trage,* ei *decide, cei ce iubeşte,* salele *răsun,* ei se *cert,* voci *blestem,* ei *herăstrez,* fiului lui Mihai îi *ţiu* un limbaj). Verbe ca *a nemuri, aură, pasă, inimează, se scură, se re-nvieţuiesc,* adaogă şi ele o notă particulară. Găsim printre verbe neaoşele *cătinel* şi *încaltea* şi născocitul *în avute* (în dar.)

Legendele au trezit un interes extraordinar prin patriotismul lor focos şi prin strania lor muzică. Bolintineanu rămîne şi azi un poet fragmentar remarcabil şi o bună operă de izolare dă o colecţie surprinzătoare de instantanee poetice. El este întîiul versificator român cu intuiţia valorii acustice a cuvîntului, care caută cuvîntul pentru ceea ce sugerează dincolo de marginile lui noţionale şi face din vers o singură

Scanned with OKEN Scanner

arie. Bolintineanu e auditiv şi mecanic, şi de asta duce mai aproape de poezia modernă. El are un fonetism studiat care traduce ideea poetică direct, fără asociaţiuni. *Vestitele versuri :*

Un orlogiu sună noaptea jumătate
În castel în poartă oare cine bate ?

sunt, dacă alungăm nedreapta deriziune cu care au fost stigmatizate, foarte bune versuri. Sincoparea cuvîntului *orologiu,* spre a suna mai rotacizant, terminaţiunile metronomice *tate-bate,* întrebarea obosită ce indică neaşteptarea nici unui element turburător, dau rîndurilor un ce horcăit, cavernos, o cadenţă de maşinărie, care însă vine din fonetismul psihic, nu din ritmica exterioară a stihurilor. De aci va învăţa Eminescu să analizeze subconştientul. În afară de simţul acustic, Bolintineanu posedă plastica dinamică, însuşirea de a strînge într-o linie răsucită toată virtualitatea unei mişcări. Tăiate, unele versuri apar ca nişte momente în perpetuă desfăşurare cu capetele infinite. Ba chiar virtutea de căpetenie pare a fi aceea de a izola un gest sau un obiect pe o pagină albă, ca într-un studiu pregătitor de pictor, făcîndu-l etern, inexplicabil. Se înţelege, însă, că dacă restituim fragmentul poeziei, totul e înecat în zgomotul asurzitor al întregului. Iată un sunet izolat şi o armată rărită în liniştea depărtărilor :

Trîmbiţa răsună sus pe coasta verde ;
Armia lui Ţepeş printre brazi se perde ;

un clinchet neaşteptat de săbii :

Ei se bat în spade — spadele se frîng ;

o repede mișcare epică :

Ei descalecă atunci amîndoi ;

o călărire sempiternă :

Pe un cal ce mușcă spuma în zăbale,
Printre zi și noapte, el își face cale ;

o luptă monstruoasă între un braț și o mie de brațe :

Singur el se luptă în acele văi
Unde mîna morței a călcat pe-ai săi.
Dar sub mii de brațe trebuie să cază ;

o fabuloasă plutire aeriană :

Și în umbra nopții armăsaru-i zboară
Ca o-nchipuire albă și ușoară ;

plescăirea repede a căderii unui corp în apă :

Cei ce îi preurmă se opresc pe maluri ;
Dar Mihai cu calul se aruncă-n valuri ;

un om pierdut în dimensiunile lungi ale unei săli :

Într-o sală întinsă printre căpitani
Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani ;

un zgomot uniform de arme :

În murmură surdă vorbele-i se-neacă
Cavalerii trage spadele din teacă ;

Scanned with OKEN Scanner

un spectacol nocturn :

Dar pe lungul apei, pe costiș, întins
Miriade focuri unguri-au aprins ;

un ecou alergător :

Mai departe caii nechează duios ;
Codru după codru sună zgomotos ;

o trosnitură de copaci rupți :

Dar cum în suflarea negrei vijelii,
Arborii rezistă cîteva minute
Apoi își sfărîmă crăcile bătute ;

un cal nestatornic :

Calul se aduce ; suflă, bate, sare — ;

o luptă de săbii accelerate :

Spadele lucesc la soare,
Se-nvîrtesc necontenit,
Se lovesc fulgerătoare ;

sosirea unui cavaler :

Pe un cal cu coama plină
Iată, vine-un cavaler ;
Fața-i arde de lumină.

Versurile abia sînt încăpătoare pentru mișcarea ce se dezlănțuie din ele și se propagă apoi în imaginație. Se pot cita numeroase fragmente admirabile :

Trece înainte pe un cal în joc,
Ce vărsa din ochii-i flacără de foc.

Scanned with OKEN Scanner

*

La aceste vorbe, junele frumos
Coifuri își aruncă, păru-i cade-undos.

*

Spre o apă lată calul s-a-ndreptat ;
De maghiari războinici fuge-nconjurat.

*

Amîndoi pe cai s-aruncă
Și prin noapte zbor.

*

Printre noapte ploaie, tunete de foc ;
Cu cinci mii de roșii el își face loc.

*

Un boier îi zice : — Doamne ! mulți mai sînt,
Mulți se varsă turcii pe acest pămînt.

*

Oameni puși să sune, prin adînci păduri,
Sună din cimpoaie, buciume, tamburi.
Turcii stau și-ascultă larma depărtată.

*

Un pilot cu minte prin furtuna tare
Nu desface toate pînzele ce are.

*

Printre stînci rîpoase, prin adînci strîmtori,
Unde urlă apa.

*

Într-o mantă neagră el e coperit
Și e trist ca plopul ce s-a desfrunzit.

*

Cîntărețul tace ; dar harpa întună
Și de dulci armonii palatul răsună.

Scanned with OKEN Scanner

*

Oltul varsă-n noapte gemete adînci,
Îngînînd vulturul, pe tăcute stînci.

*

Auziţi ăl vuiet dincolo de plai ?
Sunete de trîmbiţi, nechezări de cai ?

*

Strigăte de oameni, uruiri de care,
Şoapte prelungite de-arme şi fanfare,
Neamuri peste neamuri vin, se grămădesc.

*

Cum deşiră corbii cadaverii morţi,
Popolii-mpărţi-vor membrele-ţi zdrobite,
Cărnurile tale pe-oasele-ţi tocite.

*

„Nobilă fecioară ! ale mărei valuri
Fac mai mare zgomot cînd ajung la maluri".

*

Intră printre rînduri pe un cal nebun
Ce vărsa pe nasuri flacără şi fum.

*

Rîndul se răreşte. Fîlfîiesc stindarde,
Strălucesc la soare, săbii, alebarde.

*

Astfel se zăreşte peste-un moşoroi
Alergînd furnice după repezi ploi.

Cîteva încercări de poem epic masiv, de epopee chiar, nu puteau să izbutească prin însuşi metodul muzical ce se potriveşte numai la timpurile mici. *Andrei sau luarea Nicopolului de români* împrumută din istorie numai figura hatmanului Udrea, care bătu Nicopolul sub Mihai Viteazul. Restul, adică aproape tot, e fantezie. Andrei pleacă la luptă, luîndu-şi rămas-bun

Scanned with OKEN Scanner

de la Maria, „fetiță" „drăguliță", „cu verzi ochișori". La Nicopoli, „Bubulica", fata pașei, se îndrăgostește de viteaz și el o scoate din seraiul în flăcări. După război, bogat și cu nume, Andrei pleacă în Moldova să afle pe Maria, însoțit de un june rob negru, care nu e decît Bulbuli. În Moldova apele curgeau în „lăcrămiori", pasărea cînta speranța, iar cîrsteiul se scălda în rouă. Iașul apare ca o cetate asiatică :

Asupra cetății se-nalț tristătoare
Vechi turnuri cu formă înspăimîntătoare :
Ca geniuri triste cetatea domnesc.

La casa Mariei se aude zgomot și veselie și Andrei, aflînd cu uimire că iubita lui e mireasă, cade jos trăsnit (acest fel de moarte i se pare lui Bolintineanu sublim). Mai tîrziu, pe străzile Iașului, se întîlnesc două alae, al nuntașilor cu Maria și al mortului însoțit de Bulbuli, care va fi găsită mai tîrziu fără viață pe mormîntul eroului. *Sorin, legendă muntenească,* are la bază o neînțelegere amoroasă. Sorin iubește pe Fiorița, fără corespundere, și Smaralda, „junǎ copilă", pe Sorin, așijderi. Ghina vistierul, om pocit și rău, monstru hugolian, dorind și el pe Fiorița, propune domnului Mircea uciderea lui Sorin și a lui Filip, logodnic al fetei, laolaltă cu alți boieri pe care domnul plănuia să-i asasineze la ospățul nupțial. Vine și ceasul nunții la curte, cu danț, găteli baroce, „lachii" și public anacronic, printre care și o „marchiză scăpătată" (în Muntenia și pe vremea lui Mircea Ciobanul !). Intenția de humor devine la Bolintineanu trivialitate :

Dar printre toate una, și junǎ și frumoasă,
Soția unui Stroe ce-era biv vel spatari,
Dar rea, nesuferită, zuleară, vanitoasă ;

Scanned with OKEN Scanner

Crezîndu-se născută de neamuri foarte mari ;
Natura însă-i dase o formă foarte rară
Diametral opusă cu caracterul ei.

Sorin, generos, salvează de la măcel pe Fioriţa şi pe Filip, cari pleacă în Moldova „voioşi şi mulţumiţi". *Traianida* e o „epopee" în VII doine, dedicată ardelenilor. După invocare şi o expunere a situaţiei politice, cu totul prozaică, urmează sacrificiul făcut de regele Decebal în templul zeiţei (de fantezie) Eudocia, unde se vede sforţarea de a inventa o mitologie dacoromană cu un Fosforos, zeu al războiului, şi totodată Făt-Frumos-Luceafărul, zeu al amorului. Descrierea templului e încurcată. Zeiţa e prezentată statuar, ucigînd un taur cu un pumnal de aur, dar pe murii capiştei mai sînt şi alte simulacre asemănătoare. Un zeu, care e un soi de Mithra, călăreşte pe un taur negru, alte reprezentări simbolizează felurite momente astronomice. Decebal trimite un mesager (omorît cu suliţa) la Zamolxis, în muntele zeilor (dacii erau însă, pe cît se ştie, monoteişti) Cocaion, unde Eudocia, probabil o simbolizare a Daciei, dar şi a Soarelui, căci are pe umeri pe Zoril şi pe Murgil, zorile şi seara, deschide porţile. Mesagerul e primit de toţi zeii. Idoli şi idole stau pe estradă de aur. Eudocia, un fel de Caron şi în acelaşi timp de Freja, aduce sufletele pe care Zamolxe le judecă dîndu-le noi forme pentru că el e pitagorician şi se bizuie pe numărul mistic şi pe migraţiunea sufletelor, precum spune :

Unindu-se,
O zei, cu numărul soţ unitatea,
Naşte din sine-le viaţa, armonia,
Rod al neantului, umanitatea
Corpul şi sufletul doă sînt, zeilor.
Sufletul omului e despărţit ;

Scanned with OKEN Scanner

Partea cuvîntului ș-a necuvîntului.
Sufletul omului e nefinit.
Trece la soarele vieții sub formele
Noi ce le capetă prin încetare,
După cum merită pentru păcatele
Și rătăcirile ce-n lume are.

Dealtfel Bolintineanu, căzut în ispita falacioasă a spiritualismului și care credea personal în nemurirea sufletului („Nu este efect fără cauză, nu este lucrare, fără un autor") ; și-a schițat bizara-i mitologie în *Dacia, zeii Daciei (Albina Pindului,* I, 1868). Acțiunea e complicată : miraculos păgîn, intrigi amoroase puse la cale de Eudocia, care e și o Veneră, în interesul superior al patriei, prezentări de barbari, banchete, cîntece, discursuri. Regina Tilia a iasigilor se îndrăgostește de Decebal, Lazea, sora lui Decebal, e destinată a iubi, diplomatic, pe romanul Masiam Levian. Vedem pe Muma Pădurilor, zee a căminului, pe Ursite, pe sarmații cu păr și fețe roșcate, înveliți în solzi de fier pe tot trupul, așa cum arată Columna lui Traian, pe dacii care intră în luptă goi și cu paveze. Mai aflăm că răsurile sînt vergine moarte în ziua nunții, pădurile armii care n-au aruncat armele, iar tufișele armate fugare. Poemul merge încîlcit, pe un principiu excesiv acustic și onomatopeic, plin de neadevăruri istorice și de bizarerii, fără creațiune de oameni și de scene epice, într-o limbă mai mult ca oricînd siluită. Bolintineanu a refăcut și sfîrșit poemul, în 7 cînturi, în metri variați, absorbind și o parte din prima redacție. După intrarea lui Traian în Sarmisegetusa, Decebal merge la Vezura, regele iasigilor, a cărui soție Tilia iubește pe regele dac („Tilia sînt. Te iubesc ! Flacără arde în sufletu-mi !"), pricină de duel între cele două căpetenii. Vezura scapă,

Scanned with OKEN Scanner

în noapte, Decebal pleacă în Sarmația, cu cavaleria, călăuzit, din ordinul lui Zamolxis, de zeița Tubeta, doamna Frumoaselor în număr de nouă (niște sirene care cu fluierul ademenesc cîte un june și-l țin sclav nouă ani) la cele șapte iaduri și la cele șapte raiuri. Drumul la iad e într-o prăpastie și oroarea e mult mai acustică :

Turma idolilor cată la suflete,
Rîde cu hohote, idoli lovesc,
Fluieră idolii, fluier balaurii,
Și cu aripile lor tropăiesc.

După aceea Decebal pleacă în Sciția :

Decebal treheră locuri sălbatice,
Merge spre Tanais care desparte
Vechea Sarmație de țeara schythilor.
Ochii pe luncile vede departe
Cîmpuri sălbatice fără de margini,
Fără de arbore, tufă sau păr.

Îi ies în cale cete de sauromați cu cojoace de piei sălbatice și cu sulițe lungi de fier. Prins și dus la Taurida, Decebal scapă de sacrificare prin Tilia, al cărei tată e regele Aval. Împreună cu acesta, regele dacilor pornește pe mare cu trei sute de nave :

Trei sute navele întinzînd velele,
Mișcînd lopețile sparg albul val.

Din păcate, Eudocia susține pe Traian și obține de la Zamolxis ca Decebal să piară, însă vitejește, spre a se urca apoi la cer. Decebal și Tilia mor împreună de spadă ; soția sa, Ezis, cu fiul beau venin.

În schimb *Conrad*, poem byronian de tipul *Childe Harold*, cuprinde foarte frumoase ver-

Scanned with OKEN Scanner

suri. Eroul contemplativ e un tăcut, cu „purtări și maniere bune", un dandy melancolic, plin de „*cugetări amare*" care nu-și găsește locul și rătăcește după itinerariul călătoriilor lui Bolintineanu în Arhipel, în Siria, Egipt, oprindu-se în fața ruinelor, scoțînd mari strigăte de deznădejde și proferînd nume sonore :

Sesostris, Amenophis, Setos, Ramese voi care
Ați fost înălțătorii acestor mîndre-altare,
Veniți voi cîteodată prin aste galerii,
Prin care gem în noapte sălbateci vijelii,
Prin templuri, prin palate, și numărați voi oare
Columnele superbe ce stau tot în picioare ?
Și basele reliefe, și obelisci măreți,
Și-ați plîns voi de schimbarea ce-aice revedeți ?...
Ce fuseră ăști popoli titani de mai nainte
Ce își făceau atuncea palate, porți, morminte
Atît de colosale trecînd prin mii de ani ?
Nu ei, dar al lor geniu fu geniu de titani...
Pe marele ruine, prin săli, prin galerii,
Pe sub columni, s-arată fantasme, oameni vii,
Ce fac aici locașul cu scorpiile rele,
Și par că sînt o formă a viținrilor grele,
A crimelor, făcute de cei ce nu mai sînt,
Ce au rămas cu lutul în urmă pe pămînt...
Cînd treci de cataracte, prin cari mîndrul rîu
Se varsă și mugește sub ne-mblînzitu-i frîu,
Se-nalță niște măguri de mari stînci curonate...
Adio tu, Siena, și tu, Elephantidă,
Ombos, Edfu ! Vedere măreață și splendidă,
Cu cele doă templuri necate în nisip,
Hermontes, cu palate ce timpii le risip.
Elatia de care Plutarc aduce-aminte,
Esneh cu zodiacul ! — Adio, mari morminte
De civilizațiune, de populi vechi, titani,
De fapte mari, de crime, de sclavi și de tyrani :
Această moștenire ce lasă din vechime
Tot secolul ce trece la secolul ce vine...

Scanned with OKEN Scanner

Dramele lui Bolintineanu *(Cleopatra, regina Egiptului)*: „Sînt raporturi între istorie și istoria noastră de astăzi"; *Ștefan vodă cel berbant, Alexandru Lăpușneanu, După bătălia de la Călugăreni, Ștefan George vodă sau voi face doamnei tele ce ai făcut tu jupînesei mele; Mărirea și uciderea lui Mihai Viteazul, Mihnea-vodă care-și tăia boierii, Postelnicul Constantin Cantacuzin, Brîncovenii și Cantacuzinii* etc.) sînt nule și bizare. Ștefan cel berbant, fiul lui Petre Rareș, seduce pe Adina, ținîndu-se apoi cu alte concubine. Adina înnebunește, shakespearian, și divaghează („Ce ciudate lucruri, sînt și nu mai sînt !... Harpele răsună... ascultați eu cînt"). Doamna Ruxandra nu mai este timida din nuvela lui C. Negruzzi, ci o patrioată care ține Lăpușneanului discursuri: „Nefericit este acel neam care caută fericirea lui în legătura unei familii ! fericirea sa, un neam demn de viață, o caută pe cîmpul de război cu armele în mînă..." Domnul deliează ca și Macbeth: „...Nu sunt nebun, nu sunt aiurit de friguri, dar văd sînge..." Mihai Viteazul e salvat, după bătălia de la Călugăreni, de Linița cîrciumăreasa, care, patrioată și ea, predă conjuraților pe bărbatusău în locul domnului. Intriga din *Mihai Viteazul condamnat la moarte* e fără noimă. Alexandru-vodă iartă pe osîndit și-i propune o politică de eliberare: „De acum trecutul depărtat să fie ! Să lucrăm să scape țeara de robie".

Un număr de monografii în proză: *Viața lui Traian August, fundatoriul neamului românesc, Viața lui Vlad Țepeș, Viața lui Mircea cel bătrîn, Viața și faptele lui Ștefan-Vodă cel mare, Viața și faptele lui Mihai Viteazul*, răspund integral noțiunii actuale de „biografie romanțată" și sînt azi cu neputință de citit. Existența eroului e urmărită cronologic și pe toată durata vieții, cu pretenții informative și chiar cu aparat

Scanned with OKEN Scanner

critic. (Bonfiniu, Chalcondylas, Engel, Dlugosz, Dogiel, Hammer, Thurocz etc.) Narațiunea documentară e înfrumusețată cu dezvoltări epice de fantezie, cu dialoguri inventate, cu intrigi tratate nuvelistic, care însă n-au nici un temei istoric. Se mai adaugă considerații politice și predici patriotice, fiindcă autorul își închipuia că face operă înaltă de filozofie a istoriei și de etică națională. Urmînd pilda lui Bălcescu și a lui Odobescu, Bolintineanu folosește larg bibliografia cronografică. Stilul e al unui Negruzzi tenebros, descărcat de pictură. Vlad Țepeș dă ordin să se îngroape la Tîrgoviște un „cadaver misterios". Noaptea în casa lui Ștefănuță stolnicul intră „mai mulți oameni cu aer misterios", și scriitorul ne invită să-i „urmăm înuntru", se discută despre „guvern" și boierii se decid să trimită Domnitorului *„o deputăție"*. Într-o rizibilă poliloghie politico-ideologică, autorul comentează intențiile voievodului : „Vlad Țepeș nu era un tiran de întîmplare. Era un revoluționar, avea o idee : era un reformator. Avea un scop, să clădească ; mijlocul său a clădi era fatal, crud, uricos, nefolositor ; dar scopul său era mare. Spiritul revoluțiunii era spiritul său."

Vlad dă un banchet, la care cîntă muzica și se țin „toaste". Masa e „splendidă", vitejii se iau la întrecere într-un fel de tournoi și cavalerii joacă dulapul. Urmează înțeparea invitaților. Deodată Bolintineanu face un excurs asupra despotismului, deosebindu-l de tiranie și citînd pe Du Rosier, Voltaire, Reyneval, Helvétius, Daunou, Mably, Boulanger, la Bruyère. Paginile au pretenția de aluzie fină : „Aveam a mai vorbi de despotismul ministerial. Acest despotism cade pe nație și pe tron de multe ori deopotrivă." Într-o „noapte întunecoasă", boierii conspiră în contra lui Mihai : „Să ne luăm după

Scanned with OKEN Scanner

acești oameni", propune autorul. Deodată, în miezul unei adunări de boieri conspirativi, apare Mihai. În tabără ține oștirii un mare discurs : „Ostașii mei ! Zioa aceasta este mare, căci lupta noastră este de acelea ce va trăi d-a pururea în aducerea-aminte a urmașilor ! sînt sigur că o să învingem... ș.a.m.d. Domnul are un fel de parlament „în sala de la Mitropolie", unde luau parte la „dezbateri" „deputații", cărora vodă le zice „fraților", lăsîndu-se și „aplaudat" :

„...Fraților, zise el, să vă mai descriu starea țării din pricina împilărilor acestor haite sălbatice este de prisos. Cine din voi nu a simțit acest bici, în onoarea, în averea sa ?... V-am chemat să vă spui că a sosit ziua să scuturăm jugul turcilor... (aplauze frenetice răsunară în adunare)..."

Cu greu se poate închipui o amestecătură mai barocă de anacronisme, trivialități, teorii și foiletonism. Un fel de nuvelă istorică, *Ștefan cel Tînăr-Vodă* (eroi secundari : Hatmanul Arbore, Cărăbăț), deși cu mai multă ficțiune, nu e mai puțin naivă.

Romanele *Manoil, Elena* nu sînt chiar așa de imposibile cum ne-am așteptat. Ele se silesc să zugrăvească moravurile, cam cu prea multă dispoziție etică. Însă pentru viața mondenă, Bolintineanu are o aptitudine indiscutabilă. Convorbirile, într-o nepăsare impertinentă și măsurată, ale oamenilor de lume sînt adesea spirituale. *Manoil* este istoria unui tînăr care se crede iubit cu pasiune de soția unui moșier, Marioara, impostoare avînd legături cu cinicul Alexandru, ticluitoare de scrisori apocrife și mai tîrziu prostituată sub numele de „nebiruita". Blazat, Manoil joacă cărți, pierde averea și pe Zoe în favoarea unui general trișor, e acuzat de o crimă pe care n-a făcut-o, în fine absolvit.

Scanned with OKEN Scanner

Se căsătorește cu Zoe. Interesează critica ascunsă a vieții monahale din scena călugăririi a două fete, una suspinînd, alta indiferentă, încălțate cu colțuni albi, îmbrăcate cu cămăși de lînă, semănînd cu vestalele osîndite de druizi. Un peisaj alpestru (vîrfuri de munți cu niște piramide negre, stîncă pierdută în aburi, un brad rătăcit, un torent aruncîndu-se cu zgomot într-un lighean de granit) merită mențiunea. *Elena* prevestește vag romanele lui Duiliu Zamfirescu, tratînd suferințele discrete ale femeii fine silite să facă o căsătorie cu un om inferior. Înrîurirea balzaciană din *Le Lys dans la vallée* (citat chiar de autor) nu-i mică. Elena, mamă a unei fetițe, iubește pe Alexandru și e stînjenită de scrupule. Zoe, impetuoasă carnală care vrea pe Alexandru („Vino lîngă mine... Privește-mă... Sînt încă frumoasă... tu nu cunoști tezaurii de voluptate ce ți se oferă ; frăgezimea fecioarei tinere este palidă pe lîngă aceste fermece ; simțirile mele sînt înflăcărate..."), recurge la tot soiul de malignități. Introduce în societatea Elenei, spre a o compromite, un fost lacheu, fiu al unei țigănci. Un ofițer străin, mistificat de ea, îi taie părul : „Cei trei oameni îi desfăcură coafura. Părul ei neguros, încrețit și bogat, căzu rămînînd pe umerii albi." În cele din urmă tuberculoza curmă dificila problemă. Avem de-a face cu un roman de analiză, consacrat în totul pasiunii și, oricît de ieftine, intrigile de gelozie ale Zoei sînt un început de studiu al societății feminine. Interiorul casei lui Alexandru e somptuos : pereți de ștuc, plafon de lemn sculptat și aurit, zece candelabre de bronz, patru statui pe piedestale de granit roșu, zece oglinzi mari. Tavanul sălii de mîncare se sprijină pe 12 coloane de granit și pe 12 statui mitologice. Romanul *Doritori nebuni* prezintă o societate de tineri

Scanned with OKEN Scanner

conspiratori, în 1837 : Cheren, talie gigantică, o față mohorîtă cu trăsături neregulate, o frunte lată, părul lung și „revărsat pînă pe umeri". Vel, „un june cu veșminte simple, cu fața palidă și brună, cu ochi negri și vii", Edem, om ca de 40 ani, „scurt de talie, negru la față, cu ochi negri vii, inteligenți, cu o frunte mică, gura largă, buzele subțiri, mustățile rase ; era poet, filolog, ziarist, om de spirit, cu talent, discipol al lui Lazăr" (probabil Eliade), Luț, cu părul lung „ce-i cădea pe umeri", membru al societății *Regenerațiunii*. „Doritori nebuni — zice unul din ei — nu vor schimba niciodată natura omului, oricare ar fi prefacerile ce ar lua societățile omenești, omul va rămînea totdeauna o ființă fără scop, fără să înțeleagă, viața lui va fi totdeauna supusă unei suflări de vînt ; va rămînea egoist, invidios, înșelător, va rămînea om și va sfîrși într-un mormînt." De aci titlul. Se face descrierea Bucureștilor și a bisericii Oltenilor într-o parte care, ocupîndu-se de mișcarea lui Tudor Vladimirescu, prezintă pe ascendenții lui Dem, poet și fiul, crescut de cocoana Elenca, al Duinei și al unui erou de la 1821. Sîntem introduși și într-o ședință bufonă de francmasonerie la „societatea de regenerare". Pe Edem, care declară ca și Eliade, „urăsc tirania, dar mi-e frică de anarhie", îl reîntîlnim apoi la Alexandru Ghica. E deci un delator. Frecventînd „ciocoi", Dem este amestecat într-un conflict amoros și destituit din slujbă spre a fi înlocuit cu lacheul unei dame mari. Mamă-sa îl prevenise într-o scrisoare : „Nu alege societățile, nici nu disprețui poporul cel sărac. Tu știi, fătul meu, că cei mai frumoși trandafiri nasc și cresc din băligar." „M-ai insultat, o clasă aristocratică, — exclamă Dem — clasă fără viață și fără viitor ! dar va veni o zi cînd te voi goni cu biciul de la înăl-

Scanned with OKEN Scanner

ţimea ta, şi saloanele tele, şi moşiile tele, şi fetele tele le voi da slugilor tele.“ D. Bolintineanu voia în fond să dea o replică la *Ciocoii vechi şi noi* ai lui N. Filimon, însă romanul lui e fără miez realistic şi e de înţeles de ce a zăcut în uitare.

Ideile estetice ale lui Bolintineanu nu-s mai puţin interesante. Judecăţile asupra scriitorilor n-au, desigur, competinţă şi cultura ideologică e deficitară. Totuşi poetul se arată, înaintea lui Macedonski, preocupat de puritate şi de tehnică. Lui Gr. Alexandrescu i se face o critică curat formală, în sensul inefabilităţii sonice :

„Aceste versuri, de patrusprezece şi treisprezece silabe, încep cu o silabă scurtă şi cealaltă lungă. Aici nu se observă regula, începe cu scurte şi apoi lungi, cu lungi şi apoi scurte. Iacă măsura : ∪—∪—∪—∪, adică : *Eu nu îţi cer în parte*. Dar ce vedem ? Iacă : *După suferiri multe* sau : —∪∪∪——∪. Aceasta ucide armonia.

Versurile şchioapătă ca un cal lînced, rămîn în gît ; astfel sînt mai toate strofele, mai toate versurile acestui poet.

Forma nu trebuie neîngrijită. Cînd nu este formă, nu este nici cugetare ; partea plastică este necesară în poezie.“

1941

(Reprodus din : *Studii şi comunicări*, Bucureşti, 1966, pp. 25—67).

Scanned with OKEN Scanner

D. BOLINTINEANU

În 1847, cînd apare primul său volum de poezii, Bolintineanu era notoriu. Cu toate acestea, autorul își prezintă producerile ca inspirații ale copilăriei, nu prea solide, la care ține foarte puțin. Precauția era de prisos, deoarece culegerea îl reprezenta, la acea dată, în mai toate din laturile lui (afară de aceea a poeziei exotice — lucru explicabil, întrucît nu călătorise încă în Turcia și Asia Mică) : elegiacă, *O fată tînără*, religioasă, *Invocație*, macabră, *O noapte la morminte*, *Mihnea și baba* și eroică, *Mihai scăpînd stindardul*, *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare*, *Ștefan cel Mare și maica sa* etc. Ba chiar proporția legendelor epice indică orientarea apropiată a poetului către acest gen de poezie istorică și națională pentru care publicul era pregătit, prin publicațiile istorice ale lui N. Bălcescu și A.T. Laurian. Instrumentele îi sînt de asemenea formate în acest moment. Bolintineanu face parte din acea familie de poeți care-și găsesc de timpuriu formula sufletească și tiparul formal. Calapodul în care-și toarnă versul epic este endecasilabul, alternînd cu versul de 12 silabe, cînd rima e feminină ; versurile rimează pereche ; scurtimea versului și sărăcia

Scanned with OKEN Scanner

rimelor dau versului erotic al lui Bolintineanu acea țăcăneală de metronom, astăzi nesuferită, care n-a displăcut însă contemporanilor, nici n-a împiedicat răspîndirea ei neoficială, înainte de aceea didactică. Cînd adoptă însă alexandrinul de 14 silabe, propriu metricii române, ca în *Banchetul*, versul nu mai suferă de acea sacadare mecanică, lărgindu-și parcă, odată cu respirația, și cîmpul viziunii ; variația metrică, în aceeași poezie, e de efect. Al doilea tipar formal, împrumutat poate versului de tinerețe al lui Victor Hugo, polimetric, fluid, grațios, adaptat temperamentului senzual al poetului, reușește să se supună și dinamismului său. Să nu căutăm, așadar, pragul cel mai înalt al epicii lui Bolintineanu în legendele sale, cu metrică egală, ci în variațiile metrice :

Zmeul încalecă, fuge cu vergura,
Fuge pe vale ;
Calul se turbură ; zboară, se spumegă,
Mușcă-n zăbale,
Zmeu-i ia frînele, repede-i sîngeră
Coasta spumoasă ;
Calu-i se-naripă, fuge ca negura
Vijelioasă.
Cerul se scutură, munții se leagănă...
Brazii săltară ;
Cerul cu stelele, brazii cu stîncile
Se confundară.
Văile murmură, frunzele freamătă,
Aerul sună ;
Pletele verginei, sparte, sub aure
Scîntei la lună.
Însă la peștera stîncilor alpice
Calul atinge ;
Sforăie, nichează. Zmeul cu vergura
În umbră se stinge.

(Peștera muștelor)

Scanned with OKEN Scanner

Procedeul, în acest fragment, e frecvența verbelor și succesiunea rapidă a propozițiilor simple, reduse uneori la predicat ; epitetele au fost înlăturate aproape cu desăvîrșire ; calul și călărețul de basm, în goana lor, nu mai deslușesc elementele peisajului cosmic ; printr-o fericită obiectivare a viziunii, poetul tîrăște înseși stihiile în cavalcada vertiginoasă. Același dinamism, mai furtunos, a fost realizat de Bolintineanu în cunoscuta poemă de tinerețe, *Mihnea și baba*, cu aceleași elemente metrice.

Genul eroic a întreținut multă vreme popularitatea autorului. Legendele sale, cu motive din cronicari și îndeosebi din *O sumă de cuvinte*, prin ușurința mnemotehnică, au ținut loc de mic manual portativ al istoriei naționale. Cu indicarea cadrului cosmic, printr-o imagine memorabilă, de felul acesteia :

Ca un glob de aur luna strălucea

sau a unui decor, adeseori de ospăț, în care voievodul eroic, între căpitani, își desfășura elocința sublimă, poema nu întreținea printre auditori numai cultul trecutului, prin ilustrarea vitejiei ancestrale, dar și religia libertății, în numele căreia se înfăptuia epopeea condensată într-o bătălie. Bolintineanu e un propagandist al ideii de libertate, pe alte căi decît Bălcescu și Hasdeu, dar cu scopuri convergente. Numai așa se explică frecvența discursurilor, care servesc ca un fel de uvertură ideologică simfoniei bătăliilor. Locul comun al virtuților, centrate pe axa pasiunii libertare, a electrizat generația de la 1848, care și-a recunoscut în poezia lui Bolintineanu crezul politic și național. Stereotipia cadrului, a discursului și a bătăliei, precum și facilitatea tehnică au folosit în vremea lor, asigurînd poeziilor popularitate.

Scanned with OKEN Scanner

Talentul poetului nu și-a găsit terenul propriu nici în elegie, deși își datorase întîiul succes răsunător unei astfel de compuneri. Structura sa morală este aceea a unui senzual, în înțelesul larg al cuvîntului, care comportă, privit sub unghiul viziunii poetice, captarea universului prin simțuri și aptitudinea la încîntări perpetue.

Într-un grad mai înalt decît Alecsandri, a cărui faimă de „veșnic tînăr și ferice" l-a lăsat posterității ca exponent prin excelență al optimismului, Bolintineanu e poetul desfătărilor vizuale, acustice și tactile. Climatul firesc al alcătuirii sale morale e Orientul, cu natura luxuriantă și cu langori erotice. În *Florile Bosforului*, și-a aflat adevărata expresie temperamentală, cîntînd priveliștea care i-a dat cele mai intense plăceri, și femeile, cu o sensibilitate de poligam, niciodată blazat. Ca și în *Bătăliile românilor*, se resimte lipsa de invenție în poemele orientale ; poetul nu e un imaginativ, capabil să-și înnoiască temele, nici un erudit, care să și le găsească în texte nutritive ; notele date la sfîrșitul ciclului arată că-și împrospăta subiectele după cîte-i ajungeau la ureche despre moravurile de serai. Dar și în afară de culegerile cu teme orientale, de-a lungul întregii sale literaturi în versuri, Bolintineanu își răsfață viziunile de voluptate, chemînd și gustînd plăcerile, fără istovire :

Voi, tuleie aurite,
Ale soarelui ceresc !
Zori ! cît sînteți de iubite,
Cînd în umbră vă zăresc !
Cînd în noaptea ce se duce
Spargeți umbre ce se-ngîn,
Arătînd ninsoarea dulce
Pe-al fecioarei tînăr sîn !

Scanned with OKEN Scanner

Cînd aripele de flutur
Voi de rouă le zvîntați !
Și la focu-vă se scutur
De-al lor lanț ce fărîmați,
Cînd prin vise ușurele
Voi luciți și eu vă iau
Drept cosița dulcii mele,
Și din nou la somn mă dau ;
Cîte ori, o raze blînde !
Voi la rugă m-ați găsit.
Lacrimi revărsînd arzînde
Pentru cruda ce-am iubit !

(La Bălțat, Macedonele)

Citatul e exemplificator pentru susținutul elan din această odeletă către zori, întrevăzute cu ochi somnoroși și cu sensibilitate erotică în care nota toropelii e mai sinceră decît lacrimile de rigoare (fragmentul e luat dintr-un dialog păstoresc).

Într-o producție lirică abundentă, nu lipsesc accentele de suferință, fără de care nu s-ar recunoaște romantismul, cu convențiile sale, obligatorii măcar ocazional, indiferent de temperamente. Cînd Bolintineanu încearcă să înstruneze coarda elegiacă, lamartiniană :

Iar eu ca frunza ce-ngălbenește
Din zi în noapte fruntea înclin,
Și-al meu suflet rece, străin,
Nu mai adoară, nu mai dorește !

(Cîntec, IV)

ea apare oarecum străină de adevărata sa natură, care se exprimă mai veridic în viziunea precedentă :

Valurile de roze, mărgăritare,
Rîuri de aur și de briliant,

Ziua revarsă fără-ncetare
Din cornu-i vesel de amarant ;

Soarele dulce şi luminos
Întotdauna o să-ncălzească
Şi cîmpul verde o să-nflorească
Şi o să fie cerul frumos.

Totuşi, suferinţa ipotetică e bine formulată, în spaima acelui moment, cînd sufletul „nu mai adoară, nu mai doreşte“ ; poetul erotic este bine surprins în natura sa duală, de adorator, prevăzut cu senzualitate.

Problematica patetică nu duce la răspunsuri dezolate, chiar cînd cadrul şi tonul meditaţiei pregătesc în acest sens :

Colo sub o neagră stîncă
Geme rîul spumător ;
Pacea nopţii e adîncă,
Luna doarme pe un nor.
Şi-al meu suflet în tăcere
De-al său lut dezlănţuit,
Se întreabă cu durere
Viaţa ce i-a trebuit ?
Cine eşti ? ce-ţi pasă ţie ?
Unde mergi ? ce-ţi faci tu dor,
Frunzele în vijelie
Ştiu ce sînt şi unde zbor ?
Crede, crede şi iubeşte !
Iată, frate,-al tău ursit.
Şi cînd moartea te loveşte
Să poţi zice : „Am trăit“.

(Cine sînt, Macedonele)

Într-un moment de blazare politică, Bolintineanu se scutură de credinţele democratice şi

Scanned with OKEN Scanner

liberale, ca să fiarbă în acelaşi cazan, pe conducători şi poporul :

Nu-mi vorbiţi de-această lume,
Nici de domnii ce domnesc !
Osebirea este-n nume :
De-o potrivă preţuiesc.
Ca tirani să se mai vază,
Trebuie să fie sclavi ;
Un tiran e chiar mirează [oglindă !]
Unui popol de mîrşavi.
Cînd tiranul se precurmă,
Toţi se fac tirani măreţi !
Lumea este-o tristă turmă
Dată celor mai şireţi.

(Grija, Macedonele)

Corectivul tuturor grijilor e voluptatea :

Varsă, dulcea mea frumoasă
În paharu-mi vin de plai
Şi pe buza mea setoasă,
Sărutări născute-n rai !

(Ibid.)

Din iubire, poetul preţuieşte mai mult plăcerile materiale ; chiar şi arătările femeieşti din vis îl îndeamnă la voluptăţile clipei, drept corectiv împotriva morţii :

Toate astea-s pentru tine ;
Bea acum, căci rîndul vine !
Însă mîine să nu ceri
Să mai guşti tu noi plăceri.
Bea acum şi fii ferice !
Mîine moartea îţi va zice
C-un suspin amar şi greu :
„Astăzi este rîndul meu".

(Visul, Macedonele)

Scanned with OKEN Scanner

Obsesia morții este un motiv care adeseori străbate viziunile lui de lux și voluptate :

Oh, mîni a ta țărînă de vînt se va răpi !
Căci moartea stă ascunsă sub floarea ta d-o zi.
Alături cu lumina e umbra care zace.
Alături cu o stîncă, prăpastia se face !

(Rabie, Florile Bosforului)

Latura caducă a poeziei acesteia e o anume edulcorare, specifică poetului și recognoscibilă după frecvența epitetului *dulce*, care nu se sfiește să se repete în spații limitate, cu deliberare artistică :

Ea zice, și *dulci* lacrămi, de *dulce* fericire
În rîuri argintoase pe fața-i se înșir ;
Cu păru-i și cu vălu-i cusut cu flori de fir,
Ea șterge plînsu-i *dulce*, și *dulce* răsfățată,
Bărbatului ce plînsu-i răpește și îmbată,
Surîde și îi zice cu glasu-i îngeresc...

(Profira)

Cu totul caduce și imputabile de discreditul nedrept ce s-a abătut asupra totalității operei lirice bolintiniene sînt diminutivele, în a căror variație își cheltuiește poetul ingeniozitatea, ca să găsească asemenea specimene : *albioară, albișoară, albuliță ; gurișoară, guriță, gurică ; lilică* (de la lele) ; *junică* (de la june) ; *biulbiuliță* (de la turc. *biulbiul* — privighetoare) ; *norișor* (de la nor) ; *smărăndel* (de la smarand sau smaragd); *brădior* (de la brad) ; *cerbuleț ; căsucioară* (diminutiv la puterea a doua, de la căsuță) ; *cadînele* („harem cu cadînele", în care substantivul al doilea e nearticulat și rimează cu caicèle, alt diminutiv) etc. Ele fac, însă, parte integrantă din viziunea unui univers al voluptăților, în care

Scanned with OKEN Scanner

graţia şi farmecul sînt atribute ale fragilităţii, a cărei expresie gingaşă cere cuvîntul redus la scara diminutivă.

Poezia lui Bolintineanu s-ar surpa întreagă, dacă nu s-ar susţine pe simţul muzicalităţii, prin care întrece pe toţi contemporanii săi de dincoace şi dincolo de Milcov.

Versul elegiac merge citeodată de o nespusă puritate :

O inimă-ntristată ! ce dor adînc te-nconge ?

Cîte o elegie, cumulînd plîngerea pentru pierderea părinţilor şi a iubitei, învederează frecventarea lui Lamartine :

De lacrimi înfocate, vai ! genile-mi sînt pline
Şi mîna-mi acum rece pe harpă a-ngheţat ;
Străină-mi este lumea d-acuma pentru mine,
Căci ce-am iubit în viaţă ca visul a-ncetat...

Tot ce-am iubit în lume a încetat din viaţă,
Şi iarba primăverii subt pasu-mi s-a uscat ;
Al vieţii mele soare s-a stins colo în ceaţă
Şi anii mei de tineri în dor s-au întristat.

(XV)

Se pot izola numeroase versuri, de o rară valoare muzicală.

Şi murmura de ceruri ce trec pe unda mută...
De ce frumoasa-ţi frunte se-nclină întristată ?

(La Luiza)

Cunoaşteţi voi fecioara cu gene de eben
Frumoasă ca lumina splendidului Eden ?

(La d-la F.C.)

Scanned with OKEN Scanner

În aria albastră lumină luna plină
Și-neacă lunca verde în valuri de lumină.
Pe urmele ei dalbe se joacă flori de lună.

(Profira)

P-albu-i sîn cădea ușoare
Plete lungi de abanos,
Astfel corbul pe ninsoare
Lasă aripele-n jos.

(Cîntece, Copilul)

Vîntul suflă păru-i lung fluturător.

(Visul lui Ștefan cel Mare)

Ascultă plînsul dulce a celui ce-i ești dragă,
O, floare din Clisura, o vis desfătător !
Fă ca a ta zîmbire zîmbirea mea s-atragă.

(Lupta în pădure. Macedonele)

Cînd se scutură de șal,
Umerele ei oval
Luce ca o lună plină
Peste rîul de cristal.

(La ospăț, ibid.)

Armoniile eminesciene, din perioada maturității, sînt anticipate în mai multe rînduri :

Cu rotunda-i albă mînă
Învălește fața sa,
Unde trandafiri-ngînă
Cea mai drăgălașă nea.

(Cîntecul nunții in Castoria, ibid.)

Fugi, trecătorule ! pleacă-ți cătările
A nu le strînge
Flacăra ochilor ! căci înfruntările
Se spăl cu sînge !

(Românele din Cavaia, ibid.)

Scanned with OKEN Scanner

Însă gîndul meu se duce
Cătră tine ne-ncetat
Şi pe sînul tău cel dulce
Se dezmiardă legănat.

(La o păstoriţă necredulă, ibid.)

Cu *San-Marina* şi *Românele din Cavaia*, amîndouă din ciclul *Macedonele*, Bolintineanu îşi vădeşte acelaşi talent în prezentarea procesiunilor lente, pline de măreţie, aşa cum în *Mihnea şi baba* şi *Peştera muştelor* atinge treapta cea mai înaltă a dinamismului epic.

În *Macedonele*, poetul aduce aceeaşi culoare orientală ca şi în *Florile Bosforului*:

Pe vîrful unui munte văzut de la serai
Se-nalţă printre umbre al lunei disc bălai
Ca un turban de aur, vărsînd a sa lumină,
Pe unda încreţită d-a serii boare lină.

(Zioara, ibid.)

Rar încercată, satira nu-i prilejuieşte poetului decît o norocoasă prevestire a timbrului eminescian:

De vrei să-mi fii iubită, vin către ţărmul vieţii
În care tot e dulce ca visul tinereţii.
Şi acolo, o dragă, atît te voi iubi,
Cît rîul de plăcere în calea-i s-ar opri
Şi stelele în spaţiu ar fi tot voluptoase,
La ale gurii mele şoptiri armonioase.

Dar vai! a ta gîndire pe cînd eu îţi vorbesc,
S-avîntă după titluri ce visele-ţi răpesc,
Ş-amorul meu, o dragă, tu vezi, s-avîntă, zboară,
Rîzînd de bătrîneţea ce inima-ţi conjoară.

(La o damă română, 1851)

Scanned with OKEN Scanner

Bolintineanu ar fi reuşit mai bine în epistolă ; singurul specimen închinat lui V. Alecsandri, cînd cu numirea sa ca director al Arhivelor Statului, în care-şi mustră prietenul de părăsirea Muzei, este în întregime admirabil ; dacă ar fi continuat în acest gen, ar fi dat epistolei noastre un nivel poetic neatins de nimeni :

Decît să fii ministru, mai bine e să cînţi,
Un cîntec ce exprimă o-naltă cugetare,
Plăteşte-o lege nouă ce trece în uitare,
Ce-ţi pasă dacă unii într-altfel se gîndesc
În cercul de-ntuneric în care se găsesc.

În zborul său în secoli cu muzele uşoare
Şi de ţărîn-arhivei te şterge pe picioare...
Ia lira ta de aur, de roze semănată ;
Ia-ţi fluierul d-ivoriu şi cîntă înc-o dată :
Îmbată-ne de fumul suavei poezii,
Pe cînd ambiţioşii visează la domnii !
Nu este nici un bine a fi în lume mare :
Înaltul arbor cade l-a vîntului suflare ;
În vîrful naltei stînce ce-şi pierde fruntea-n nori,
Nu nasc mai niciodată suave mîndre flori.

(Lui V. Alecsandri)

Prevăzut cu mai mult autocontrol, poetul atît de dotat muzical şi atît de simţitor la splendorile lumii şi ale peisajului, precedînd prin aceste însuşiri pe Eminescu şi pe Macedonski, ar fi lăsat o operă durabilă, iar nu fragmentară ; invidiosul G. Sion, în prefaţa ediţiei postume, greşea în afirmarea că politica ar fi fost cauza decadenţei sale poetice ; facilitatea de totdeauna a lui Bolintineanu trebuie căutată nu în răsunetul inspiraţiilor sale care l-a scutit de orice critică, în viaţă, ci în lipsa unei conştiinţe artistice.

Scanned with OKEN Scanner

Din proza lui Bolintineanu, viețile romanțate și dramele istorice sînt neglijabile. În *Călătorii*, limba e împestrițată cu franțuzisme : *renseignement*, *betiză*, *punezii* (păduchi), *aplicare* (străduință), *fonderie*, *filatură*, *asiză*, *citernă*, *cază*, *tertră*, *abatere* (descurajare), *creație* (creatură-femee), *pretresă*, *comitesă*, *consulesă*, *surfasă*, *buton* (bubă), *candelieră*, *buclieră* (scut), *odor* (miros), *mal* (malul mării-mal de mer), *seanță*, *superioară* (stareță), *sal* (murdar), *solemnelă*, *exchisă*, *surmontat*, *investit* (îmbrăcat), *a se pica* (se piquer de), *apariind* (appareiller) ; unele nume proprii sînt transcrise din franțuzește, chiar și cele biblice, ca Job, Iosue și Abraham, sau nume de sărbători, ca Epifania, sau de popoare, cazacii ; decalcuri de clișee, ca „intrară în mare curiozitate", „ordinul purta ca" etc. Bolintineanu e un călător care se instruiește la tot pasul și ține să-și instruiască cititorii ; descrierile lui sînt încărcate de erudiție istorică și arheologică ; anecdotele, mai ales din domeniul erotic, sînt presărate în vederea destinderii; cîte una, ca aceea cu regele „Candaule" și Giges, e povestită de trei ori : o dată în *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*, altă dată în *Călătorii la Ierusalim*, iar a treia oară în *Călătorii în Asia Mică*. Lucru surprinzător ! Descrierile privelиștilor sînt destul de rare și tot atît de sumare. Cunoscătorii poetului liric sînt dezamăgiți de puțina lui vibrație în fața peisajelor luminoase, a tonurilor vii și variate, ca aspectul Bosforului. În schimb, amatorul își arată sensibilitatea trează la toate varietățile farmecelor feminine, amănunțite așa fel ca să nu se piardă nici una :

„O femeie, cu o trîmbă de pînză pe cap, trecu pe lîngă mine. Ea era mai mult decît frumoasă : încîntătoare. Fața albă și ușor rumenită, gură mică, nasul grecesc, ochii negri tăiați în migda-

Scanned with OKEN Scanner

le, gene negre, lungi, dese, uşor încreţite, sprîncenele negre cu graţie desemnate, un păr des, subţire, negru, ieşit de sub pînză şi răsfrîngîndu-se pe un gît grăscior şi în adevăr alb ca neaua, picioarele goale, mici, albe şi rumene — apărerea acestei frumuseţi fuse de un minut, trecu repede, cu ochii plecaţi, şi dispăru asemenea unei fantasme." *(Călătorii la românii din Macedonia, Florina.)*

Dintre cărţile de călătorie, cea mai însemnată este aceea despre românii macedoneni, în care a fost călăuzit de o adevărată pasiune etnografică, de compatriot (documentarea e însă uneori, cum s-a dovedit, livrescă). Patriotul are momente de elocvenţă în veştejirea clasei dominante : „Pretutindeni românii sînt nepăsători de misia neamului lor ! Şi cu toate acestea, nu este, nu poate să fie nici viaţă, nici fericire, nici mărire pentru indivizi, dacă nu simt viaţă, fericire, mărire pentru naţia din care fac parte. Ridicaţi un templu din bucăţi din marmura cea mai strălucitoare, dar acest edificiu legaţi-l slab; edificiul se va surpa şi pietrele se vor ţărîna. A fost totdauna greşeala popoarelor, de a se gîndi mai mult la viaţa, fericirea, mărirea indivizilor decît a naţiunii. Idee străină, idee rătăcită ! idee imorală ! pe care a căutat să o plătească mai tîrziu cu un preţ amar : căderea naţiunii, căderea indivizilor !" Ca macedonean, Bolintineanu e frămîntat de gîndul că un popor de un milion, aruncat între neamuri străine, „cată să aibă conştiinţa naţionalităţii sale", ca să nu se mistuie între ele ; de aceea, redactează un memoriu către acelaşi Fuad-Paşa, pe care-l cunoscuse în 1848, la Bucureşti, cerînd, ca şi C. Negri şi alţii, care se îndreptaseră de mai multe ori către guvernul otoman, să se ia măsuri în favoarea românilor din „Macedonia, Tesalia, Epir,

Scanned with OKEN Scanner

Iliria etc.“. Filologul dă un mic vocabular macedo-român, urmat de cîteva propoziții uzuale, folosindu-se de gramatici și alte lucrări erudite. În Macedonia, întîmpinase cu un compliment, în dialect aromân, pe fata care-i servise dulceața : „— Ce ai, lea feată mușată, de pleci oclili lăi și dulci ?“

Romanele lui Bolintineanu, *Manoil* (1855) și *Elena* (1862), au meritul prioritățiii într-un gen nemaiîncercat la noi. Cu Manoil își face loc întîia oară la noi tipologia eroului romantic, a cărui inimă este „un deșert amar“ și care, dezamăgit în prima iubire, se dedă viților, ca să ajungă un perfect cinic și depravator. „Voi face din mătușica o Normă și din nepoată o Adalgiță“ e idealul acestui seducător fatal, convins că „maritagiul e bun pentru bacali și pentru dascăli“. Pînă la urmă, autorul își căsătorește eroul, care se cuminteşte, încît „ai zice că este o fată de cinsprezece ani, atît inima lui s-a curățit, s-a nobilat, lîngă femeia sa“. Manoil are ideile lui Bolintineanu despre literatura și societatea românească, pe atunci în clasa de sus, cosmopolizată : „Bătrînii noștri erau mai buni decît noi, mai români. Noi ne-am germanizat, franțuzit ; știm mai multe decît ei, dar nu mai sîntem români ! O ! patria mea ! amorul tău se va stinge pînă în sfîrșit în inimile fiilor tăi ?...“ Manoil laudă pe Alecsandri că „a reînviat muza poporală, care de secoli zăcea uitată și care era amenințată a se pierde în gura țiganilor lăutari“, duhul poetic al neamului nostru, „care a cîntat așa cum n-a mai cîntat alt popor“, apoi literatura lui G. Sion, C. Negruzzi și Andrei Mureșanu ; el are și opinii estetice juste : „Poezia este invenție ; poetul ce are nenorocirea să nu știe sau să nu gîndească aceasta, nu mai scrie poezii ; el poate fi istoric, romanțier, jurnalist, afară de poet. A crea, a născoci, este mi-

Scanned with OKEN Scanner

sia unui poet...“ Reîntors în țară cu tot imoralismul lui, Manoil e lăsat să exprime mai departe unele puncte de vedere ale autorului, ca izbitorul contrast dintre luxul saloanelor franțuzite și mizeria cîmpiei. „Bucureștii este ca un vas din acele cu aburi ce rătăcesc pe sălbatecele mări ale Africei, în mijlocul mizeriei celei mai cumplite, dar pe al căruia bord afli cele mai luxoase camere plăcute societății și mai ales lucruri ce încîntă simțurile și spiritul“. Orașul e criticat pentru luxul cel mare în echipaje, apartamente și toalete, pentru conversația spirituală, dar cu idei comune, pentru limba „mai mult o franțuzească, umplută pe ici, pe colea cu vorbe românești“, pentru absența oricărei opere de artă, ca și a bibliotecilor, afară de cele aparente („numai desemnate pe pereți“). Simpatia pentru țărani inspiră autorului un episod brutal : ca să-și salveze tatăl îndatorat, o fată se lasă necinstită de boier.

Documentarul social e mai dezvoltat în *Elena,* unde se critică partidul antiunionist, mînat de interese egoiste. Autorul are intervenții de acest fel : „Și acum talente, merite, virtuți, onestitate, mergeți și vă ascundeți cu rușine ! Lăsați să treacă stupiditatea, imoralitatea, purtate de bogăție !“ Elena, personaj de o puritate angelică, predică virtutea absolută în căsătorie, cu gesturi teatrale. Îndrăgostitului care își declară sentimentele îi arată copila ei, care doarme, și anticipează asupra opiniei : dacă ea, mama, ar greși, lumea va spune : „Este fiica unei femei fără principii“. Umanizată, știe că va ceda, dar și că va muri ; împărtășindu-și iubirea, își cunoaște predestinarea la moarte și se mîngîie cu gîndul că moartea o va găsi pacificată prin căință. Într-adevăr, moare tuberculoasă și iubitul ei, după ce-și împarte averea, se extrădează, ca să dispară în America. Și Elena

Scanned with OKEN Scanner

are opiniile sociale ale lui Bolintineanu : vorbește de „suferințele acestei nații“ ; ea apără regimul constituțional, învinuit de toate relele, cu observația că principiile constituționale nici n-au fost puse în practică. Alexandru Elenescu, partenerul ei sentimental, vorbește cu însuflețire despre țărani, înfierînd neaplicarea acestor principii : „Este o țară în lume, unde țăranii sînt rău tratați, și unde cei ce cată să-i protegă trec de oameni revoluționari, criminali, și aceasta e țara românească, care se laudă cu o constituție bazată pe principii de libertate, egalitate, umanitate ! Și românii (Bolintineanu se referă, iarăși, la clasa dominantă !) se mai zic o nație liberă ! Și Europa nu tremură față cu acest spectacol de barbarie ! Românii pentru români sunt mai cruzi decît turcii, decît rușii, decît austriecii ! Iată nefericirea acestei nații !“

„— Ce nație ? (răspunde o „principesă“). Nu este nație română !“

O altă cucoană mare, pentru care literatura națională e bună numai pentru lacheii ei, se întreabă :

„— Ce pot să scrie niște români ?“

Bucureștii sînt priviți cu răceală critică, întocmai ca Iașii lui M. Kogălniceanu și V. Alecsandri, dar cu mai puțină vervă.

Aceeași simpatie a lui Bolintineanu pentru cei umili se arată în dezaprobarea bătăii, aplicată țăranilor de domnișori cu concursul administrației. „Convenția a făcut pe români deopotrivă înaintea legii, dar țăranii nu se bucură de principiile civilizatoare din Convenție. Ei sînt încă priviți ca o clasă de servi, bătaia există încă pentru dînșii.“

Elementele epice sînt convenționale, ca și în *Manoil*. Personajele întrupează vițiile sau virtuți și, odată cu ele, părerile sociale odioase sau plăcute autorului.

Scanned with OKEN Scanner

Remarcabilă, în amîndouă romanele, e schițarea unui sentiment nou, în cadrul psihologiei iubirii : gelozia (prin care bărbatul se chinuiește torturînd pe femeia iubită).

Izvorul apusean, pentru *Manoil*, e romanul personal, iar pentru *Elena*, poate *Le Lys dans la vallée*. Ca și Balzac, Bolintineanu e un apărător al nucleului social, care este familia. Prin progresismul politic, precum și prin interesul său față de țărănime, se situează pe aceeași linie cu scriitorii moldoveni de la *Dacia literară*, *Propășirea* și *România literară*. Ideea dominantă a romancierului e aceea de naționalitate, în numele căreia condamnă imitația superficială a străinătății, pe drept cuvînt imputată vechilor clase dominante.

Stilul e cursiv, cam vaporos și convențional în efuziunile sentimentale. În sectorul erotic, cu toate insuficiențele. Bolintineanu îi este superior lui Filimon.

1943

(Istoria literaturii române moderne, ediție nouă, București, 1971, pp. 99—112.)

Scanned with OKEN Scanner

UN DESTIN POETIC : D. BOLINTINEANU

Cînd e vorba de priceperea operei unui scriitor, putem întrebuința două metode, două feluri de expuneri. Putem studia poetul, în afară de timp și spațiu, în afară de epoca în care a trăit, de țara unde s-a dezvoltat ; îl vom considera atunci pentru el însuși fără a ține seamă de mediul înconjurător, îl vom studia pentru ceea ce a adus cugetarea lui nou în literatură, într-un cuvint, vom privi opera sa sub „specie aeternitatis". Acest fel de a concepe critica unei gîndiri creatoare nu poate fi întrebuințată decît arar, cînd se prezintă în fața noastră personalitatea puternică a unui geniu creator. Dar ce rare sînt aceste personalități, chiar în literaturile zămislite de veacuri și cu atît mai mult în tînărul vlăstar al literaturii noastre. Sincer vorbind, dintre poeții noștri încetați din viață (căci e totdeauna greu de apreciat, în lipsă de perspectivă suficientă, valoarea contemporanilor), nu văd decît pe Eminescu, capabil să înfrunte o astfel de cercetare critică.

Am fi cu totul nedrepți față de memoria lui Bolintineanu dacă i-am privi opera din acest punct de vedere ; căci dacă poezia lui nu mai

Scanned with OKEN Scanner

poate să-şi menţină locul faţă de lirica modernă, interesul ei, deşi de alt ordin, rămîne mare.

Un poet — şi ne gîndim la Bolintineanu care n-a putut să se ridice la întruparea atît de rară a creaţiunii geniale, desfidînd spaţiul şi timpul — poate fi, ca reprezentant al unei epoci, al unui curent de gîndire, al unei desfăşurări literare, un document omenesc de înaltă valoare pentru înţelegerea sufletului generaţiilor care ne-au precedat.

Bolintineanu e interesant şi caracteristic din acest punct de vedere în evoluţia noastră literară. Să facem, deci, o sforţare de adaptare, să retrăim o clipă alături de poet, în atmosfera romantică şi patriotică a generaţiei de la 1848. Bolintineanu a fost un romantic şi un patriot şi acest amestec se regăseşte în opera, ca şi în viaţa lui. Puţine soarte omeneşti au avut o existenţă mai zbuciumată ; putem spune că Bolintineanu a cunoscut toată lumina, dar şi toată umbra care poate să fie părtaşă unui suflet pe acest pămînt.

Născut pe la 1819, la Bolintinul din Vale, de unde şi-a luat şi numele, dintr-o familie macedoneană, debută în literatură în 1842 la *Curierul de ambe sexe* al lui Eliade, cu faimoasa poezie : *O fată tînără pe patul morţii*, după *Le jeune captive* de A. Chénier. Poezia îl făcu celebru deodată şi îl consacră poetul tinerii generaţii care în 1848 trebuia să cărmească ţara spre destine hotărîtoare. La Bucureşti, nu stătu mult ; în 1845 fu trimis de „Asociaţia literară“ şi cu sprijinul fraţilor Golescu la Paris pentru studii ; dar firea prea fantască a poetului şi poate şi lipsa unei pregătiri culturale suficiente îl împiedicară să urmeze acolo o învăţătură regulată. Totuşi, Parisul fu de mare folos tînărului român. Cunoscu de aproape literatura ro-

Scanned with OKEN Scanner

manticilor francezi, care trebuiau să-l influențeze atît de mult.

Dar un moment hotărîtor se apropie : Revoluția de la 1848. Reîntors în grabă în țară, își puse talentul generos în serviciul noilor credinți și împreună cu Bălcescu, cu Bolliac și alți patrioți, redactă *Popolul suveran*.

Dar, căzînd Revoluția, fu exilat, îl regăsim pe rînd pribegind în Transilvania, la Paris și, în fine, în Turcia, pe care o cutreieră vizitînd pe rînd Palestina, Egiptul, Siria și, în special, Macedonia, de unde se inspiră pentru ciclul poeziilor sale botezate *Macedonele*. Dar țărmurile minunate ale Bosforului, cu grădinile umbrite de chiparoși coborînd în terase, pline de privighetori și de murmurul mării, Constantinopolul, cu tot mirajul lui oriental, cu toate „florile Bosforului", trebuiau să farmece mai mult decît orice fantezia lui Bolintineanu. Și îl vedem, într-adevăr, în Capitala Turciei pînă la anul 1859, cînd, liber de a se întoarce în țară, intră în politică și ajunge, sub Cuza : ministru de Externe și de Culte și Instrucție Publică.

Viața lui își atinsese culmea. Poet adorat de contemporani, versurile sale, mai ales cele patriotice, vibrau în toate sufletele, deveniseră aproape populare. Dar Bolintineanu avea să simtă în curînd cît de schimbător e destinul omenesc.

Retras din viața politică după 1866, incapabil să priceapă noile tendințe literare grupate în jurul *Convorbirilor* de la Iași, nemaiputînd să evolueze, își văzu, în viață chiar, opera lui dată în lături și uitată de noua generație, care se ridica spre alte idealuri literare. Bolnav, părăsit de toți, în cea mai cumplită mizerie, internat în urma străduințelor cîtorva amici în azilul Pantelimon, se stinse la 1872. Sicriul aceluia care pe

Scanned with OKEN Scanner

vremuri fusese stăpîn necontestat al poeziei române fu dus fără nici o pompă de puțini prieteni numai la ultimul locaș.

Zbuciumată și romantică i-a fost existența ; nu mai puțin romantică e opera. Ca să putem s-o pricepem, să încercăm să pătrundem amestecul de romantism francez, venit de peste hotare, cu suflarea de patriotism trezită, în Principate și în Ardeal, în prima jumătate a secolului trecut. Romantismul a devenit o vorbă atît de vagă, încît merită o analiză mai precisă — analiză care nu ne va face să ieșim din subiectul nostru, ci, din contră, ne va ajuta să arătăm caracterele esențiale ale poeziei lui Bolintineanu. Romantismul francez de la începutul veacului al XIX-lea este o încercare de reacție violentă împotriva „regulelor" abstracte și omorîtoare ale oricărui lirism a pseudo-clasicismului unui Boileau și a urmașilor fără vlagă ai marelui secol.

S-a comparat des templul grec, în care desăvîrșita și recea armonie a liniilor ar reprezenta cugetarea clasică, cu catedrala gotică, minune de echilibru cutezător, ale cărei abside mistice ar împăca simțirea romantică pasională. În orice caz, Romantismul rămîne o exagerare pasională, sentimentală, față de recea și impasibila rațiune clasică. De aci, rezultă caracterele unei asemeni poezii prin urmare și diferitele ipostaze ale lirismului lui Bolintineanu.

Am făcut această enumerare a caracterelor poeziei romantice fiindcă le regăsim toate în opera lui Bolintineanu. Bolintineanu a scris foarte mult, și în toate genurile. Ne-a lăsat, afară de volume de călătorii prin Orient și Macedonia, afară de două romane *Manoil* și *Elena* și numeroase piese istorice, azi, pe drept, cu totul uitate, o operă poetică considerabilă, cu-

Scanned with OKEN Scanner

prinzînd de la marea epopee *Traianida,* care conține într-un haos versuri de o rară frumusețe, pînă la poeziile de dragoste și patriotice, care sînt cele mai reușite.

Ca orice bun romantic, poetul nostru, ca să scape de realitatea care-l încătușează, caută să se libereze de vremea sa și de locul unde trăiește. De aci, două prime caractere ale poeziei lui Bolintineanu, în particular — reprezentarea unor tărîmuri depărtate și poetice tocmai prin aceasta și a epocilor dispărute, care prin caracterul lor legendar sînt mai îngăduitoare fanteziei. Primul din aceste caractere se manifestă în *Florile Bosforului,* mai ales, și în *Macedonele,* scrise pe cînd se afla la Constantinopol. *Florile Bosforului* sînt un șir de poezii de dragoste, de o dragoste mai mult trupească, în încîntătorul decor al unei naturi minunate, împodobită cu tot orientalismul misterios de care era capabil un romantic ca Bolintineanu. Pe rînd, Bolintineanu ne înfățișează intrigile din Serai, nenorocita viață a cadînelor frumoase, amorurile lor, descoperite și pedepsite cu cele mai grozave morți. Amorul și gelozia formează fondul tuturor acestor poezii scrise într-o limbă foarte armonioasă. Meritul lor cel mare e de a avea (pe lîngă un abuz de diminutive și de vorbe străine) o bogăție uimitoare de ritmuri și rime. Aceleași calități și defecte se regăsesc din belșug în *Macedonele,* care ne descriu, într-un cadru idilic, viața păstorilor și păstorițelor de pe valea Vardarului.

Un alt refugiu îl regăsește Bolintineanu în vremurile apuse ale trecutului nostru, în care caută să uite, prin evocarea eroismului strămoșilor, nenorocirea patriei sale. Ar fi foarte interesant de făcut un studiu cum diferitele generații au înțeles reprezentarea trecutului. Simțul

Scanned with OKEN Scanner

istoric a lipsit aproape cu totul romanticilor. Bolintineanu nu evocă trecutul ca să ni-l descrie cum era, ca să ne facă un tablou cu lumina şi umbrele lui, ci ni-l arată idealizat şi ca o pildă de urmat.

Legendele istorice sînt poezii narative cu un însemnat element liric, în felul baladelor germane ale lui Uhland. Diferite subiecte istorice, luate din cronicari, sînt dezvoltate în vederea tocmai a acestei educaţiuni naţionale.

Să vedem cum pricepe Bolintineanu reprezentarea unui fapt relatat de cronicar, şi cum o înţelege un poet modern — Eminescu, de pildă. Pe cînd cronicarul în simplitatea lui de om cu minte multă, dar cu carte puţină, nu înfloreşte evenimentele, ci le înşiră, fapt cu fapt, în graiul lui arhaic, care găseşte adesea termenul surprinzător de propriu şi de sugestiv, Bolintineanu nu se mulţumeşte cu o descriere, el, după o scurtă înfăţişare a personajiilor, ne dă un discurs sau două urmate de o pildă sau de un imbold patriotic. Poeziile lui nu ne înfăţişează oamenii cum sînt, ci mult măriţi, văzuţi prin prizma patriotismului exaltat. Nu Mircea, nu Ştefan-Vodă, nu Mihai Viteazul, cum au fost, ci prototipul lor eroic dau *Baladelor* acel caracter atît de personal.

Un alt poet, romantic şi el pînă la oarecare punct, dar prea artist ca să nu vadă însă că morala, fie ea chiar pusă în serviciul unui sentiment sfînt ca patriotismul, omora arta şi ne da poezia cu tendinţă, Eminescu, în *Satira III*, ne reprezintă şi el trecutul nostru şi figura bătrînului Mircea — dar ce diferit procedează ! Măreţia lui Mircea, din *Satira III*, reiese tocmai din modul mai simplu şi arhaic cum e înfăţişat faţă de măreţia lui Baiazid. Nu avem aici procedeul de mărire şi de eroizare al lui Bolintineanu, pentru conaţionali, şi de micşorare a

Scanned with OKEN Scanner

vrăşmaşilor. Un alt caracter al romantismului care se găseşte în poezia lui Bolintineanu este nevoia de supranatural, nevoie firească într-o poezie în care intuiţia sentimentelor a luat locul raţiunii gîndirii. Tot macabrul romantic, cu cortegiul lui de vrăjitoare, de iele, de demoni, de suflete şi schelete ieşite din morminte la ora spectrală a miezului de noapte, îl întîlnim în *Basmele* lui Bolintineanu. Aci poetul dă curs liber fanteziei sale, nemaiţărmurind-o, nici aparent, de realitatea istorică.

Dintre ele, *Mihnea şi Baba* e cea mai caracteristică. Cu o putere de evocare rară şi într-un ritm a[le] cărei dese schimbări urmează însuşi pulsul sufletesc al eroului şi tropotul neînfrînat, galopul fulgerător al calului lui Mihnea urmărit de strigoi, poetul ne dă cea mai puternică creaţie, singura poate care va rămîne întotdeauna ca un model de bărbătească întruchipare a limbii române. Fără voie, urmînd versurile acestea săltăreţe, puternice şi avîntate, îmi vine în minte poezia modernă a simbolistului francez Francis Vielé-Griffin: *La Chevauchée d'Yeldis*.

Am văzut pe scurt diferitele faze ale talentului lui Bolintineanu. Această poezie, atît de gustată pe vremuri încît primele încercări ale lui Alecsandri şi Eminescu nu sînt decît imitaţii după Bolintineanu, a căzut astăzi într-o uitare care nu face decît să se adîncească în banalitatea şcoalelor primare. Uitare nedreaptă, însă, căci dacă Bolintineanu, prin abuzul dăunător al diminutivelor şi al unor neologisme foarte la modă pe atunci, poate fi criticat, nu putem să-i contestăm că a îmbogăţit versul românesc atît de sărac înaintea lui. Nimeni, afară de Coşbuc, n-a ştiut să mînuiască cu mai multă dibăcie artistică strofa noastră lirică. Într-o epocă în care se scriau atîtea versuri in-

Scanned with OKEN Scanner

corecte, versul lui Bolintineanu adesea e surprinzător de magistral. Meritul cel mare al lui Bolintineanu a fost în afară de poezie. Înainte de a fi un mare poet, rămîne un mare român ; și dacă valoarea estetică a poeziei sale e discutabilă, valoarea națională și patriotică a *Legendelor istorice* va îmbogăți multă vreme încă sufletul românesc.

*

Ridicat în slavă, adulat chiar ca poet, de entuziasmul exagerat al contemporanilor fermecați de fluiditatea, ușurința și muzicalitatea versului său, Bolintineanu — printr-un fenomen de pendulare, cunoscut în istoria literară de pretutindeni — s-a pomenit la sfîrșitul vieții, dar mai ales după moarte și pînă în zilele noastre, nu numai părăsit, dar atacat pînă la nedreptate de o critică pornită îndeosebi să arate partea negativă : lipsa de imaginație în reluarea motivelor, dulcegăriile de limbă, abuzul de diminutive, artificialul decorului poetic, și în special tonul declamator și lipsa de adîncire a sentimentului cîntat. Privită în perspectiva literară de astăzi, nu mai putem da operei lui Bolintineanu importanța pe care i-o atribuiau contemporanii săi, dar nu mai puțin ar fi o greșeală să ne orbim voit și să nu recunoaștem ceea ce rămîne luminos și trainic din ea. Pe lîngă atîtea scăderi inerente epocii și unui romantism de formulă și de import ieftin, Bolintineanu a adus poeziei române mijloace de exprimare necunoscute pînă la dînsul, ritmuri noi și plăcute urechii, cînd gingașe și feminin de suave, cînd, mai rar, e drept, de o reală bărbăție cu accente puternice și grave. Să nu uităm că la școala lui, mai mult decît la a lui Alecsandri, și-a format ucenicia poe-

Scanned with OKEN Scanner

tică tînărul Eminescu atunci cînd scria în ritm și stil bolintinian întîiele sale versuri : *O călărire în zori*, *Junii corupți* și celelalte publicate în *Familia*. Să nu uităm că înrîurirea sa asupra epocii a fost imensă, că toți literații români ai vremii întrebuințau, conștient sau nu, versul pe care el îl popularizase. Dacă odată cu apariția „Junimii" de la Iași poezia, pe care o reprezenta Bolintineanu, s-a demodat, s-a perimat oarecum, față de stilul și de ritmul eminescian, hotărît superior — tot astfel, pe vremuri, poezia bolintiniană înlocuise și ea versul pedestru și greoi al unui Conachi sau chiar al unui Iancu Văcărescu. În lupta pentru existența literară a unei limbi, fiecare creator de expresie nouă poetică apare în același timp și ca novator față de șablonul antic al înaintașilor, pe care îl îndepărtează, dar și ca învechit în ochii urmașilor, ce vin în numele altei formule literare mai evoluate.

De aceea criticul prudent nu poate să nu însemne importanța unei poezii a cărei influență se resimte pînă și în opera, atît de modernă în multe privinți, a lui Al. Macedonski, sau chiar în versurile lui G. Coșbuc, ce cîteodată parcă au învățat ceva, în privința ritmului și strofei, de la mult citata *San-Marina* a bardului din Bolintin. Pînă și în poezia, de esență atît de diferită, a lui P. Cerna au pătruns formule bolintiniene ; citățm drept pildă, bunăoară, întîile versuri din *Poporul*. În fine, faimosul *Blestem* din *Mihnea și Baba* ne anunță *Blestemele* lui T. Arghezi. O poezie cu astfel de rezonanțe nu e perimată — ea și-a îndeplinit menirea din plin.

Din opera atît de bogată, de variată și de inegală a lui Bolintineanu, dacă punem deo-

Scanned with OKEN Scanner

parte *Povestirile de călătorie*, prețioase și azi pentru cunoașterea priveliștilor, popoarelor și obiceiurilor din Peninsula Balcanică și Orientul mediteranean de atunci, ceea ce se desprinde mai pregnant din poezia sa, ceea ce — cu toate scăderile amintite mai sus — rămîne totuși în patrimoniul literar al națiunii, sînt *Legendele istorice*. Ele condensează pînă la sublim, dar și pînă la absurd cîteodată, toate calitățile și toate defectele poeziei lui Bolintineanu.

A devenit un loc comun de ironii ieftine de a cita trunchiat cutare pasaj, care astfel izolat, prin ciudățenia situației și anacronismul expresiei, poate ușor produce un efect ridicol, contrar celui propus de autor. Dar nu e mai puțin adevărat că aceste mici poeme, bătute în metal nobil, ne apar ca niște medalii antice, păstrînd, gravate pe ele cu liniile cele mai pure, profilul eroic și faptele mari ale trecutului nostru. Ele ne dau astfel mărturie și învățămînt despre străvechile virtuți ale neamului românesc. Ele îndeamnă iar pe nepoți să se înalțe la slava strămoșilor. Sentimentul ce le animă e romantic, dar versul lapidar e clasic. Sună sentențios și strîns ca o inscripție romană. Sună proverbial și profetic. Are pe alocurea o concentrare, o simplitate, o seninătate, o naivitate surprinzătoare, și, nu ne sfiim să spunem, homerică :

Într-o sală-ntinsă, printre căpitani
Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.

Astfel printre trestii tinere,-nverzite,
Un stejar întinde brațe veștejite.

Astfel după dealuri verzi și numai flori
Stă bătrînul munte albit de ninsori.

Scanned with OKEN Scanner

Sau acest peisagiu de noapte liniștită, care de la început deschide un cadru de vis nesfîrșit dramei omenești alăturate :

Ca un fluviu d-aur, splendidă lumină
Peste patru taberi varsă luna plină.

Acestor versuri statice, Bolintineanu știe să le opună altele, pline de dinamism, ca acelea din *Mihnea și Baba* (din care merită să fie citată partea VIII : Fuga nălucitoare în noapte, pentru uluitorul ei ritm și dramatica sa încordare, cu toate că poemul face parte din ciclul *Basmelor*). Sau ca descrierea luptei din partea a treia din *Codrul Cosminului*, cu versul său rupt, sfărîmat, colțuros, precipitat, ca înseși stîncile ce se prăbușesc de pe culmi peste polonii din văi. Sau ca în evocarea următoare, din puternica baladă *Preda Buzescu*, a încăierării lui Preda cu hanul tătarilor :

Ei se bat la raza stelei cei de foc :
Flăcările-i albe pe-a lor zale joc.
. . . . . .
Ei se bat în spade — spadele se frîng ;
Și se iau în brațe — se smucesc, se strîng...

Desigur, imaginația lui Bolintineanu nu e mereu la aceeași înălțime, cum nu e nici puterea de reînnoire a subiectelor alese. Toate legendele se pot reduce la 3—4 prototipuri, pe care poetul le repetă necontenit cu aproape aceleași expresii. *Muma lui Ștefan cel Mare* și *Daniil Sihastru*, de pildă, sînt aproape două variante ale unei aceleiași inspirații și, pînă la un punct, *Rossandra* e o a treia. Amatorul, curios de comparații edificatoare, va putea sin-

Scanned with OKEN Scanner

gur să-şi încerce iscusinţa, completîndu-ne şi ducînd la capăt acest joc literar.

Interesant e să vedem şi cum Bolintineanu a exploatat izvoarele *Legendelor* sale, împrumutate istoriei naţionale, mai toate de la cronicari. În special Neculce a fost pus la contribuţie şi, din toată opera sa, *O samă de cuvinte* a slujit îndeosebi. Iată cum ne povesteşte cronicarul moldovean, simplu şi frumos, subiectul din *Muma lui Ştefan cel Mare :*

„Ştefan-Vodă cel bun, bătîndu-l turcii la Războieni, au mers să intre în cetatea Neamţului şi fiind mumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să intre şi i-au zis că pasărea în cuibul său piere. Ce să se ducă în sus, să strîngă oaste, că izbînda va fi a lui ; şi aşa, pre cuvîntul mîne-sa, s-au dus în sus şi au strîns oaste.“

Pe canavaua aceasta, impresionantă în bătrînească ei concizie, se leagă firul romantic, acţiunea dramatică, aforismele patriotice, aproape latine în rigiditatea intransigenţei lor morale, dar şi exagerarea cam factice a întregei desfăşurări a baladei poetului, prea cunoscută ca să mai citäm, spre comparaţie, sfîrşitul. Astăzi, straniu, versurile lui Bolintineanu, datorită mai ales declamaţiilor epocii şi limbajului prea convenţional, sînt mai departe de sensibilitatea noastră modernă, mai receptivă, în schimb, faţă de graiul aşezat şi sfătos, dar şi plin de vlagă, în strînsa lui urzeală poporană, a cronicarului de demult.

Altă latură a *Legendelor istorice*, despre care ni se pare că nu s-a insistat destul, e felul cum ne apar în ele personagiile feminine. Printr-o curioasă inversare a rolurilor firești, Bolintineanu ne arată acolo cu precădere femei, dar mai ales fecioare (vezi : *Fata de la Cozia, Han tătar, Maria Putoianca, Fecioara de la Prut* şi

Scanned with OKEN Scanner

altele), înzestrate cu un caracter oţelit, cu o voinţă şi un curaj viril, care le fac să încingă paloşul, să îmbrace haina de zale şi coiful războinicului, luînd parte efectivă şi sîngeroasă la lupte — pe cînd eroii, adesea efeminaţi şi cu cupa benchetuirii în mînă, sau descurajaţi şi fugari, au nevoie de îmbărbătarea şi de pilda acestor voinice ca să-şi revină în fire şi să biruiască pe duşmani. Această concepţie a femeii-erou, a fecioarei-voinic — cu suflet sălbatic şi bărbătesc, dar cu o înfăţişare fizică turburător de plăpîndă —, introdusă de Bolintineanu în poezia română, a găsit imitatori la Alecsandri (în *Dan, căpitan de plai,* tovarăşul lui Ursan : Fulga, „voinicul ce poartă busuioc“) şi la B. P. Hasdeu *(Magda lui Arbure).* Bolintineanu şi aici rămîne un precursor.

Astfel figura literară a lui D. Bolintineanu se reliefează deplin cu înfăptuirea poeziei din *Legendele istorice,* înfăţişîndu-le în lumina curată, generatoare şi astăzi de cele mai nobile sentimente, dar şi cu umbrele inerente epocei lor şi inspiraţiei atît de inegală a unui autor, cu prea mare facilitate ca să nu rămînă cîteodată superficial, dar al cărui suflet a vibrat cu trecutul şi slava neamului nostru întreg.

(Tradiţie şi literatură, Bucureşti, 1943, pp. 160—170.)

Scanned with OKEN Scanner

DIMITRIE BOLINTINEANU — ÎNTRE „PLÎNGERE" ŞI SATIRĂ

[...] O primă constatare ce se impune, urmărind viaţa şi activitatea lui Dimitrie Bolintineanu, priveşte îndeaproape raporturile dintre existenţa scriitorului şi creaţia lui, sau, mai concret, caracterul specific al acestor raporturi.

Fără să aibă o valoare documentar-autobiografică deosebită, creaţia lui Bolintineanu (mai mult decît a oricărui alt scriitor român din generaţia sa) îşi are punctul de plecare în condiţiile mereu şi fundamental schimbate ale existenţei scriitorului, în experienţa lui de viaţă, îmbogăţită simţitor de la o epocă la alta, şi totodată în năzuinţa de a servi, oriunde şi oricînd, obiectivele concrete — subordonate ţelului general : libertatea şi bunăstarea poporului — pe care i le impunea desfăşurarea luptei pentru progres social din anii Revoluţiei şi ai Unirii. Cel mai reprezentativ scriitor al momentului revoluţionar şi postrevoluţionar din Muntenia a creat o operă care în semnificaţia ei generală stă mărturie despre formarea şi maturizarea neîntreruptă a unei personalităţi de artist patriot şi luptător. Desfăşu-

Scanned with OKEN Scanner

rată pe distanța a trei decenii, în chiar epoca de închegare a statului român modern, opera lui Bolintineanu — expresie a drumului străbătut de poet — înfățișează în multe privințe, în ceea ce are mai tipic, însăși viața de frămîntări a principalilor făuritori politici, prin lupta și jertfa cărora s-a întemeiat noul stat.

Pe de altă parte, faptul că opera scriitorului (versuri, romane, publicistică, note de călătorie) comunică atît de deplin și spontan conținutul vieții sale spirituale și afective, procesul creșterii lui, idealurile, aspirațiile și chiar concluziile practice, moral-politice, la care a ajuns gîndirea sa într-o etapă sau alta a existenței, se datorește, fără îndoială, împrejurării că — spre deosebire de mulți scriitori ai epocii, pentru care activitatea literară urmează de obicei altor preocupări considerate mai de prim-plan (Kogălniceanu, Ghica, Bălcescu și, în anumite epoci, chiar Alecsandri) — pentru Bolintineanu scrisul este principala îndeletnicire și armă de luptă și, foarte adesea, unica sursă de existență. Împrejurarea aceasta a avut urmări dintre cele mai deosebite chiar asupra vieții scriitorului și, bineînțeles, asupra operei.

Luptător cu condeiul, Bolintineanu poate fi întîlnit în primele posturi de luptă ale scrisului de fiecare dată cînd marile comandamente social-politice ale timpului său i-au cerut-o. După ce vreme de cîțiva ani (începînd cu 1844) Bolintineanu frecventase cercul societăților secrete care pregăteau terenul pentru revoluție și se familiarizase, mai ales sub înrîurirea lui N. Bălcescu, cu ideile și problemele ce frămîntau pe atunci mințile cele mai luminate ale epocii, momentul izbucnirii revoluției, departe de a-l surprinde dezorientat, îl află unde-i era

Scanned with OKEN Scanner

locul : la conducerea ziarului *Popolul suveran*. Silit la un lung exil, după eșecul revoluției, Bolintineanu redactează la Paris, în 1851, ziarul românilor exilați *Junimea română*, și scrie broșuri propagandistice, menite să deschidă ochii cercurilor politice din Occident asupra stărilor de lucruri din Principate, precum și asupra țelurilor urmărite de forțele progresiste ale țării. În preajma Unirii, abia întors din exil, Bolintineanu se consacră întru totul luptei pentru unire ; în acest scop scoate ziarul *Dîmbovița* (1858), în al cărui articol-program își propune „a sprijini națiia și ideile progresiste, potrivit cu trebuințele țării". Chiar în timpul domniei lui Cuza, cînd Bolintineanu deține demnități importante (trecerea lui pe la Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor a fost îndeosebi rodnică ; sub ministeriatul său s-a votat și pus în aplicare legea secularizării averilor mînăstirești și tot atunci s-a înființat Universitatea din București), activitatea scriitoricească și publicistică, departe de a slăbi, este mai intensă decît oricînd pînă atunci. O scurtă trecere în revistă e edificatoare. În acești patru sau cinci ani, ministrul și sfetnicul apropiat al lui Cuza își îngăduie răgazul să ducă la bun sfîrșit un roman *(Elena*, 1862), să înceapă un altul *(Doritorii nebuni*, 1864), să scoată o serie de broșuri cu caracter de popularizare și mai ales să inaugureze (prin *Nemesis*, 1861) seria satirelor sale politice la adresa reacționarilor vremii.

Prin tot ce a scris în această perioadă, Bolintineanu s-a străduit să sprijine cauza democrației și progresului, scrisul său fiind cel mai fidel secondant și propagandist al acțiunilor concrete pe care ca om politic le întreprindea.

Scanned with OKEN Scanner

Detronarea lui Cuza și instaurarea la putere a coaliției burghezo-moșierești, ale cărei manevre Bolintineanu le denunțase cu mult înainte în fața opiniei publice, schimbă considerabil cursul vieții scriitorului și înrîuresc într-o bună măsură activitatea sa scriitoricească. Astfel, de unde pînă atunci scrisul constituia pentru el mai ales o tribună de manifestare a militantului pe plan social și politic și era totodată — așa-zicînd — fructul unui surplus de energie ce se cheltuia cu abnegație, pe mai multe planuri deodată, spre binele obștesc, după 1866, și îndeosebi în ultimii doi-trei ani de creație, scrisul ajunge să fie mai ales un mijloc de existență pentru cel care n-a înțeles să se lepede de convingerile sale și pe care regimul politic proaspăt înscăunat îl ostracizează, tratîndu-l cu neîncredere și ostilitate. Un mijloc de existență foarte problematic, dealtfel, ceea ce se vede din numărul mare de broșuri, culegeri, volume, cuprinzînd scrieri de diverse genuri, de la compilații istorice de popularizare, la drame istorice cu neputință de citit și pînă la pamflete politice în proză sau versuri, pe care Bolintineanu se vede silit să le scrie într-un interval de numai trei ani (între 1867 și 1870 au apărut aproximativ douăzeci de volume și broșuri ale scriitorului). Lăsînd la o parte chestiunea valorii literare — fără îndoială minimă — a acestei producții, care prin conținutul și tendința ei nu se deosebește de restul creației sale, se poate medita în schimb asupra semnificației de o natură mai specială, legată de problemele scriitorului și ale destinului său social, pe care această producție o stîrnește. [...] Dobrogeanu-Gherea avea să numească, două decenii mai tîrziu, această categorie de artiști și scriitori, care se împo-

Scanned with OKEN Scanner

triveau să devină apologeţii regimului de exploatare, drept „artişti proletari culţi". Prin întorsătura pe care a luat-o viaţa sa, ca şi prin tonalitatea amar-protestatară a ultimelor sale creaţii *(Plîngerile României, Cartea poporului român* etc.), Bolintineanu deschide oarecum seria acestei categorii vitregite de scriitori în literatura noastră.

Trecînd la opera propriu-zisă, trebuie subliniat dintru început faptul că — în afară de producţiile din perioada debutului, roade pretimpurii ale mimetismului literar, şi cu excepţia unora din ultimele sale scrieri (în special dramele istorice), alcătuite grăbit şi insuficient gîndite —, creaţia lui Bolintineanu poartă puternic întipărit accentul contemporaneităţii şi al participării, ea fiind expresia cea mai directă cu putinţă a unei conştiinţe sensibile la ideile generoase ale timpului şi capabilă să sesizeze la diferite răspîntii ale vieţii scriitorului modificările ivite în mişcarea veacului. Răspîntiile acestea n-au lipsit. Prima şi cea mai însemnată dintre ele este, de bună seamă, cea care a hotărît orientarea tînărului Bolintineanu spre tabăra forţelor progresiste (participarea sa, ca membru al societăţii secrete Frăţia, la activitatea revoluţionarilor munteni), ducîndu-l cu fermitate spre revoluţie. Acestei perioade îi corespunde în scrisul său nevoia de a ridica moralul tinerimii epocii, de a-i insufla sentimente generoase, de a o mobiliza la luptă împotriva tiraniei. Însufleţit de intenţii vrednice, Bolintineanu caută căile cele mai nimerite care să facă palpabil sentimentul patriotismului. Alecsandri găsise calea, adresîndu-se poeziei populare; Bolintineanu o află cercetînd

mai cu seamă trecutul (era tocmai epoca dezgropării cronicilor) și scoțînd de acolo fapte pilduitoare pentru prezent. Este perioada inaugurării „legendei istorice" și a acelui fel de elegie patriotică în care cei înstrăinați își cîntă dorul după țara iubită *(Proscrisul, Un tînăr român murind în străinătate* etc.). Prin *Cîntec de libertate,* avîntatul marș revoluționar de la 1848, se încheie oarecum această primă etapă din viața și creația lui Bolintineanu.

Exilul este cea de a doua etapă. Și dacă el a prilejuit (prin anacreontica *Florilor Bosforului* și a *Macedonelor)* reînvierea unor deprinderi și înclinări mai vechi ale poetului, nu-i mai puțin adevărat că de experiența cîștigată în anii exilului se leagă cîteva din cele mai valoroase creații ale sale. În primul rînd *Călătoriile,* admirabilă suită de observații sprintene, pătrunzătoare cu privire la o diversitate de moravuri, clase, tipuri și rînduieli — raportate de fiecare dată la stările de lucruri din patria sa. Apoi *Conrad,* amplu poem descriptiv-meditativ, în care expresia pătimașă a dorului de țară și evocarea patriei se îmbină cu accentele de revoltă împotriva asupririi de orice fel.

Continuînd firul legendelor istorice, poetul le adaugă în acești ani balada și basmul. Pe o treaptă superioară de cuprindere și exprimare a sentimentelor ce-l animă este înălțată lirica patriotică prin cele mai bune versuri din *Melodii române* și *Cîntarea României* (după Alecu Russo). În fine, critica stărilor de lucruri din țară cîștigă din ce în ce mai mult teren în creația scriitorului din această perioadă, tot ca urmare a cunoașterii mai adînci a vieții sociale și politice din timpul său și a forțelor sociale în luptă. Acestui spor de expe-

Scanned with OKEN Scanner

rienţă i se datoresc încercările fructuoase ale lui Bolintineanu în direcţia publicisticii de idei, în epică *(Manoil, Călătorii în Moldova)* şi totodată în direcţia satirei în versuri *(Către boierii români antinaţionali* etc.).

Cel de al treilea moment de răspîntie în viaţa scriitorului coincide cu întoarcerea în ţară şi cu intrarea sa hotărîtă în lupta politică, alături de forţele progresiste ale vremii. Este perioada luptei necurmate cu tabăra reacţiunii, ale cărei manevre de culise, iar mai apoi făţişe, poetul le demască necruţător în satirele sale, în publicistica sa din ultimii ani ai vieţii, în romanul *Elena* şi chiar în legendele şi cîntecele patriotice scrise în aceşti ani [...].

1955

(Confluenţe literare, Bucureşti, 1966, pp. 98—102.)

Scanned with OKEN Scanner

BOLINTINEANU ȘI SONURILE POEZIEI MODERNE

[...] Urmașii s-au obișnuit să vadă în Bolintineanu un stihuitor facil și desuet, adeseori chiar rizibil, ale cărui apologii istorice cu cinematică desfășurare se pretează de minune la parodie. Totuși, cine află răgazul de a se pierde în prea abundenta vegetație a versificărilor bolintinene poate avea surpriza și încîntarea să descopere la un moment dat în peregrinarea — sau mai bine zis exploatarea — sa un țărm însorit, scăldat de ape limpezi, în ale căror unde se oglindește cerul poeziei însăși. Căci meridional prin sorginte și imaginație, Bolintineanu a adus în literatura noastră decorul Orientului mirific și senzualitatea, laurii solari, clima blîndă și roză. Cînd viziunile lui se epurează, cînd arborescențele fanteziei se topesc și cînd formele grațioase și fragile îngăduie substanței lirice să transpară, poetul se dezvăluie în plenitudinea sa. Descoperi atunci în Bolintineanu nu numai un premergător al lui Eminescu (nu s-a studiat încă nici descendența directă a marilor viziuni romantice eminesciene din cele ale lui Heliade Rădulescu), dar mai

Scanned with OKEN Scanner

cu seamă precursor al lui Macedonski și, în cele din urmă, pe inițiatorul de forme, de *sonuri* poetice care aveau să se realizeze în celălalt veac, odată cu Ion Pillat, cu Mateiu Caragiale, cu Ion Barbu. Și nu e puțin lucru să citești versuri de Bolintineanu cu sentimentul că ele s-ar putea integra perfect într-unul din poemele maeștrilor formei poetice din veacul nostru. Căci se întîmplă ca frumoase versuri, frînturi de poem ale lui Bolintineanu, să strălucească de o prospețime și de o candoare ce le îmbracă într-un smalț mai pur decît al versurilor poeților rafinați dintre cele două războaie. Iată de ce ni se pare de un deosebit interes, pentru studiul evoluției formelor poetice ale lirismului românesc, semnalarea corespondențelor dintre versurile lui Bolintineanu și cele ale poeților noștri moderni. Rezultatele unei analize formale atente și minuțioase, ce așteaptă să fie întreprinsă, s-ar putea arăta de mare preț în cunoașterea substanței lirice românești.

Din recuzita epic-romantică a lui Bolintineanu este de reținut și azi, avînd în vedere cariera generală a anatemei în literatura noastră (Eminescu, Arghezi, Adrian Maniu...), blestemul din *Mihnea și Baba*:

... Să-ți ardă plămînii de-o sete adîncă...
... Să simți totdeauna asupra-ți o stîncă!
Să-nchini a ta frunte la cine nu vrei!
Să nu se cunoască ce bine vei face!
Să plîngi, însă lacrimi să nu poți vărsa...
... Să crezi că ești geniu, să ai zile multe,
Și toți ai tăi moară, iar tu să trăiești!
Și vorba ta nimeni să nu o asculte,
Nimic să-ți mai placă, nimic să dorești!

Scanned with OKEN Scanner

Dacă la Eminescu romantismul zonelor profunde era prezent în viziunea abolirii somnului (starea de uniune cu sufletul lumii, cu substratul viu al tuturor elementelor, cu haosul originar) : „... Şi somnul vameş vieţii să nu-ţi mai ieie vamă...“ — romantismul lui Bolintineanu e exterior, ostentativ, în imaginea geniului damnat, solitar, în conştiinţa luciferiană („să crezi că eşti geniu“). Verbul său are concreteţa vehementă a lui Arghezi : („Să-ţi ardă plămînii de o sete adîncă“) ; secătuirea izvoarelor mîngîierii : „Să plîngi, însă lacrimi să nu poţi vărsa“ —, bineînţeles, fără acel patos de Apocalips, fără acea imaginaţie brutală, demoniacă, acel lirism al ororii, care supune chiar versurile unei cazne infernale. Starea de indiferenţă, de saturare a gustului : „Nimic să-ţi mai placă, nimic să doreşti !“, prefigurînd răul subtil insinuat de estetismul lui Adrian Maniu : „Înainte de dorinţă, fără trudă, toate să ţi se-mplinească.“ [...]

Un *Cîntec* se remarcă prin simplitatea destul de neobişnuită la Bolintineanu şi sună delicat, în planul sentimentului, deschizînd cerul meridional şi odată cu el zările luminii macedonskiene :

Valuri de aur, mărgăritare,
Purpură, roze şi diamant,
Din cerul zilei de amarant
Revarsă Febus fără-ncetare.

Soarele dulce şi luminos
Întotdeauna o să-ncălzească,
Şi cîmpul verde o să-nflorească,
Şi o să fie cerul frumos.

Scanned with OKEN Scanner

Iar eu ca frunza ce-ngălbenește,
Din zi într-alta fruntea înclin,
Și al meu suflet rece, străin,
Vai ! nu mai simte, nu mai iubește !

Între prima și ultima strofă s-a produs mutația de stiluri de la rococo la romantic, de la pictural la sentimental. [...]

Dealtfel, la Bolintineanu, corespondențele cu muzicile viitoare ale poeziei sînt numeroase. Macedonski se străvede frecvent, cu cele mai delicate tonuri ale lui, în această irizată apă sonoră. Iată portretizarea macedonskiană :

Greaca dulce, spirit fin,
Cu perfidă frumusețe,
Rîde cu lacrimi pe fețe,
Ploaia verii din timp lin.

...Poartă soare pe figură,
Grație pe viața sa,
Gura-i mică picătură,
Sînge ce-a picat pe nea !

(Sclavele în vînzare)

Jocul cu limpezimi acvatice, senzualitatea pe care o gustă însăși materia rece (aici și cu o prefigurare eminesciană) :

Unde bea cu voluptate
Corpul ei amăgitor,
Ea o sparge și o bate,
Face spumă din picior ;
Iar prin spumă capu-i dulce
Coperit cu păr bălai
Pare luna, vrînd să culce
După codrii ninși de plai.

(Se scaldă)

Scanned with OKEN Scanner

ori, în prospeţimea filigrană a *Rondelurilor* de mai tîrziu :

...Cine-i tînără hanîmă
Ce pe finul mozaic,
Rezemată lin pe mînă,
Bate apa din fîntînă
Cu piciorul alb şi mic ?

(Dilrubam)

Pentru ca deplina armonie a lui Macedonski să răsune în versurile care cîntă erotica îmbătare, cu lumini scăldate în umbra miresmelor, cu acele azururi glauce şi suferinţele de filtru voluptuos :

...Ea cîntă şi natura păru că se îmbată ;
A nopţii stea de aur, în sînul unui nor,
Şi marea azurie şi noaptea parfumată
Tresar de-un sfînt amor !

(Odalisca)

sau dialogul nuanţelor emotive :

Vai ! ale noastre simţuri erau ca îmbătate !
O flacără-amoroasă în inime curgea.
Speranţa şi-ndoiala, cu patimă-ngînate,
Din sufletele noastre suspine-adînci scotea...

(O noapte de amor)

şi, în fine, chiar romantismul lui Macedonski, cu prevestirile lui nervoase, cu rătăcirea simţurilor :

...Ascultă ! nu este gemînda furtună
Pe mările-adînci ;
Nici djinii fantastici ce-n noapte se-adună
Sub negrele stînci...

(Gulfar)

Scanned with OKEN Scanner

În propriile ritmuri sacadate ale lui Bolintineanu și în decorul său osmanliu, peisajul *Balcicului* de mai tîrziu înaintează, ca o Fata Morgana, pe val :

...Un caic despică undele gemînde,
Malul cu seraiuri și grădini rîzînde...
...Valul geme dulce sub o coastă verde
Unde printre dafini un sarai se pierde...

(Hial)

Ca printr-o spărtură de cer, tabloul elegiac al încîntărilor lui Ion Pillat irumpe, de astă dată în tonuri exacte :

O văi încîntătoare, dumbravă înverzită,
Ce-ați desfătat adesea copilăria mea...

(Proscrisul)

Însă, fără îndoială, opera lirică cea mai de valoare a lui Bolintineanu rămîne lungul poem *Conrad*, din care se pot extrage, ca dintr-un laborios zăcămînt, minereuri cu sclipiri de diamant. S-a închegat în aceste versuri un cer de limpezimi strălucite, scufundat în puritatea grea de evocări a Mediteranei, albastrul cimitir al culturii. Față de Pillat, cîntecul mediteranic al lui Bolintineanu e mai bogat în frăgezimi născînde, în ingenuitate ; o matinală adiere îl străbate și numele Antichității și ale Sudului se contopesc, în evocare, la un nivel mai aproape de sîngele poeziei. Elegia sună mai originar, în incarnatul ei cu răsfrîngere de sidefuri ; e ca o suavă peregrinare prin elegiile care se nasc una dintr-alta, se împletesc, se întretaie, se despart și se revarsă în „marea azurată", în dulcele ei murmur de voluptate și tristețe [...]

Scanned with OKEN Scanner

Nu numai că Bolintineanu a avut, în *Conrad*, acel sentiment primăvăratic, dar poemul lui constituie pentru noi, prin sine însuși, o „primăvară a lumii“ ce se întoarce pe unda versurilor la vremea noastră. Cît de proaspătă, de vie, de curată este poezia naturii și civilizației mediteraneene în intonarea sa, se poate constata din comparația cu cele cîteva încercări ale lui Alecsandri, în care versuri ca acestea sînt rare :

Nu se zăreau atuncia pe umeda cîmpie,
Decît scîntei și fulgeri de flacără-argintie
Ce, șerpuind prin apă, pluteau și s-alungau,
Sau delfini fără număr, care, sărind din mare
Și-n spume luminoase mișcînd a lor spinare,
În va'uri după stele pe rînd se cufundau.

(Bosforul)

și cărora Bolintineanu le răspunde cu o imagine mai îndrăzneață decît cele ale contemporanului său : *„Ori și ce lumină ce-n Bosfor se frînge / Își alungă forma ca un plop de foc...“ (Mehrube).* În *Dorul de mare*, unde se pot citi atari strofe :

Să văd stingerea de soare
În adîncul Ocean,
Și-a lui coamă arzătoare
Răsărind ca un vulcan...
...Să văd luna răsărită
În al nopții aer cald,
Ca o floare aurită
Într-o cupă de smarald.

În *Marea Mediterană*, *Pe coastele Calabriei*, *Cîntec sicilian* ori *Lacul de Como* (*„O ! lac ! o ! minune ! Ferice, ferice...“*), inspirația e palidă,

Scanned with OKEN Scanner

suflul poetului minor sau chiar disparent. Mult mai aproape de moderni, Bolintineanu *sună* ca Macedonski şi Duiliu Zamfirescu, Ştefan Petică şi Mateiu Caragiale. Fiindcă neschimbat e tonul elegiac ce străbate viziunile poetului *Florilor sacre*, suavitatea, albul genuin, voluptatea castă a miresmelor, otrava candorii matinale :

Oh, alba dimineaţă şi visul ce şoptea,
Şi norii albi — şi crinii suavi — şi balta clară... ;

(Pe balta clară)

pulberea opalină din azur, lactescenţele siderale, splendoarea bizantină a firmamentului :

În cer plutea răzleaţă o pulbere opal...
...Erau muiate-n aur abisurile-albastre...

(În noapte)

inflorescenţa neprihănită, azurată :

Atunci acele ramuri deodată înfloriră
Şi-o ploaie azurie vărsară peste noi... ;

(Stuful de liliac)

mitologia vie şi senină, poezie a simţurilor :

În cer pe car de flăcări Apollon crud şi blînd...

Viziunile lui Duiliu Zamfirescu, atunci cînd evocă, preţios şi academic, ruinele romane :

Pe marmura căzută din fruntea unui templu
A scris bătrîna vreme un înţelept exemplu
Ştirbind semeţul vultur de glorii purtător
Şi îngrădindu-i zborul în pulberea din For.
...O, For, mormînt al lumii, ce dreaptă-nvăţătură

Scanned with OKEN Scanner

E umbra morţii tale pe mica mea statură,
Şi-n tristul meu adio, ce sarbădă durere
Cînd măsur îndurarea din lunga ta tăcere...

sau inocenţa cosmic-floralã a erosului, în imaginea Venerei din Cnido :

Iar virginii luceferi, de-ar fi putut s-o vadă,
S-ar fi lăsat din noapte pe sînul ei să cadă,
Pe braţele rotunde şi umerii ei plini
O primăvară-ntreagă ninsese flori de crini...

Viziunile lui Ştefan Petică, înstrunînd lira-i trist ninsă de petale, pentru a cînta „Fecioara în alb“ :

Sub paşii mei petale de flori îndurerate
Se sting în invocarea de imnuri de iubire...

sau moartea viselor, în imaculatea morbidă a rozelor :

...Şi palidele trupuri de roze se-adunară
Pe marginea-n ruină încet să se aplece
Murind ca nişte albe columbe-n noaptea rece...

(Moartea visurilor)

Pillat rămînînd totuşi cel mai aproape de Bolintineanu, în imaginile care circumscriu clasicele orizonturi :

Oglinzi se sparg cu zgomot şi se refac puzderii,
Colina se ridică pe cerul tot mai clar...

(Stella Maris)

Căci, lăsîndu-se dus de farmecul transparenţelor înfrăgezite ale *Ţărmului pierdut* şi *Scutului Minervei*, simţi cum versurilor din *Conrad* li

Scanned with OKEN Scanner

se potrivesc cele de aici, care par să definească însuși lirismul lui Bolintineanu :

În albia lui cîntă curatul său izvor...,

(Scutul Minervei, XVII)

tonul naiv al poetului din celălalt veac înflorind în această cumpănită interogație, care mai păstrează ecoul romanticei deznădejdi :

Dar unde e Ulise, ce v-a fost drag odată,
Și Troia unde este, stăpîna peste mări ?

(Cicladele) [...]

În secolul al XIX-lea, lirismul s-a caracterizat prin căutarea într-o lume abrutizată, *decăzută*, a unui ideal de acurateță morală și estetică. Sonul poeziei lui Bolintineanu răspunde acestor căutări ; în byroniana figură a lui Conrad, poetul a dat chip sentimentelor generoase, năzuinței de libertate a vremii. Ciocnirii imperialismelor însă (sub forma acelui nour de vase plutind spre Helespont), ori dezumanizării civilizației capitaliste (simbolizată de „cetatea London"), el le-a opus perspectivele pure, viziunile azurate, columnele clare ale Sudului, ca patrie a unei mitologii naiv trăite — inocență poetică a firii pe care versurile sale o oglindesc, hipostaziind realul într-o zonă de plăsmuiri senine.

Caiete critice, 1957 (*Scriitori moderni*, București, 1966, pp. 13—55.)

Scanned with OKEN Scanner

UN ROMANTIC PARNASIAN, D. BOLINTINEANU

Se împlinesc anul acesta, după cea mai plauzibilă ipoteză, o sută cincizeci de ani de la naşterea lui Dimitrie Bolintineanu, venit, pare-se, pe lume odată cu Nicolae Bălcescu şi Alecu Russo, ca fiu al subprefectului de plasă Enache Cosmad, aromân din Ohrida. Bolintineanu (numele i se trage de la locul naşterii), care învăţase la şcoala de la Colţea, la Sf. Sava şi cu o bursă a Asociaţiei literare la Paris din 1845, va fi un patriot ardent, revoltat împotriva tiraniei, un revoluţionar înflăcărat la 1848, unul din puţinii în care Bălcescu avea „multă încredere", nesuportînd umilinţa, demn (în 1850 la Paris se bate în duel pentru o jignire cu V. Mălinescu), perseverent în ideal, spirit constructiv şi generos în acelaşi timp, luptător pentru Unire şi emancipare naţională, ceea ce explică aducerea lui la Ministerul de externe în 1861 şi la Ministerul instrucţiunii publice în 1863—1864, în momentul secularizării averilor mînăstireşti şi al întemeierii Facultăţii de litere din Bucureşti. Rămas un glas izolat după răsturnarea domnitorului Alexan-

Scanned with OKEN Scanner

dru Ioan Cuza, Bolintineanu se supune voluntar martiriului şi, atins de boala care-l va răpune şi pe Eminescu, moare părăsit în mizerie şi suferinţă la 20 august 1872 în spitalul Pantelimon, la cîteva luni după Ion Heliade-Rădulescu, în vîrstă de numai 53 de ani.

Alături de V. Alecsandri, Bolintineanu a fost, înainte de Eminescu, poetul român cel mai preţuit. A publicat într-un răstimp de 25 de ani 19 volume de versuri sub formă de culegeri şi cicluri (*Colecţie din poeziile domnului D. Bolintineanu*, 1847 ; *Cîntece şi plîngeri*, 1852 ; *Poezii vechi şi nouă, Legende sau basme naţionale, Melodii române*, 1858 ; *Bătăliile românilor*, 1859 ; *Nemesis*, 1861 ; *Legende noi*, 1862 ; *Poezii atît cunoscute cît şi inedite*, 1865 ; *Brises d'Orient*, Poésies roumaines, traduites par l'auteur lui-même, précédées d'une préface de M. Philarète Chasles, Paris, 1866 ; *Florile Bosforului*, 1866 ; *Eumenidele*, 1866 ; *Bolintiniadele*, 1866 ; *Ielele, grame şi epigrame politice*, 1866 ; *Conrad*, 1867 ; *Poezii din tinereţe nepublicate încă*, 1869 ; *Traianida*, 1869—1870 ; *Menadele*, 1870 ; *Plîngerile României*, 1870), împărţite de obicei în *Legende istorice, Basme, Florile Bosforului, Macedonele, Reverii* şi *Diverse*, speciile preferate ale poetului fiind balada, basmul, idila, elegia, cîntecul, poema, epopeea şi satira.

Poet sentimental fără substrat metafizic şi gravitate în elegii, în stilul micii poezii a secolului al XVIII-lea (al lui Millevoye, între alţii), de un exotism de fantezie, un pitoresc lexical şi un senzualism plat în idile, fără culoarea lui Victor Hugo, din *Les Orientales*, Bolintineanu e totuşi adesea interesant în poezia pastorală, cînd, ca în *San Marina*, face poemul

transhumanței. Baladele, denumite legende, compuneri în genere mecanice, suferind concurența parodiilor, sînt alcătuite în chip pueril cu personaje de operetă și evenimente incredibile, dar forma cantabilă și expresia aforistică salvează cîteva imagini sau sentințe, devenite celebre, proverbiale („Ca un glob de aur luna strălucea“ ; „Cela ce se bate pentru neatîrnare / Are zece brațe, zece inimi are“ ; „Cel ce pentru lege, pentru țară moare / Își privește moartea ca o sărbătoare...“ ; „Pace, omenie nu vor fi, nu sînt, / Între robi și tirani jos pe-acest pămînt !“ ; „Viitor de aur țara noastră are / Și prevăz prin secoli a ei înălțare“).

Înzestrarea specială a lui Bolintineanu, vizibilă în legende, dar mai ales în basme, e însă în tehnica muzicală a versului său capabil să imite onomatopic armoniile naturii sau să exprime ritmic emoțiile, pe cele mai variate registre. Poetul e un mare alcătuitor de blesteme în metru amfibrahic („Să-ți arză plămînii de-o sete adîncă / Și apă, tirane, să nu poți să bei“), un autor neîntrecut de pasaje simfonice, precum cel notînd în dactili, în felul lui Berlioz, o cavalcadă („Mihnea încalecă, calul său tropotă, / Fuge ca vîntul ; / Sună pădurile, fîșie frunzele, / Geme pămîntul“).

Asemenea lui Gérard de Nerval, Bolintineanu dispune apoi de o excepțională capacitate de a exprima, ca Saint-Saëns, în a sa dănțuire macabră, fantasticul plastic, asociind spectrelor stihiile, de data aceasta în metru iambic : „Toți morții din mormînturi / Cu ghiarăle-ncleștate / Ca frunzele uscate, / Ce zbor cînd suflă vîntul, / Spre Mihnea alerga“.

Scanned with OKEN Scanner

Prin astfel de însușiri, Bolintineanu s-a impus în literatura română ca un poet foarte personal, ușor de recunoscut în imitații, ca un adevărat șef de școală literară. Ambiția lui de a scrie lungi poeme epice, ca *Andrei sau luarea Nicopolei de români* (episod dinainte de bătălia de la Călugăreni) ori *Sorin sau tăierea boierilor la Tîrgoviște* (tablou din vremea lui Mircea Ciobanul), sau, în fine, *Traianida*, n-a fost încununată de succes. Singur *Conrad*, soi de byronian *Childe Harold's Pilgrinage*, nimerește tonul. Cît despre satirele politice *(Nemesis, Eumenidele, Bolintiniadele, Ielele, Menadele)*, ele n-au truculența și elevația scrisorilor eminesciene, rămînînd în zona coborîtă a pamfletului jurnalistic.

Memorialele de călătorie ale lui Bolintineanu *(Călătorii în Palestina și Egipt*, 1856; *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*, 1858; *Călătorii la românii din Macedonia și Muntele Atos sau Santa Agora*, 1863) împrumută multe pagini din Volney *(Voyage en Syrie et en Egypte*, 1787) și Charles Texier *(Description de l'Asie Mineure*, 1839, 1846), fără a fi lipsite de observații proprii (mai ales cu privire la aromâni) și vioiciune.

Romanele *(Manoil*, 1855, *Elena*, 1862, *Doritori nebuni)* sînt de tipul sentimental, cu intrigă amoroasă, cu exaltări lirice și cu idei progresiste, înrîurite de George Sand, Balzac, Goethe, Alexandre Dumas-Fils. Manoil e un dezabuzat erotic convertit, Elena o femeie virtuoasă și filantropă, Dem din *Doritori nebuni*, roman neterminat, un răzvrătit visător.

Teatrul lui Bolintineanu, de inspirație exclusiv istorică, lipsit de consistență, trebuie

Scanned with OKEN Scanner

menţionat ca o simplă curiozitate. A publicat *Mihai Viteazul condamnat la moarte*, 1867 ; *Ştefan-vodă cel berbant*, 1867 ; *Alexandru Lăpuşneanu* şi *După bătălia de la Călugăreni*, 1868, *Ştefan Gheorghe-vodă* sau *Voi face doamnei tale ce ai făcut tu jupînesei mele*, 1868.

La acestea se adaugă un număr de scrieri politice (*Les Principautés Roumaines*, 1854, *L'Autriche, la Turquie et les Moldovalaques*, 1856, *Vizita domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole*, 1860, *Chestiunea unirii la Constantinopole*, 1861, *Cartea poporului român. Cugetări filozofice şi politice în raport cu starea actuală a României*, 1869, *Domnii regulamentari şi Historia celor trei ani de la 11 februariu pînă astăzi*, 1869, *Nepăsarea de religie, de patrie şi de dreptate la români*, 1869, *România roabă la austro-maghiari ?* 1869) şi o sumă de biografii romanţate, Bolintineanu fiind la noi un promotor al genului (*Viaţa lui Mihai Viteazul*, 1863, *Viaţa lui Ştefan-vodă cel Mare*, 1863, *Viaţa lui Vlad Ţepeş vodă şi Mircea-vodă cel Bătrîn*, 1863, *Viaţa lui Cuza-Vodă*, 1869, *Viaţa lui Traian August, fondatorul neamului românesc*, 1869, *Cleopatra, regina Egiptului*, 1870, *Cuza-Vodă şi oamenii săi, Memoriu istoric*, a patra ediţie revăzută şi adăogată, 1870).

Volumul *Brises d'Orient*, traducerea corectată de Ulysse de Marsillac şi Henri Cantel a culegerii din 1865, *Poezii atît cunoscute cît şi inedite*, a avut oarecare ecou în Franţa prin prefaţa elogioasă a lui Philarète Chasles, profesor la Collège de France.

Victor Hugo exprimă lui D. Bolintineanu mulţumiri printr-o scrisoare. Recenzîndu-l în *Revue du XIX-ème siècle*, Théodore de Banville compara pe Bolintineanu cu François

Scanned with OKEN Scanner

Coppée și José Maria de Hérédia, aprecia pătrunderea „în secretele cele mai intime“ ale versificației franceze și socotea că poetul român, împreună cu Armand Silvestre, anunță „o școală de poezie savantă, artistă, inspirată, preocupată de real și de ideal“. Banville înscrie pe D. Bolintineanu printre parnasieni.

(*România literară*, anul II, nr. 14 [26], p. 12.)

Scanned with OKEN Scanner

CLASICISMUL LUI BOLINTINEANU

Preponderent romantic, Bolintineanu a fost înrîurit însă și de clasicism. În tinereţe, alături de romantici, poetul citea pasionat pe Anacreon și pe neoanacreontici, scriind el însuși versuri sub influenţa lor. Aceste poezii de început, publicate abia la sfîrșitul vieţii *(Poezii din tinereţe nepublicate încă*, 1869), sînt precumpănitor erotice, idilice, în maniera poeziei neoclasice galante a secolului al XVIII-lea. Ele nu mai erau, în momentul debutului literar al lui Bolintineanu, de mult în gustul vremii și poate de aceea autorul nici nu le-a publicat decît în ultimii ani, atunci cînd, constrîns de nevoi materiale, și-a dat la tipar tot ce avea prin sertare. Urmele educaţiei clasice din tinereţe se vor resimţi și în creaţia sa de mai tîrziu : în ciclul *Macedonele*, cu atmosfera tipică poeziei pastorale, în încercarea de a crea o epopee *(Traianida)*, specie eminamente clasică, sau chiar în poezii de factură romantică, precum legendele istorice sau poemul *Conrad*.

Scanned with OKEN Scanner

În legendele istorice, preocuparea de a evoca trecutul eroic și de a-l contrapune prezentului decăzut, sensibilitatea pentru natură se datoresc, evident, romantismului. Natura însă, așa cum apare în legende, de obicei nocturnă, în aspectele ei senine și încîntătoare, accentuează caracterul idilic al luptelor, în genere sumar descrise și cam convenționale, desfășurate adesea în peisaj lunar (vezi *Preda Buzescu, Grozea Vornicul, Mihai revenind de la Dunăre, Dragomir sau Cetatea lui Radu Negru, Popa Stoica, Rațu).* Iar tendința spre idilic, manifestată larg în scrisul lui Bolintineanu, se datorește formației sale inițiale clasice și unei predispoziții a structurii sale. Legendele istorice rămîn tributare în bună parte acestei înclinații a poetului, atras, ca luptător pașoptist, de istoria națională și de semnificația ei exemplară pentru contemporani, dar înclinat a o evoca cu mijloace care aparțin mai curînd clasicismului. Faptul că poetul e preocupat, nu atît de individualizarea eroilor săi, ci de sublinierea, prin ei, a unor virtuți comune în esență tuturor și oarecum universale (sentimentul datoriei față de țară, bărbăția în luptă, demnitate, generozitate și cavalerism), sînt în acest sens concludente. În ansamblu, un ton elevat, dar egal și echilibrat, de odă clasică. Apoi, tendința remarcată mai demult, spre idila galantă, spre descrierea la femei, în sensul eroticei neoclasice, a nurilor, cum ar spune Conachi. O anumită preferință pentru banchete și orgii, înfățișate după modelul orgiilor romane, indică, de asemenea, formația clasică. La Baia, de pildă, conducătorii armatei maghiare sînt surprinși de oștenii lui Ștefan petrecînd, în adevărate orgii, cu bacante. Însuși Ștefan, altă dată *(Cassandra),*

Scanned with OKEN Scanner

e surprins la un festin asemănător. Tabloul amintește bahicele anacreontice :

La o masă strălucită
El se desmerda
Cu frumoasa lui iubită
Și suita sa.
— Nu mai voi, o, drăguliță,
Vinul de Cotnar ;
Ci mă-mbată din guriță
Cu ceresc nectar !
Fața ei se rumenește
Ca o roză-n flori ;
Și cu mîna învălește
Aste vii culori.
Pe cosița-i văluroasă
Negri fluturași
Cu-aripioară neguroasă
Tremur drăgălași.
Două flăcări luminate
Ochii-i poleesc ;
Astfel negre diamante
La soare lucesc.
Cine-o vede se răpește
De mîndrețea sa,
Din suflarea ei dorește
A se îmbăta.
Dănțuiește răpitoare,
Grațiile-o-nsoțesc,
Cum p-o rază din drag soare
Fluturii ocolesc.
Și în lanțul ce-o îmbată
Saltă grațios,
Ca o stea lin legănată
Pe un rîu fugos.

Amintirea lecturilor clasice e atît de vie, încît termenii de comparație, luați din istoria

Scanned with OKEN Scanner

sau din mitologia greco-latină, revin firesc sub condeiul poetului. În legenda *Apa Bîrsei*, furia pustiitoare a armatei învingătoare în luptă e comparată cu imaginea bacantei dezlănțuită orgiei. După bătălia de la Bîrlad, Ștefan Vodă sărbătorește victoria dînd un ospăț la care participă capii oștirii și unde „tinere fecioare", în cîntec de harfe, pun cununi de flori pe capul învingătorului. Procedeul, ca și instrumentele muzicale, aparțin Antichității greco-latine *(Bîrlad)*.

Conrad, scriere de dimensiuni mari, este un poem byronian, imitație, pînă la un punct, a lui *Childe Harold*. Eroul poemului, un proscris politic după revoluția de la 1848, rătăcește pe meleaguri străine, cu dorul de țară în suflet. Itinerarul său e în parte același ca în proza de călătorie : Marea Egee, Asia Mică, Siria și Liban, Egiptul, la care se adaugă Franța, Anglia, Italia. Sensibilitatea poetului vibrează cu intensitate, oscilînd între contemplarea exuberantă a unui spectacol de natură, admirația pentru geniul creator de civilizație și de istorie și reflecția pesimistă, în sens volneyan și byronian, în fața ruinelor vechilor civilizații.

Format în tinerețe în cultul istoriei și artei clasice a Antichității, poetul evocă, în accente de odă, locurile păstrînd urme ale artei și mitologiei vechii Elade. Sub influența stării depresive pe care i-o dădea situația de exilat, silit să rătăcească, ca și Harold, departe de țară, înrîurit de „boala veacului", poetul convertește adesea odele populate de reminiscențe și nume clasice în elegii romantice (legenda lui Hero și Leandru, legenda lui Sappho ș.a.). Înclinația permanentă spre reverie și meditație, spre vaste tablouri marine, preferința pentru peisajul pitoresc și exotic, pentru ruine, pen-

Scanned with OKEN Scanner

tru contrastul violent, fac din *Conrad* un poem tipic romantic, deşi, cum am amintit mai sus, educaţia clasică iniţială a poetului se resimte în poem. Interesului insistent pentru mitologia greco-latină i se adaugă o anume viziune senzualistă a naturii, determinată, fără îndoială, de structura poetului, dar şi de influenţa literaturii erotice greceşti, precum şi a literaturii neoclasice. Luna, bunăoară, e „amanta soarelui", iar marea, tot amantă (ce „se sărută" cu cerul), e văzută ca o femeie :

De cîte ori pe sînu-ţi sau dupe-un nalt granit,
Privind cu voluptate cuprinsu-ţi aurit,
Sorbind parfumu-ţi dulce şi legănîndu-mi dorul,
N-am revărsat eu lacrimi ce-mi inspirase-amorul !

În *Florile Bosforului*, dincolo de tonul grav al descrierii peisajului oriental şi al evocării episoadelor, de obicei tragice, ale vieţii de harem, se simte, de-a lungul întregului ciclu, o notă uşor frivolă. Îndrăgostiţii cîntă cuplete sentimentale, în genul liricii galante a secolului al XVIII-lea, femeilor li se descriu cu insistenţă nurii, iar dragostea este concepută ca o desfătare. Aceleiaşi atmosfere galante îi aparţin o serie de poezii ocazionale, nelegate prin tematică de Bosfor, dar incluse de poet în ciclu : ode şi elegii erotice, poezii de album *(La doamna I ; La doamna Z)*.

Macedonele îşi propun să realizeze o frescă a vieţii păstorilor macedoneni. Viziunea idilică a poetului este însă de un convenţionalism supărător. Singura preocupare a ciobanilor e „amorul", pe care şi-l exprimă într-un limbaj salonard. *Lupta păstorilor*, de pildă, este un lung dialog între doi ciobani, pe o temă amo-

Scanned with OKEN Scanner

roasă, în genul unor idile ale lui Teocrit. Limbajul erotic e însă preţios, cu efecte rizibile :

Lupul urmă o căpriţă
Capra iarba de păduri,
Eu urmez o păstoriţă,
Cu ochi dulci ca două muri.
Lupu s-o mănînce cată,
Capra iarba de păscut,
Eu urmez pe alba fată
Ca să-i dau un drag sărut.

Episoadele, voit tragice, sînt în fapt melodramatice, uneori de o naivitate comică. În *Păstoriţa şi miaua,* scrisă în metru popular, oarecum pe tema *Mioriţei,* mioara presimte că va muri şi se tînguie păstoriţei :

— Smulge florile de fîn
Ce usuci pe albu-ţi sîn !
Nu mai sînt trebuincioase,
Nu mai voi ca să trăiesc...
Nu mai am ce să iubesc !

Păstorul murind înfăţişează un dialog tînguitor între „oiţe“ şi păstorul care se stinge fiindcă i-a murit „liliţa“. În mod frecvent însă în *Macedone* predomină idilismul erotic şi, ca şi în *Florile Bosforului,* o predilecţie accentuată pentru senzualitate, pornite dintr-o concepţie hedonistă. Viaţa este plăcere şi omul trebuie să se bucure din plin de ea, fiindcă dincolo nu-l aşteaptă nimic, decît mormîntul.

O, junie, te grăbeşte !
Viaţa trece, să iubim !
Omul un minut trăieşte...
Timpul nu îl mai găsim !...

(Amantul Cilii)

Scanned with OKEN Scanner

Poezia *La ospăţ* cîntă petrecerea orgiastică, în sensul bahicelor anacreontice ; *Cîntecul nunţii în Castaria, Cilia, culcîndu-se* şi altele abundă în senzualităţi, amintind uneori pe Conachi. Întreg universul din *Macedonele* pare pregătit pentru iubire. Păstoriţele, mai numeroase decît păstorii, sînt graţii cu cosiţe *„auroase"*, cu *„alb sîn"*, *„cam deschis"*, împrăştiind în trecere *„un har de dorinţe"*. Pastorala clasică, îmbinată cu frivolităţi galante aparţinînd „micii poezii" a veacului al XVIII-lea, sînt coordonatele esenţiale ale mediului oieresc din *Macedone*. Autorul însuşi, într-o notă la poezia *Lupta păstorilor*, din ediţia *Poezii*, 1865, face următoarea precizare, semnificativă pentru viziunea clasicistă şi livrescă totodată în care îi apăreau păstorii macedoneni : „Nimic nu s-a schimbat de la Teocrit în datinele păstorilor. Lupta cîntecelor există încă ca altădată şi în limbagiul simplu şi natural al păstorilor români adesea se vede espresiuni mai tot atît de ingenioase ca acele, despre care Teocrite, Bion, Moscus, se servi făcînd să vorbească păstorii". În versiunea franceză a aceleiaşi note, din *Brises d'Orient*, numele lui Bion şi Moscus sînt înlocuite cu al lui Vergiliu. Dealtfel, un erudit cunoscător al limbii şi obiceiurilor aromâne, Theodor Capidan, a arătat mai demult că poetul nu a vizitat toate regiunile la care memorialul de călătorie şi poeziile din ciclul *Macedonele* se referă, ci a scris informîndu-se din cărţi, şi, se pare, în primul rînd din cartea francezului T.C.H.L. Pouqueville, *Voyage dans la Grèce*, 5 volume, Paris, 1820—1821. Asta în ce priveşte unele date privind localităţile, pentru că, adăugăm, viziunea de ansamblu în *Macedone*, cum rezultă din însăşi precizarea de mai sus a poetului, e tributară altor modele.

Scanned with OKEN Scanner

Bolintineanu a scris și o epopee. *Traianida*, publicată parțial în anul 1866, în *Albina Pindului*, tipărită în volum și în versiune definitivă în 1870, este prima epopee a literaturii noastre apărută în formă integrală (*Țiganiada* lui Budai-Deleanu se afla încă doar în manuscris și nu era cunoscută, iar încercările lui Negruzzi și Heliade n-au fost duse pînă la capăt). Alcătuită din șapte cînturi, epopeea lui Bolintineanu își propune să evoce luptele romanilor cu dacii, viața și moravurile de pe teritoriul dac, personalitatea eroică a lui Decebal și a lui Traian. În relatarea desfășurării generale a evenimentelor — conflictul și luptele romanilor cu dacii, înfrîngerea și supunerea Daciei — autorul, pornind de la date în genere cunoscute, nu încalcă adevărul istoric. Tendința, însă, de a reconstitui viața intimă a epocii, fără o intuire mai adîncă a specificității momentului istoric, este în ansamblu ratată. Culoarea locală lipsește sau e cu totul palidă. Încercarea de a crea o mitologie dacică se face, pastișînd, cu unele libertăți, mitologia greco-romană. Zamolxis, stăpînul zeilor, este un fel de Jupiter. Eudochia sau Dochia, zeiță a dragostei pătimașe, este de fapt Venus. Fiul ei, Phosphoros sau Făt-Frumos, poartă arc și săgeți, îndeplinind întocmai atribuțiile lui Amor. Decebal aduce jertfe înainte de bătălie lui Mars, zeul războiului. Cosînzeana, zeița munților, a muzicii și a poeziei, cumulează funcțiile Dianei și ale lui Apollo. Isis, numele cunoscutei zeițe egiptene, devine „Zeița pizmașă“ a dacilor, iar Osiris un fel de Hades, zeu al adîncurilor și al iadului. Zeii, ca și în epopeele tradiționale, participă la evenimente, iau parte chiar la lupte, unii de partea dacilor,

Scanned with OKEN Scanner

alţii a romanilor, provoacă încurcături sentimentale între muritori. Episoadele dramatice ale luptelor alternează cu altele idilice. Zeiţa Eudochia se îndrăgosteşte pătimaş de dacul Oneu, care însă iubeşte pe Lazea, sora lui Decebal. Aceasta iubeşte şi e iubită de Massiam, unul din conducătorii armatei romane, care-i cîntă noaptea pe lună, la poarta „castelului", cuplete amoroase, în notă galantă. Decebal e iubit de Tilia, soţia regelui iasigilor ; Lucius Maur, comandant roman, se îndrăgosteşte de o tînără „vergură", fiica unei căpetenii dace. În general, intrigile şi scenele amoroase, asupra cărora poetul insistă cu predilecţie, se desfăşoară într-o atmosferă de galanterie şi senzualitate. Îndrăgostiţii dispun de o mare verbozitate erotică, de obicei prozaică şi obositoare. Scene de desfrîu, ca aceea la care se dedau credincioşii în templul Eudochiei, sau ospeţele orgiace ale conducătorilor romani, patronate de însuşi imperatorul, sînt descrise detaliat, cu o anume participare lirică. Se manifestă aici influenţa unor lecturi clasice şi neoclasice, din anii tinereţii îndeosebi, dar şi spiritul său, am văzut, în genere dispus, în erotică, spre idilism şi senzual. Tilia, frumoasa regină a iasigilor, îndrăgostită de Decebal, îşi exprimă iubirea într-un limbaj care aminteşte focurile pasionale ale lui Sappho :

Cînd el vederilor pare, mă farmecă,
Cînd el vederilor scapă, mă omoară.
Sufăr cînd nu-l văd, geme-adînc sufletul.
Frigul şi flacăra corpu-mi alerg.
Plîng şi suspinele-mi sînul meu vălură,
Nu mai ştiu ce vorbesc, nu mai ştiu unde merg.
Mînele-mi buclele strîng şi desfăşură ;
Florile rînduie p-a mea cunună,

Scanned with OKEN Scanner

Și iar secerâ și le-mprâștie,
Și iar coamele-mi ele le-adună.
Cînd îl văd tot așa suferă sufletu-mi,
Inima-mi tremură și amuțesc,
Voi să zic, se-ngîn vorbele. Spiritul
Pierde chiar bunul-simț. Nu mai gîndesc,
Plîng și cu mîinile îmi ascund fețele,
Ce ard ca flacăra, tremur, mi-e cald.
Nu știu ce suferă inima, sufletul,
Un șir de lacrime ochii îmi scald.

Imitînd pe Vergiliu și pe Dante, Bolintineanu își poartă eroul, pe Decebal, în iad, apoi în rai, descriind cele văzute și făcînd aluzii critice la societatea contemporană. Raiul, unde petrec după moarte cei buni, între ei acei conducători care dau popoarelor „viață liberă, drepturi, mărire", este conceput ca un loc al desfătărilor voluptoase. „Fecioare nude, cu brațele lor drăgălașe", i-așteaptă pe fericiți. Dacii sînt învinși cu sprijinul zeiței Eudochia, care intervine deseori în luptă în favoarea romanilor. În final, sprințara zeiță își oferă grațiile lui Zamolxis, în schimbul consimțămîntului acestuia la supunerea Daciei de către romani. Astfel se consfințește în epopeea lui Bolintineanu tragedia poporului dac.

*

În prefața la volumul *Poezii din tinerețe, nepublicate încă*, autorul afirmă că poeziile pe care le prezintă cititorilor au fost scrise „în frageda tinerețe", că „nu au nici un raport cu viața autorului", ele fiind „o vibrațiune a hymnurilor greci și latini care fac și astăzi literatura și poezia tuturor națiunilor Europei". Cum

Scanned with OKEN Scanner

se vede, poetul recunoaşte că orientarea inspiraţiei sale se află sub auspicii clasice şi acest lucru ţine să-l sublinieze cu un sentiment de vădită mîndrie, întrucît „educaţiunea literară a naţiilor din Europa este greacă şi latină“, că e vorba anume de „şcoala elegantă şi amoroasă în care a strălucit Sappho, Bion, Theocrit, Alceu, Horace, Catulle, Propers, Tibul şi alţii“. Că o atare poezie, erotică prin excelenţă, „delicată şi suavă“, reprezentată cu deosebire de Anacreon, s-a scris şi la noi de poeţi ca Văcăreştii şi Conachi, care „împleteau pe razele Grecii crinii Carpaţilor“. Ea a fost înlocuită treptat de o poezie mai viguroasă, cetăţenească, ar vrea să spună poetul, impusă de necesităţile epocii. Autorul însuşi a publicat astfel de poezii care cîntau „faptele strălucite ale eroilor noştri“, pe care „spiritul timpului le preferă“. Cele mai multe, însă, din poeziile tinereţii, scrise sub impresia eroticei „nemuritorului Anacreon“, le dă la iveală abia acum.

Există în prefaţa acestui volum, dincolo de aprecierea şi justificarea poeziei romantice militante, pe care autorul însuşi a reprezentat-o în epocă, o profesie de credinţă clasicistă. Elogiile aduse poeziei greco-latine, lui Anacreon îndeosebi, a cărui şcoală de naturală gingăşie a fost, crede poetul, părăsită la noi, înlocuită cu o direcţie apăsător pesimistă, frizînd nu o dată artificiul, sînt în acest sens concludente. Autorul are în vedere, evident, poezia de tip epigonic din preajma anului 1870, vizată şi de Eminescu în *Epigonii*. „Eroii graciosi şi drăgălaşi ai lui Anacreon — scrie el în concluzia prefeţei — cu buzele de trandafir, cu buclele de aur sau de ebin căzînd pe sînul lor de alabastru nu mai există ; în locul cosiţelor s-a pus

cocul de păr de mort și în locul rozelor și crinilor naturali pe fețe, a venit fardul. Astfel această școală poetică a nemuritorului Anacreon și-a pierdut strălucirea sa.“ În numele simplității și firescului, pe care poetul le consideră un atribut al poeziei clasice, el polemizează cu romantismul epigonic din epoca ultimilor ani ai vieții sale.

Aproape toate poeziile volumului (peste 250 !) vădesc o orientare clasică. Evident, ușoare adieri romantice se resimt ici și colo. Predilecția pentru natură, pentru peisajul nocturn, vine din romantism. Cîteva bucăți *(Lacul de la Drăgoiești, Radu Șerban, Mihai la Călugăreni, Domnul Leon și românii, Banchetul Hangerliului)* sînt inspirate din istoria națională și au caracterul legendelor istorice. În *Epopeea de la Tîrgoviște* și *Tîrgoviștea* sînt evocate ruinele vechii Capitale a Țării Românești. În spiritul altor poeți (Cârlova, Alexandrescu, Heliade), care au scris elegii pe aceeași temă, Bolintineanu omagiază strălucirea de altădată a acestor locuri și deplînge starea lor actuală. Elegiile lui Bolintineanu nu au însă patosul profund al elegiilor celorlalți trei poeți. Tributar manierei galante, Bolintineanu e atras cu deosebire, în evocarea epocilor de strălucire, nu atît de aspectul eroic, ci mai ales de fastul vieții de curte, de frumusețea și grația doamnelor :

O, Lyră ! Cîntă astăzi Tîrgoviștea căzută,
E o virtute încă să cînți ce a trecut.
Colo vezi tu palatul, ruina abătută,
Acolo altădată vederei a părut
Ghirlandă gracioasă arzînd de strălucire
Atîtea doamne june, splendoare și mărire !

Scanned with OKEN Scanner

Virtute și nobleţe, amor și dulci colori
Pluteau pe a lor cale sub pașii lor de flori.
Pe tron demn ce de crime și lașităţi amare
Nu se-njosise încă. Pe lîngă domni eroi
Luceau ca niște iederi în flori, de desfătare.
Pe înalţi stejari, dulci doamne române, fragezi roi.

Maniera e a lui Delille, care, la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, evocase la rîndu-i (în poemele *Les Jardins, L'imagination)* ruinele vechilor castele ale Franţei, pe „mîndrii paladini", care luptau pentru religie, pentru monarhi și pentru dulcineele din castele :

Là, nos fiers paladins, à la gloire fidèles
Combattaient pour leur Dieu, leur monarque et leurs belles [1].

Uneori *(Elegie* ș.a.) poetul, rămas orfan, se simte singur și fără rost pe lume, sau, decepţionat în dragoste exprimă sentimente de amărăciune, totul însă pe un ton discret, fără poză și fără patosul grav al romanticilor. Covîrșitoarea majoritate însă a bucăţilor din volum, în genere erotice, sînt de factură clasică și neoclasică. Mai întîi, numeroase poezii avînd caracterul dedicaţiilor de album, similare multor poezii de-ale Văcărești lor, Mumuleanu, Conachi ș.a. *(Elia, Amelia, Milia, La Lilica, Evelina, Adica, Druza frumoasa, Lucia, La Tilia, La Gorela, Tedica, Helisa, Lusica, Liala, Zorela, Luisa, La Doamna..., La cea mai iubită femeie,*

[1]) J. Delille, *Oeuvres complètes de...*, sixième édition, Paris MDCCCXL, pp. 137—138.

La Bila, La Dila, Elora, La Ada, Ophelia, Dalia etc.). Atrage atenţia, ca şi la Conachi — menţionat în prefaţă, şi de către Bolintineanu, cu un limbaj ceva mai evoluat, de care se apropie prin concepţie şi temperament erotic — numărul mare al muzelor inspiratoare, abundenţa neobişnuită a numelor feminine evocate de poet în poezia sa, care ni-l arată nestatornic în iubire. Reproşurile adresate femeii iubite sînt în maniera lui Conachi :

O leoaică-ţi este mumă,
Tu ce vezi cît sufăr eu !
Vezi dorul ce mă consumă,
Rece e sufletul tău !
N-ai pietate de mine
Crudă ! dar eu lîncezesc,
Sufletu-mi trece-n suspine (...)
De ce nu-mi ei viaţa mie
Tu ce pacea mi-ai răpit,
La mîndria ta să fie
Triumful mai strălucit ?

Dragostea e senzuală, „voluptoasă", fără complicaţii sentimentale. Îndemnurile la trăirea clipei revin frecvent şi aci :

Vin şi de plăceri te-mbată,
Şi mă strînge p-al tău sîn.
Vino, pînă nu s-arată
Moartea să ne zică : vin !

(Vin ?)

Poetul descrie cu insistenţă graţia femeii, concepută ca o Venera *(Adica, Cosînzeana dormind, Regina lui Candaule, Vitica* ş.a.). Portre-

Scanned with OKEN Scanner

tele de femei, sugerînd voluptatea, sînt numeroase :

Cu mîna virginală ea p-a sa frunte pune
Coroana gracioasă de păr, de bucle brune :
În verdele și fraged sîn al acei grădini,
Îi place a sa cosiță s-o facă a da lumini.
Ea are sîn d-ivoriu, și coama castanie,
Și gura ei e fagul ce naște ambrozie,
Al ei sîn fuse templul de grecii odorant
Și gura-i este-o cupă din care-al ei amant
Nectarul voluptății bînd și făcînd să bea,
Uita pămîntul, cerul, și-n vise se răpea.

În genere, un aer de mondenitate frivolă, în nota poeziei de curte neoclasice. Precursorul îndepărtat al unei atare poezii e, evident, Anacreon, iar la români, Conachi ; amîndoi, se pare, maeștrii lui Bolintineanu în poezia erotică.

Tendințe de filozofare didactică asupra rostului vieții, al iubirii, în spiritul veacului al XVIII-lea, apar în unele poezii (*Virtutea, Trandafirul, Frăgezimea omului* etc.). Numeroase idile (24) amintind pe Teocrit (una chiar e tradusă din poetul elen), dar mai ales de pastoralele epocii rococoului, consemnează scene convenționale din viața țăranilor români. În sfîrșit, un ciclu de ode, dedicate unor colegi de generație (N. Bălcescu, Ion Ghica, Alexandru Cuza, pictorul Aman etc.), omagiind meritele lor în cadrul istoriei și culturii naționale, se înseriază aceleiași direcții neoclasice.

Numeroase poezii evocă scene din mitologia sau istoria greco-latină (*Cypria și Leucada, Cinga Cytherei, Cosița Berenicei, Aspasia, Cleopatra și Marc Antoniu, Moartea lui Adonis* ș.a.). În *Ambrosia* poetul îi ține iubitei o întreagă dizertație, lămurind-o în privința mira-

Scanned with OKEN Scanner

culoasei băuturi a zeilor în Antichitate, precum și a modului în care au cîntat-o poeții (Homer, Calimach, Vergiliu). Formația poetului este atît de îndatorată culturii clasice, încît, ca și la Asachi, elemente ale mitologiei acesteia încarcă limbajul imagistic al poetului chiar și atunci cînd evocă episoade ale istoriei naționale (*Banchetul Hangerliului* ș.a.).

(*Clasicismul românesc*, București, 1971, pp. 121—133.)

Scanned with OKEN Scanner

BOLINTINEANU

[...] În ce rezidă forţa misterioasă şi cercetată de îngeri a poeziei lui Dimitrie Bolintineanu, — ce monezi de aur a bătut el cu bătaia inimii lui, că pînă în zilele noastre sensibile au vad şi cheltuială ? Care sînt pricinile ce ne determină pe noi cei care, cercetîndu-l pe Rainer Maria Rilke îndurerați de emoție și de comprehensiune virginală, sau în tîrziul dimineţii începută de cu seară îl aţipim sub tîmplă pe Bacovia răscolitorul, — și totuși ne reîntoarcem din cînd în cînd, cu aprigă, înfrigurată curiozitate, asupra vechilor scrieri ale lui Dimitrie Bolintineanu ? [...]

Bolintineanu avea un Ideal (ca și Heliade-Rădulescu, cel care întîiul l-a salutat în scris, rămînîndu-i lui Mihail Eminescu să-i fie printre ultimii contemporani care au adaos un epitet de aur la nobilul ideal al poetului) — un ideal mai puţin vindicativ, mai mult preventiv —, cu exemple imediate de traumă istorică, dar și cu intuiţia caracterului ciclic al acestor posibile traume. El nu a exprimat nici durerea na-

Scanned with OKEN Scanner

ţională şi nici visul ţării, deşi a fost un dureros şi un visător.

Un „nu ştiu ce“, anume, în poezia lui, semnifică îngrijorarea, un fel de îngrijorare aparte, din cînd în cînd împăcată cu sine, din cînd în cînd visătoare.

Structura poeziilor lui, catastrofică uneori, dar alteori isteaţă pînă la proverb, ne lasă noţiuni de neuitat în moştenire. [...]

Îmi venea să încep această evocare a sufletului meu, cu exclamarea : „Dimitrie Bolintineanu, te iubesc !“ O scriu abia acum, pentru că, după cuvintele înşirate mai înaintea ei, pare mai puţin sentimentală şi deci mai puţin ridicolă. [...]

(*Cartea de recitire*, Bucureşti, f. a., Ed. Cartea Românească, pp. 93, 95—97.)

Scanned with OKEN Scanner

PROLOG

Pentru epoca sa, Dimitrie Bolintineanu a fost un scriitor prolific, dar, din păcate, nu a știut sau nu a putut să evite prolixitatea, generatoare de inconsistență ideatică și anemie artistică. În scurta și zbuciumata sa existență a scris extrem de mult, abordînd toate genurile și speciile literare, de la articolul de gazetă pînă la epopee, tipărind aproape cincizeci de volume. De bună seamă, din tot ceea ce a scris D. Bolintineanu numai o anume parte se circumscrie în sfera literaturii, restul prezentînd, din punct de vedere istorico-literar, un interes strict documentar.

În mod frecvent, opera lui D. Bolintineanu a fost discutată în sine, căutîndu-i-se, de multe ori, doar valențele estetice, examen la care — ca și opera altor scriitori din secolul al XIX-lea — nu rezistă decît parțial. După opinia noastră, o corectare a acestui punct de vedere se impune. În lucrarea anterioară, *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa* (Editura Minerva, 1971), ne-am străduit să demonstrăm că D. Bolintineanu este poate scriitorul cel mai caracteristic

Scanned with OKEN Scanner

al epocii sale, epoca Revoluţiei de la 1848 şi a Unirii Principatelor Române, şi de aceea trebuie privit întîi de toate în cadrul complex al epocii sale, în corelaţie directă cu fenomenele şi împrejurările ei specifice. În lucrarea amintită porneam de la premisa că, plasîndu-l în epoca sa, putem cunoaşte condiţiile în care şi-a creat opera, măsura în care a fost o expresie a realităţilor acestei epoci. De asemenea, putem sesiza cu uşurinţă semnificaţiile pe care le-a avut şi mesajul pe care l-a transmis, iar mai presus de toate putem stabili care a fost partea ei de contribuţie la dezvoltarea literaturii noastre, ce elemente noi a adus în raport cu operele altor scriitori din acelaşi timp, concluzia finală dîndu-ne posibilitatea să fixăm locul lui Dimitrie Bolintineanu în istoria literaturii române.

După ce am reconstituit detaliat drumul vieţii şi activităţii scriitorului, din perspectiva epocii căreia îi aparţine, ne propunem acum să relevăm, pe cît mai obiectiv cu putinţă, trăsăturile esenţiale ale operei sale, care aspecte ale ei merită interesul şi preţuirea posterităţii şi ce anume parte cade în afara literaturii, pentru a fi menţionată doar din punct de vedere bibliografic. Nu vom face abstracţie, nici de data aceasta, de împrejurările specifice ale epocii în care D. Bolintineanu şi-a scris opera, pentru că, dacă am judeca această operă în mod izolat şi exclusivist, am anula însăşi funcţia istoriei literare.

Dimitrie Bolintineanu a fost şi este încă unul dintre cei mai controversaţi scriitori. Asupra lui s-au emis şi se emit şi astăzi opiniile cele mai contradictorii, toate provenind, în mare măsură, din idei preconcepute. Această

Scanned with OKEN Scanner

sarabandă vicioasă a aprecierilor critice a început chiar din timpul vieţii scriitorului. Au fost, desigur, şi în acel timp, voci lucide, obiective, care au recunoscut meritele scriitorului la justa lor valoare. E suficient să amintim că, în 1867, în studiul *Poezia română. O cercetare critică*, Titu Maiorescu îl înscria pe autorul *Legendelor istorice*, pe bună dreptate, printre „poeţii adevăraţi", alături de Vasile Alecsandri şi Grigore Alexandrescu. Din păcate, aprecierile ditirambice şi elogiile scăpate de sub controlul raţiunii l-au copleşit pe scriitor în timpul vieţii sale. De pildă, în capitolul final al romanului său *Un boem român*, apărut în 1860, Pantazi Ghica, încercînd să prezinte un tablou al literaturii române din acel timp, nu ezita în a-l trece pe D. Bolintineanu printre marii creatori ai lumii: „Poeziile lui Bolintineanu sunt elegii încîntătoare ca ale lui Lamartine, sonate grave ca ale lui Beethoven, melodii dulci ca ale lui Schubert, accente sublime ca ale lui Weber; poeziile lui nu sunt versuri, sunt cîntece armonioase, răpesc inima şi gîndirea, şi le dă la un vis melancolic, la cugetări nesfîrşite ce se pierd în dedalurile imaginaţiunei şi ale sensaţiunilor, în care voluptatea are ceva divin, ce nu aparţine pămîntului." [1]

Evident, riposta nu a întîrziat, după moartea poetului, de la exagerarea meritelor trecîndu-se brusc, şi fără discernămînt, la exagerarea carenţelor şi neîmplinirilor sale. Cea mai severă intervenţie a venit din partea lui Nicolae Iorga, care, în volumul al doilea de *Schiţe din literatura română*, apărut în 1894, introducea expresii ca „mintea anemică a lui Bolinti-

---

1) Pantazi Ghica, *Un boem român*, Bucureşti, Tipografia jurnalului „Naţionalul", 1860, p. 334.

Scanned with OKEN Scanner

neanu", „copilărie neremediabilă", operă să nefiind decît o „colecţie completă a locurilor comune, din orice vreme şi de pretutindene" şi că poeziile vor rămîne doar „spre zilnica întrebuinţare a mahalalei". [1] Din păcate, o destul de lungă perioadă, în care poetul intrase într-un con de umbră, după dramaticul său sfîrşit, cei ce s-au străduit să-l reaşeze pe soclul elogiului — George Popescu, P. Chiţiu, G. Pavelescu, N. Petraşcu — nu au avut prestigiul necesar şi nici posibilitatea să-şi concretizeze lăudabilele lor eforturi în lucrări demne de atenţie, ditirambele lor avînd un efect contrar, negativ, discreditîndu-l şi mai mult.

Una dintre cele mai echilibrate atitudini, în ceea ce priveşte aprecierea obiectivă a lui D. Bolintineanu, a avut-o junimistul Ştefan Vârgolici. Luînd cunoştinţă de părerile total negative, denigratoare ale lui Iacob Negruzzi, Ştefan Vârgolici îi scria, la 8 martie 1869: „Dar oare care e omul, fie şi cel mai mare geniu, ce a produs numai capodopere în viaţa lui? Eu unul nu cunosc nici într-o literatură, şi prin urmare nu pot nici într-un mod admite conclusiunea dvs. că dacă Bolintineanu bunăoară a scris în timpurile din urmă poezii rele (pe care din nefericire am avut ocasiunea să le citesc), el e rău poet, şi că n-a putut niciodată să facă ceva de merit." [2]

În discutarea operei lui D. Bolintineanu, ca şi a altor scriitori din veacul al XIX-lea, e necesar să menţinem acest echilibru în apreciere.

---

1) N. Iorga, *Schiţe din literatura română*, vol. II, Iaşi, Şaraga, 1894, p. 3.
2) E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare*, vol. I, Bucureşti, „Bucovina", 1931, p. 372.

Scanned with OKEN Scanner

În ciuda contribuţiilor mai noi ale lui D. Popovici, G. Călinescu, D. Păcurariu, Ion Roman, Aurel Martin, I. Negoiţescu, Cornel Regman, mai stăruie încă astăzi opinia eronată că Dimitrie Bolintineanu nu merită deloc preţuirea posterităţii, trebuind să se aştearnă asupra lui un văl de completă uitare. O asemenea prejudecată mai răzbate din cînd în cînd în presa literară şi e debitată cu prea multă uşurinţă la unele catedre universitare.

E drept, opera lui D. Bolintineanu e de o flagrantă inegalitate, dar trebuie să discernem atent grîul de neghină. Trebuie să înţelegem că D. Bolintineanu este un poet care se adresează, şi acum, tuturor categoriilor de cititori, fiecare din aceste categorii descoperind în opera sa acele valori care-i satisfac gustul şi exigenţele. Chiar faptul că asupra operei sale s-au emis cele mai contradictorii opinii este un semn că scriitorul există ! Dacă în această operă n-ar exista nici un grăunte de mărgăritar, atunci cum se explică faptul că, în anumite părţi ale ei, rezistă de mai bine de un secol ? S-a spus despre D. Bolintineanu că este un poet facil, deoarece a avut de-a lungul timpului, mulţi imitatori. Dar tocmai această împrejurare vine să demonstreze că nu a fost un poet facil, pentru că, după cum bine se ştie, numai un adevărat poet provoacă tentaţia de a fi imitat, exercitînd o reală influenţă asupra altora.

De multe ori s-a făcut afirmaţia că poeziile lui D. Bolintineanu s-au demonetizat prin prea deasa lor recitare în şcoli, la serbări etc. Credem că nu aceasta a determinat, în primul rînd, subestimarea poetului, ci modul mecanic, stereotip, în care au fost recitate poeziile sale, sistemul defectuos, îngust al selectării poeziilor demne de recitat. Oare cîţi dintre noi îşi pot

Scanned with OKEN Scanner

aminti de cîte ori a fost recitată public balada *Mihnea și baba*, una dintre cele mai frumoase poezii din întreaga literatură română ? Credem că numărătoarea n-ar epuiza nici degetele unei singure mîini.

S-a mai afirmat, de asemenea, că D. Bolintineanu nu s-a realizat ca poet deoarece i-ar fi lipsit conștiința artistică. Cel ce parcurge, însă, atent volumele poetului, în succesiunea lor cronologică, constată ușor netemeinicia acestei afirmații. Dacă ar fi fost lipsit de conștiință artistică, atunci n-ar mai fi fost animat de dorința de a-și perfecționa necontenit expresia poetică, nu și-ar mai fi revizuit și modificat niciodată versurile. Cercetînd modul în care D. Bolintineanu a transferat o seamă de poezii dintr-un volum într-altul, comparînd structura, substanța și forma acestor poezii, în diferitele lor variante, ne convingem lesne că poetul realiza aceste modificări, adesea esențiale, sub impulsul unei treze conștiințe artistice. Numai un poet autentic, înzestrat cu o conștiință artistică, poate fi preocupat permanent de îmbunătățirea versurilor sale, de aprofundarea ideilor și sentimentelor exprimate, de lărgirea și clarificarea viziunii, a mesajului pe care-l transmit, de perfecționarea mijloacelor de expresie. Dacă ar fi fost lipsit de conștiință artistică, D. Bolintineanu nu s-ar fi străduit să introducă în lirica românească cele mai variate și mai subtile forme de versificație. Or, tocmai în aceasta constă unul din marile sale merite.

Prolixitatea lui D. Bolintineanu, care a generat inconsistența unei anumite părți a operei sale, nu provine din lipsa unei conștiințe artistice, ci are alte explicații. Poate că datorită unei astfel de conștiințe, scriitorul a înțeles că literatura română se afla, în acea epocă, în

Scanned with OKEN Scanner

faza incipientă a modernizării ei și de aceea și-a întrecut măsura, din dorința de a umple golurile resimțite, de a contribui la îmbogățirea și propășirea literaturii naționale. Ca scriitor patriot, însuflețit de idealurile înaintate ale vremii, participant la Revoluția de la 1848 și dăruit cu un nobil entuziasm realizării și consolidării Unirii, D. Bolintineanu a vrut să-și transforme scrisul într-o armă de luptă, de susținere și împlinire a acestor idealuri. Năzuind să fie permanent în mijlocul frămîntărilor majore ale epocii sale, pe care să le slujească și prin intermediul literaturii, răspunzînd necesităților actualității sale, poetul n-a avut poate răgazul necesar să șlefuiască îndeajuns de bine unele din scrierile sale. Nu este însă mai puțin adevărat că prolixitatea lui D. Bolintineanu își are izvorul și într-o pasiune a scrisului prea frenetică, prea puțin controlată în anumite perioade. Cunoscînd detaliat viața și activitatea sa, putem afirma că, din nefericire, poetul a fost deseori constrîns de nevoi materiale, de o existență zbuciumată și precară, să scrie fără măsură, modestul cîștig dobîndit pe această cale fiind, de multe ori, unica sursă de supraviețuire.

Cu toate neîmplinirile pe care le sesizăm în opera sa, Dimitrie Bolintineanu rămîne totuși una dintre cele mai interesante și luminoase figuri ale culturii noastre din secolul al XIX-lea, unul din principalii ctitori ai literaturii române moderne.

(Introducere în opera lui Dimitrie Bolintineanu, București, 1972, pp. 5—12.)

Scanned with OKEN Scanner

ADDENDA

Scanned with OKEN Scanner

VIAȚA ȘI OPERA ÎN DATE

1819 (După indicii mai convingătoare. Vezi și cartea noastră : *D. Bolintineanu*, Buc., 1969, pp. 8—9)* s-a născut poetul la Bolintinul din Vale, unde-și petrece copilăria.

1831 Moare, în timpul epidemiei de ciumă, mama poetului. În anii următori, scriitorul e elev la Colegiul Sf. Sava din București.

1841 E numit copist la Secretariatul Statului.

1842 Debutează cu poezia *O fată tînără pe patul morții*, publicată în *Curierul de ambe sexe* și însoțită de recomandarea călduroasă a lui I. Heliade-Rădulescu.

1842—1844 Participă la activitatea Asociației literare și a Frăției, colaborează cu poezii la principalele ziare și reviste ale timpului.

1845 Pleacă la studii în capitala Franței. Aci devine membru al Societății Studenților Români, audi-

---

* Unii din istoricii literari au opinat pentru 1824, 1826, iar, recent, Teodor Vârgolici, în monografia *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*, 1971, pp. 17—20, susține, ca dată a nașterii poetului, anul 1825.

1859 Salută entuziast, prin articole în *Dîmboviţa*, actul Unirii. „În adevăr — scrie poetul la 24 ianuarie —, o zi atît de frumoasă pentru români nu s-a arătat de 260 de ani în istoria ţărilor".
Tipăreşte un nou volum masiv de legende istorice, *Bătăliile românilor.*

1860 E numit efor al Spitalelor, apoi membru în Comisia Europeană a Dunării. Îl însoţeşte pe Cuza în vizita oficială la Constantinopol.

1861 Timp de două luni e ministru de Externe.
Apare culegerea *Nemesis. Satire politice.*

1862 Apare romanul *Elena*, precum şi volumul *Legende noi.*

1863 Ministru al Instrucţiunii publice şi al Cultelor (de la 12 oct.).
Tipăreşte al treilea volum de proză memorialistică, *Călătorii la românii din Macedonia şi Muntele Athos sau Santa Agora* şi începe publicarea seriei de monografii istorice de popularizare, continuată în anii următori, consacrate lui Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Cuza-vodă, Traian, Cleopatra.

1864 În ziarul *Dîmboviţa* publică romanul *Doritorii nebuni.* Se retrage din guvern (la 19 iunie).

1865 Apare ediţia, în două volume, de *Poezii, atît cunoscute, cît şi inedite*, în care poetul îşi grupează, pe cicluri, creaţia poetică.

1866 Apar *Eumenidele sau satire politice* şi ciclul *Florile Bosforului.*
La Paris se tipăreşte volumul *Brises d'Orient*, culegere masivă de traduceri în limba franceză din opera poetică a lui Bolintineanu, cu o pre-

Scanned with OKEN Scanner

față de cunoscutul critic, profesor la Collège de France, Philarète Chasles.

1867 Apare poemul *Conrad*. Se începe publicarea dramelor istorice, cu piesele *Mihai Viteazul, condamnat la moarte* și *Ștefan-vodă cel berbant*, serie continuată în anii următori.

1869 Tipărește mai multe volume de scrieri noi : *Cartea poporului român, Cugetări philosofice și politice în raport cu starea actuală a României*, amplu eseu influențat de *Livre du peuple* de Lamennais ; *Domnii regulamentari și Historia celor trei ani de la 11 februarie pînă astăzi ; Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate la români* (un ecou al relativ recentelor evenimente politice — abolirea lui Cuza, vexații personale ș.a.) ; *România roabă la austro-maghiari ? ;* un amplu volum de poezii inedite din tinerețe *(Poezii din tinerețe nepublicate încă)* și o primă parte a epopeii *Traianida*. Toată această muncă epuizantă nu-i asigură condiții mulțumitoare de viață. Poetul se îmbolnăvește.

1870 Apar *Menadele. Satire politice, sociale.*

1871 Cezar Bolliac protestează în Parlament contra indiferenței oficiale față de poetul național, care se stingea în suferință și mizerie. Alți scriitori (Hasdeu, Gr. H. Grandea) protestează în presă. „Bolintineanu — scria la 5 aprilie Hasdeu, în *Columna lui Traian*, — poetul cel mai simpatic, exministrul cel mai național, inima cea mai nobilă, mai pură și mai românească, zace într-o stare oribilă pe patul unei lungi agonii. Fi-va vreun adevărat român care să nu vină în ajutorul acestei ilustre suferințe ?“

1872 La 20 august, poetul moare la spitalul Pantelimon.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

EDIȚII ANTUME
din opera lui
D. BOLINTINEANU

Colecție din poeziile domnului D. Bolintineanu, București, în tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, 1847.

Cîntece și plîngeri, Edate sub îngrijirea D. G. Sion, Iași, Tipografia Buciumului român, 1852.

Les Principatés Roumaines, Paris, 1854.

Manoil, Roman național, Iași, 1855.

Poesiile vechi și noue... Edate sub îngrijirea D. G. Sion, București, 1855.

L'Autriche, La Turquie et les Moldo-valaques, Paris, 1865.

Călătorii în Palestina și Egipt, cu o prefață de G. Sion, Iași, 1856.

Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria, București, 1858.

Legende sau basne naționale în versuri, nr. 1—2, București, 1858.

Scanned with OKEN Scanner

Melodii române, Bucureşti, 1858.

Cîntarea României de N. Bălcescu, tradusă în versuri de..., 1858.

Bătăliile românilor (vol. I: *Fapte istorice*), Bucureşti, 1859.

Istoria lui Herodote, tomul I, luna I, Bucureşti, 1859 (traducere).

Vizita domnitorului Principatelor Unite la Constantinopole, de D. B., Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1860.

Cestiunea Unirii la Constantinopole [semnat D. B.], 1861.

Nemesis. Satire politice, Cărţile I-a — II-a de D. B., Bucureşti, 1861.

Ellena, Roman original de datine politico-filozofice, Bucureşti, 1862.

Legende nuoi. Cu note din cronicile românilor, Bucureşti, 1862.

Mizerabilii de Victor Hugo, traducere de D. Bolintineanu, A. Zane şi M. Costinescu, Bucureşti, 1862—1864.

Călătorii la românii din Macedonia şi Muntele Atos sau Santa Agora, Bucureşti, 1863.

Viaţa lui Mihai Viteazul făcută pentru înţelegerea poporului de un anonim, Bucureşti, 1863.

Viaţa lui Ştefan-vodă cel Mare, Bucureşti, 1863.

Viaţa lui Vlad Ţepeş Vodă şi Mircea Vodă cel Bătrîn, Pentru popor de Cristu Ioninu, Bucureşti, 1863.

Doritori nebuni, roman, în *Dîmboviţa*, VI, 1864 urm.

Poezii... atît cunoscute, cît şi inedite, ediţiunea întîia, vol. I-II, Bucureşti, 1865.

Brises D'Orient. Poésies roumaines (traduites par l'auteur lui-même), précédées d'une préface de M. Philarète Chasles, Paris, 1866.

Scanned with OKEN Scanner

Florile Bosforului, București, 1866.

Eumenidele sau Satire politice, București, 1866.

Ielele, grame și epigrame politice, București, 1866.

Călătorii la Ierusalim în sărbătorile Pascelui și în Egipt, a doua ediție, București, 1867.

Conrad. Poemă în patru cînturi și note explicative, București, 1867.

Mihai Viteazul condamnat la moarte, dramă în trei acte, București, 1867.

Ștefan-vodă cel berbant, dramă în patru acte, urmată de pagini noi, București, 1867.

Alexandru Lăpușneanu, dramă în trei acte și *După bătaia de la Călugăreni*, dramă în trei acte în versuri, București, 1868.

Ștefan Gheorghe-vodă sau Voi face doamnei tale ce ai făcut tu jupînesei mele, dramă historică în cinci acte, București, 1868.

Drame historice. Șase drame historice noi, București, 1868.

Cartea poporului român. Cugetări philosophice și politice în raport cu starea actuală a României, București, 1869.

Domnii regulamentari și Historia celor trei ani de la 11 februariu pînă astăzi, București, 1869.

Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate la români, București, 1869.

Poezii din tinerețe nepublicate încă, București, 1869.

România roabă la austro-maghiari ?, București, 1869.

Traianida. Poemă epică. Broșura I, București, 1869.

Viața lui Cuza-vodă, Memoriu istoric, a doua ediție, București, 1869.

Scanned with OKEN Scanner

Viața lui Traian August, fondatorul neamului românesc, București, 1869.

Cleopatra, regina Egiptului, București, 1870.

Cuza-vodă și oamenii săi. Memoriu istoric, a patra ediție revăzută și adăogată, București, 1870.

Menadele. Satyre politice, sociale, București, 1870.

Plîngerile României, București, 1870.

Traianida. Poemă epică națională, București, 1870.

Viața lui Vlad Țepeș Vodă și Mircea Vodă cel Bătrîn, ediția a II-a, București, 1870.

Viața și faptele lui Mihai Viteazul, ediția a II-a revăzută, schimbată și adăogată, București, 1870.

Viața și faptele lui Ștefan-vodă cel Mare, ediția a II-a revăzută și corectată, București, 1870.

EDIȚII POSTUME

Poezii. Culegere ordinată de chiar autorul, cu o prefață de G. Sion, sub a căruia priveghere minuțioasă s-a tipărit această ediție, vol. I—II, București, 1877.

Poezii (Legende istorice, Florile Bosforului, Basme, Macedonele, Reverii, Diverse, Traianida, Notițe), ediție populară, prefațată de St. O Iosif, București, 1905.

Călătorii, vol. I-II, cu o prefață de Petre Haneș, București, 1915.

Proză (Manoil — Elena), cu o prefață de Petre V. Haneș, București, 1915.

Scrieri alese, vol. I, ediție îngrijită de D. Popovici, Craiova, 1940.

Scanned with OKEN Scanner

Opere alese, vol. I-II, ediție îngrijită, și studiu introductiv de Dan Costa [București], 1955.

Opere alese, vol. I-II, studiu introductiv de D. Păcurariu, text stabilit de Rodica Ocheșeanu și Gh. Poalelungi, E. P. L., București, 1961.

Călătorii vol. I-II, ed. îngrijită, prefațată, tabel cronologic, note și glosar de Ion Roman [București], E.P.L., 1968.

Poezii, cu o prefață de D. Păcurariu, Editura Minerva [București], 1971.

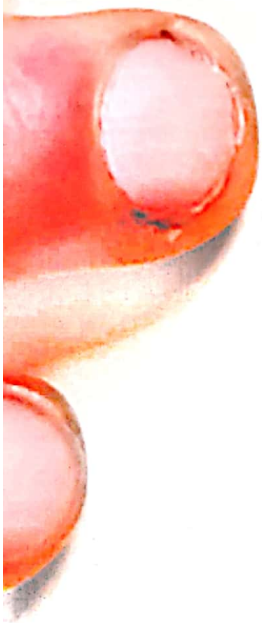

Scanned with OKEN Scanner

SUMAR

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

BOLINTINEANU în opinia critică a contemporanilor și a posterității de D. PĂCURARIU, 7

„LITERATURA, CÎNTECUL PROFETIC"

[D. BOLINTINEANU, opinii literare], 25

ÎN CONTEMPORANEITATE

I. HELIADE-RĂDULESCU
[Prezentarea poeziei de debut a lui Bolintineanu : *O fată tînără pe patul morții*], 29

RADU IONESCU
Epistolă amicului G. Sion, 30

N. T. ORĂȘANU
Lui D. Bolintineanu, 33

Scanned with OKEN Scanner

PHILARÈTE CHASLES
[Poezia lui D. Bolintineanu], 35

THÉODORE DE BANVILLE
Brises d'Orient, 36

M. EMINESCU
[Bolintineanu autor dramatic], 37

ÎN POSTERITATEA CRITICĂ

ALEXANDRU MACEDONSKI
Dedicaţiune umbrei lui Bolintineanu, 41

AR. DENSUSIANU
Poeziile lui D. Bolintineanu, 42

I. NĂDEJDE
Dimitrie Bolintineanu, 48

N. IORGA
Poezia lirică a lui Bolintineanu, 50

PETRE V. HANEŞ
Dimitrie Bolintineanu, 54

O. DENSUSIANU
[D. Bolintineanu], 56

N. PETRAŞCU
Dimitrie Bolintineanu, 58

PAUL ZARIFOPOL
Alexandrescu şi Bolintineanu, 62

D. POPOVICI
D. Bolintineanu, 67

Scanned with OKEN Scanner

TUDOR VIANU
D. Bolintineanu, 112

G. CĂLINESCU
D. Bolintineanu, 117

ȘERBAN CIOCULESCU
D. Bolintineanu, 164

ION PILLAT
Un destin poetic: D. Bolintineanu, 182

CORNEL REGMAN
Dimitrie Bolintineanu — între „plîngere" și satiră, 195

I. NEGOIȚESCU
Bolintineanu și sonurile poeziei moderne, 202

AL. PIRU
Un romantic parnasian, D. Bolintineanu, 212

D. PĂCURARIU
Clasicismul lui Bolintineanu, 218

NICHITA STĂNESCU
Bolintineanu, 234

TEODOR VÂRGOLICI
Prolog [la opera lui Bolintineanu], 236

ADDENDA

Viața și opera în date, 245

Bibliografie, 251

Scanned with OKEN Scanner

Lector : AURELIA BATALI
Tehnoredactor : ELENA PREDA

Bun de tipar 22.I.1974. Apărut 1974. Tiraj 11.000. Broşate 9700. Legate 1300. Coli tipar 11.

Tiparul executat sub cd. 8969
la Întreprinderea poligrafică „Buletinul Oficial" secţia II,
Str. Alexandru Odobescu, nr. 12 — Bucureşti
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

Lei 6,25

100025021008985

biblioteca critică

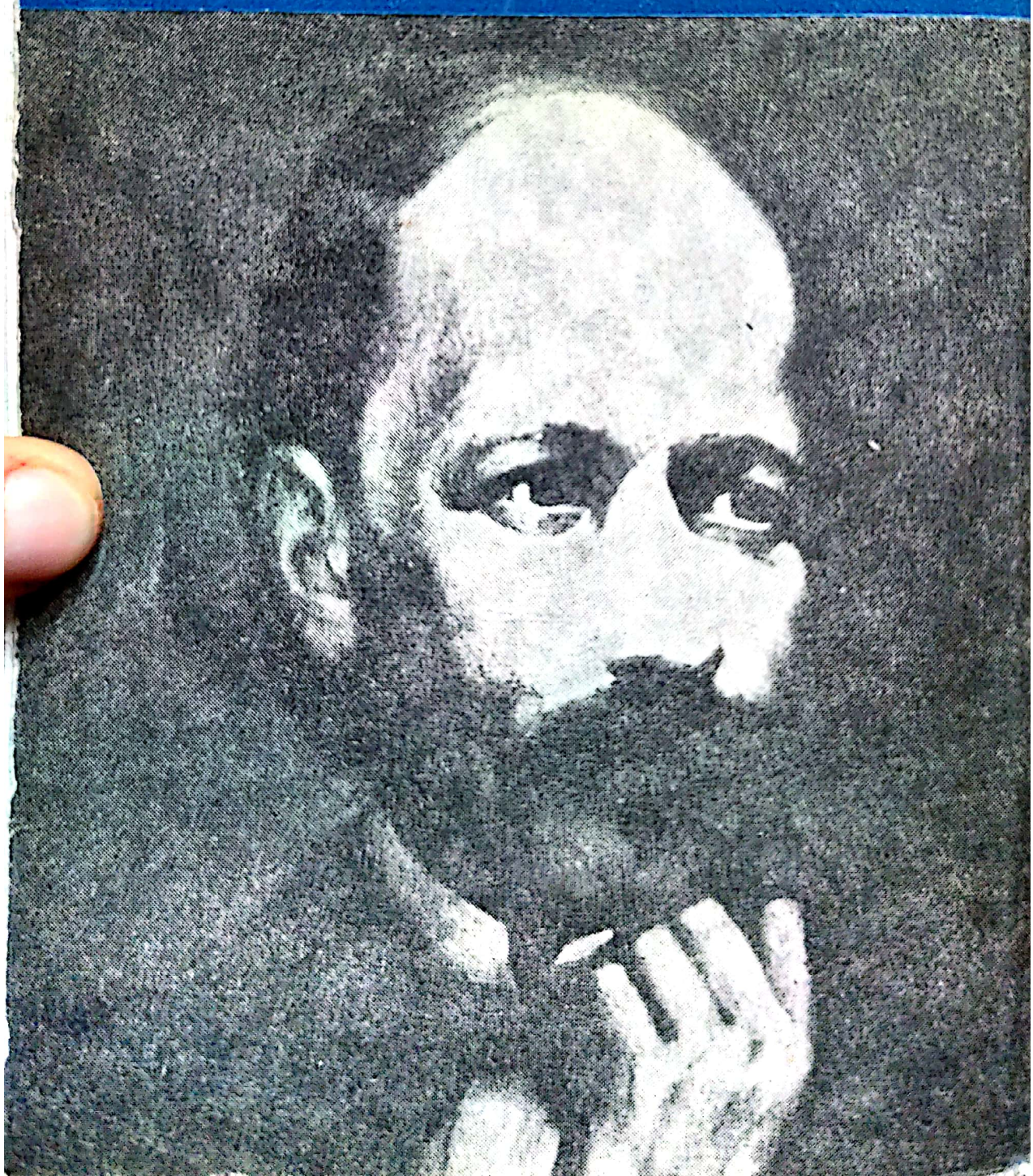

Scanned with OKEN Scanner